

မြန်မာနိုင်ငံတွင်လေ့လာစောင့်ကြည့်ခြင်း

မျှတသော တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးမှုဆိုင်ရာ
အခွင့်အရေးများကို မြန်မာနိုင်ငံက
လေးစားလိုက်နာမှုကို ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာသုံးသပ်ချက်

JUSTICE BASE

JUSTICE BASE သည် ဒေသခံရှေ့နေများ၏ လုပ်ကိုင်နိုင်စွမ်းကို မြှင့်တင်ပေးခြင်းနှင့် အမျိုးသားပိုင် တရားဥပဒေစိုးမိုးရေး ရှေ့ဆောင်လုပ်ဆောင်ချက်များကို ကူညီထောက်ပံ့ခြင်းအားဖြင့် အသွင်ကူးပြောင်းရေး ကာလနှင့် ပဋိပက္ခဖြစ်ပွားပြီးကာလတွင်ရှိ လူ့အဖွဲ့အစည်းများတွင် တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးကို မြှင့်တင်ပေးပါသည်။ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးဆိုင်ရာ လိုအပ်ချက်များနှင့် ဦးစားပေးကိစ္စရပ်များအပေါ် ဆွေးနွေးမှုတွင် ပါဝင် - လမ်းညွှန် - နိုင်ရန်၊ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးဆိုင်ရာ ပြည်တွင်းရှေ့ဆောင် ရှေ့ရွက်ပြုခြင်းများကို ဖြစ်ထွန်းလာစေရန်နှင့် ဒီမိုကရေစီ ဖြစ်ထွန်းစနစ်များတွင် ဥပဒေနှင့် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများကို ဦးဆောင်နိုင်ရန်အတွက် ရှေ့နေများ၏ စွမ်းရည်ကို ခိုင်မာစေရန် ကြိုးပမ်းပါသည်။

JUSTICE BASE သည် ယူနိုက်တက် ကင်းဒမ်း၊ လန်ဒန် NW13ER 11/15 ဝိလီယံလမ်း၊ Endland and Wales at Acre House တွင် မှတ်ပုံတင်ထားသောကုမ္ပဏီ တစ်ခုဖြစ်သည်။

မှတ်ပုံတင် Charity Number 1153878 ကုမ္ပဏီ အမှတ် ၇၉၇၈၇၂။

သတင်းအချက်အလက် (သို့) ယခုအစီရင်ခံစာနှင့် ပတ်သက်၍ မှတ်ချက်များပေးလိုလျှင် Email- info@justicebase.org (သို့) www.justicebase.org သို့ ဆက်သွယ်နိုင်ပါသည်။

မြန်မာနိုင်ငံတွင် လေ့လာစောင့်ကြည့်ခြင်း

မျှတသော တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးမှုဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို မြန်မာနိုင်ငံက လေးစားလိုက်နာမှုကို ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာသုံးသပ်ချက်

အောက်တိုဘာ ၂၀၁၇ တွင် ထုတ်ဝေသည်။
မျက်နှာဖုံးခါတ်ပုံ - အင်းစိန်တရားရုံး၊ ရန်ကုန်။ @ 2017 Libby Hogan DVB

JUSTICE BASE ကို မူလရင်းမြစ်အဖြစ် အသိအမှတ်ပြုလျှင် ပညာရေးနှင့် စီးပွားရေးမဟုတ်သော ရည်ရွယ်ချက်များအတွက် ယခု ထုတ်ဝေထားသော အကြောင်းအရာများကို လွတ်လပ်စွာ အသုံးပြုနိုင်ပါသည်။

ဤအစီရင်ခံစာ ဖြစ်မြောက်ရေးအတွက် Open Society Foundations နှင့် World Justice Project တို့မှ ကူညီထောက်ပံ့သည်။ ဤအစီရင်ခံစာပါ အကြောင်းအရာတို့သည် ယင်းအဖွဲ့အစည်းနှစ်ခုလုံး၏ သဘောထားအမြင်များကို ထင်ဟပ်ခြင်းမရှိဘဲ၊ အားလုံးအတွက် JUSTICE BASE တွင်သာ တာဝန်ရှိပါသည်။

မာတိကာ

Contents

အစီရင်ခံစာ အနှစ်ချုပ်.....	4
အဓိက အကြံပြုချက်များ	6
မြန်မာ့တရားစီရင်ရေးစနစ်အကြောင်း	10
(က) ဥပဒေဖြစ်ထွန်းတိုးတက်လာမှုနှင့် တရားစီရင်ရေးမလှူကြိုင်	10
သုတေသနဆိုင်ရာ နည်းနိဿယျ.....	15
က။ အလုံးစုံခြုံငုံမိသော အချက်အလက်များ ရရှိနိုင်ခြင်းအတွက် အကန့်အသတ်များ.....	16
မူတည်သော တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးမှုဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများအပေါ် ခွဲခြားစိတ်ဖြာသုံးသပ်ချက်	18
က။ ခုခံချေပမှု ရရှိပိုင်ခွင့်	20
ခ။ ခုခံချေပမှုကို ပြင်ဆင်ရန်အတွက် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် ပံ့ပိုးပေးမှုများ ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး။	26
ဂ။ မလျောက်ပတ်သော ကြန့်ကြာမှုများ မရှိဘဲ ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေး	31
ဃ။ စွမ်းရည်ပြည့်ဝ၊ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်ပြီး သမာသမတ်ကျသော တရားရုံးတွင် ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး	35
င။ အများပြည်သူရှေ့မှောက်ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး	46
နိဂုံးနှင့် အကြံပြုတိုက်တွန်းချက်များ.....	53
ယေဘုယျ အကြံပြုတိုက်တွန်းချက်များ.....	54
ခုခံချေပမှုရရှိပိုင်ခွင့်	55
ခုခံချေပမှုတစ်ခုကို ပြင်ဆင်ရန်အတွက် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် ပံ့ပိုးပေးမှု ရရှိပိုင်ခွင့်	57
မလျောက်ပတ်သော ကြန့်ကြာမှုများ မရှိဘဲ ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေး	58
စွမ်းရည်ပြည့်ဝ၊ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်ပြီး သမာသမတ်ကျသော တရားရုံးတွင် ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး	59
အများပြည်သူရှေ့မှောက်ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး	60
နောက်ဆက်တွဲများ.....	61
က။ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်များ	61
ခ။ CSA (လေ့လာသူ)၏ အပြုအမူဆိုင်ရာ ကျင့်ဝတ်စည်းကမ်း.....	64

အစီရင်ခံစာ အနှစ်ချုပ်

ဤအစီရင်ခံစာက ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီးအတွင်းရှိ မြို့နယ်တရားရုံးများနှင့် ခရိုင်တရားရုံးတို့တွင် ၂၀၁၃ခုနှစ် ဇွန်လ ၁၂ရက်မှ ၂၀၁၄ခုနှစ် ဧပြီလ ၃၀ရက်အတွင်းနှင့် ၂၀၁၅ခုနှစ် ဇန်နဝါရီလ ၁၁ရက်မှ ၂၀၁၆ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလ ၂၈ရက်အတွင်းတို့တွင် Justice Baseက ပြုလုပ်ခဲ့သော လေ့လာစောင့်ကြည့်ခဲ့မှုများမှ ရရှိလာသော တွေ့ရှိချက်များကို ဖော်ပြထားပါသည်။

မြန်မာနိုင်ငံရှိ ရာဇဝတ်မှုဆိုင်ရာ ကြားနာစီရင်နေမှု လုပ်ငန်းစဉ်များတွင် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို ဖော်ဆောင်နေခြင်းရှိမရှိကို အကဲဖြတ် ဆန်းစစ်နိုင်မည့် အသေးစိတ် အစီရင်ခံစာများ ယနေ့အထိ ပေါ်ထွန်းလာခြင်း မရှိသေးပါ။ မြန်မာနိုင်ငံ၏ ၂၀၀၈ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေက အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာစီရင်မှု ရပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး¹ ကို အတည်ပြုပြဌာန်းပေးထားသော်လည်း၊ တရားရုံးဝန်ထမ်းများအနေဖြင့် တရားရုံးခန်းများအတွင်း ဝင်ရောက်ခြင်းကို မကြာခဏဆိုသလို တားမြစ်လျက် ရှိသည်။ တရားရုံးခန်းတစ်ခုအတွင်း ရှေ့နေများသည် အခြား ရှေ့နေများနှင့်အတူ ပုံမှန် ဝင်ရောက်လေ့ရှိသော်လည်း၊ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်သော တရားခွင့် လေ့လာစောင့်ကြည့်သူများ တရားခွင့်များအတွင်း ပုံမှန် ဝင်ရောက်ခြင်းမျိုး မရှိခဲ့ဖူးပေ။ တရားခွင့် ကြားနာစစ်ဆေးနေမှု လုပ်ငန်းစဉ်များကို စောင့်ကြည့်လေ့လာခြင်းက တရားရုံးများ အနေဖြင့် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ နိုင်ငံတကာနှင့် ပြည်တွင်းစံချိန်စံညွှန်းများနှင့် ကိုက်ညီမှုရှိမရှိ အမှီခိုကင်း လွတ်လပ်သော လေ့လာစောင့်ကြည့်သူများက ဆန်းစစ် အကဲဖြတ်ခြင်းကို ပြုလုပ်စေနိုင်သည်။ တရားသူကြီးများ ကြားနာစီရင်မှုကို မျှမျှတတပြုလုပ်ရန် အားပေးပြီး၊ တရားစီရင်ရေးကဏ္ဍ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးလုပ်ငန်းစဉ်အတွင်း လိုအပ်သော သတင်းအချက်အလက်များ ဝေမျှပံ့ပိုးပေးနိုင်မှုကို ဖြစ်စေနိုင်ပါသည်။

ဤအစီရင်ခံစာက မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အဓိကကျသော ပြည်တွင်းနှင့် နိုင်ငံတကာ စံချိန်အခွင့်အရေး ငါးခုဖြစ်သော ခုခံချေပမှု ရရှိနိုင်သော အခွင့်အရေး၊ ခုခံချေပမှုကို ပြင်ဆင်နိုင်ရန် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် ပံ့ပိုးကူညီမှုများ ရပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေး၊ မလျှောက်ပတ်သော ကြန့်ကြာမှုမရှိစေဘဲ ကြားနာ စီရင်မှု ရပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး၊ စွမ်းရည်ပြည့်ဝ၊ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်ကာ သမာသမတ်ကျသော တရားရုံးများဖြင့် ကြားနာ စီရင်မှု ရပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေးနှင့် အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာစီရင်မှု ရပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေးတို့ကို မြန်မာနိုင်ငံက လေးစားလိုက်နာမှုကို ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာထားပါသည်။

မေးခွန်းလွှာပါ အချက်အလက်များကို ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာမှုက အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့သော မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို ခြိမ်းခြောက်မှုအပါအဝင် စိုးရိမ်ပူပန်စရာ နယ်ပယ်များကို လှစ်ဟပြနေခဲ့သည်။ များစွာသော ခုခံချေပသူတို့သည် အာဏာပိုင်တို့၏ မတော်တရားပြုမှုများ သို့မဟုတ် နိုင်ငံထက်စီးနင်း အတင်းအကျပ်ပြုမှုများကို ခံရနိုင်သည့် ရမန်ကြားနာမှုကဲ့သို့သော တရားခွင့်စစ်ဆေးမှုမတိုင်မီ အရေးပါသော ကြားနာမှုများပြုသည့် အချိန်ကာလ အတောအတွင်းတွင်

¹ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၉(ခ)

ဥပဒေအကျိုးဆောင်မရှိခဲ့ကြပါ။² အရေးပါသော ကြားနာမှုများ ပြီးမှ ရှေ့နေ ကိုယ်စားပြုမှု ရှိလာခြင်း၊ ရှိလာပါကလည်း ခုခံချေပသူ အချုပ်အတွင်း ရှိနေစဉ် ၎င်းအပေါ် ဆက်ဆံမှုများနှင့် စပ်လျဉ်း၍ လျှောက်ထားမှုများ မပြုနိုင်ခြင်းတို့ တွေ့ခဲ့ရသည်။ ရှေ့နေအကျိုးဆောင် ရရှိသည့်အခါတွင်လည်း ရှေ့နေများ(ရရှိထားခြင်း)သည် အကျိုးထိရောက်မှု အမြဲတစေ မရှိလှပါ။ အချို့ရှေ့နေများသည် ချုပ်နှောင်ထားစဉ်အတွင်း ခုခံချေပသူများကို ဆက်ဆံမှုများနှင့် ထိုချုပ်နှောင်မှုအတွင်း နေခဲ့ရသည့် ကာလကြာမြင့်မှုတို့နှင့် စပ်လျဉ်းသည့် တင်ပြမှုများ ပြုလုပ်ရန် ပျက်ကွက်ခဲ့ကြသည်။ ထိုသို့ဖြစ်ခြင်းမှာ တင်ပြအစီရင်ခံမှုများအရ ရှေ့နေများအနေဖြင့် ထိုသို့လျှောက်ထားမှုများ ခိုင်ခိုင်မာမာ ပြုလုပ်နိုင်သည်ဟု မသိမှုကြောင့် တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းဖြစ်ပြီး၊ မိမိတို့ အမှုသည်များ ကိုယ်စား ထိုသို့ တင်ပြလျှောက်ထားမှုများ ပြုလုပ်ခဲ့ပါက တရားရုံးဘက်မှ တုံ့ပြန်မှုများကို စိုးရိမ်ကြောင့်ကျမှုကြောင့်လည်း ဖြစ်သည်။

ရှေ့နေအကျိုးဆောင် ရှိလျက်နှင့်ပင် ခုခံချေပသူများသည် အမှုနှင့် သက်ဆိုင်သည့် အရေးပါသော စာရွက်စာတမ်းများ မရရှိနိုင်ခြင်း သို့မဟုတ် မိမိ၏ ဥပဒေအကျိုးဆောင်နှင့် သီးသန့် တွေ့ဆုံ စကားပြောဆိုနိုင်မှု မရှိခြင်း စသည့် စနစ်ပိုင်းဆိုင်ရာ အခက်အခဲ ပြဿနာများ ကြုံတွေ့ခဲ့ကြသည်။ လေ့လာခဲ့သည့် အမှုအားလုံးလိုလိုတွင် အမှုသည်နှင့် သီးသန့်တွေ့ဆုံ ဆွေးနွေးတိုင်ပင်နိုင်မှုက မရရှိနိုင်ခဲ့ပါ။ တရားလိုပြသက်သေစာရင်းကဲ့သို့သော စာရွက်စာတမ်းအချို့ကို ရှေ့နေများကို ပေးအပ်လေ့ရှိပြီး၊ တရားရုံးနေ့စဉ်မှတ်တမ်း³ သို့မဟုတ် ရဲတိုင်ချက် (“ပထမသတင်းပေးတိုင်ကြားချက်”)⁴ အပါအဝင် အမှုတွဲဖိုင်များ ရရှိရန် ခက်ခဲပါသည်။ အမှုတစ်ခုရှိ အဆင့်အားလုံးအတွင်း ရှေ့နေများသည် အမှုတွဲဖိုင်တစ်ခုကို လက်ဝယ် ရရှိခဲ့ပါသည်။

ချိန်းဆိုထားသော တရားခွင်ကြားနာမှု အားလုံး၏ ထက်ဝက်ကျော်တွင် တရားသူကြီးက မစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းပေးရုံသာ ပေးခဲ့ပြီး၊ လေ့လာခဲ့သော အမှုများမှ အချက်အလက်များက အရေးကြီးသော ပုဂ္ဂိုလ်များ - တရားသူကြီးများ သို့မဟုတ် စာရေးများ - အနေဖြင့် ကြားနာစစ်ဆေးမှုများ တစ်လျှောက်လုံး သို့မဟုတ် အရေးပါသော အစိတ်အပိုင်းများတွင် တက်ရောက်မှု မရှိခဲ့ကြောင်း ပြဆိုနေပါသည်။ တရားသူကြီးများသည် ကြားနာစစ်ဆေးနေမှုအတွင်း ဖုန်းပြောဆိုခြင်း၊ ကြားနာစစ်ဆေးနေမှုနှင့် မသက်ဆိုင်သော အကြောင်းကိစ္စများကို အမှုနှင့် မသက်ဆိုင်သူများနှင့် ပြောဆိုနေခြင်းနှင့် ခုခံချေပသူများကို ဝန်ခံစေရန် ဖိအားပေးခြင်းတို့ကို ပြုလုပ်ခဲ့ကြသည်။

² တရားသူကြီးအနေဖြင့် ချုပ်နှောင်ထားသော ခုခံချေပသူကို ဆက်လက်ချုပ်နှောင်ထားရန် ချုပ်မိန့်ပေးရန် ဖြစ်စေ၊ လွှတ်မိန့်ပေးရန်ဖြစ်စေ၊ ဖမ်းဆီးခံရပြီး ၂၄နာရီအတွင်း ၎င်းခုခံချေပသူကို တရားသူကြီး ရှေ့မှောက်သို့ ရဲက ခေါ်ဆောင်လာရန် လိုအပ်သော ကြားနာမှု ဖြစ်ပါသည်။ ယင်း ပုဒ်မ ၃၇၆ကို ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ [India Act V, 1898](၂၀၁၆တွင် ပြင်ဆင်သည့်အတိုင်း) ပုဒ်မ ၁၆၇နှင့် ၃၄၄ (ချုပ်မိန့်အတွက် ခိုင်လုံသော အကြောင်းပြချက်ကို ဖြစ်စေသောအရာများကို ရှင်းပြထားသည်)ကို ကြည့်ပါ။ အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုချက်အတွက် နောက်ဆက်တွဲ (က)ကို ကြည့်ပါ။

³ တရားရုံးနေ့စဉ်မှတ်တမ်းဆိုသည်မှာ၊ သက်သေခံထွက်ဆိုသော သက်သေ၏ အမည်နှင့် ရုံးချိန်းပေးရသော အကြောင်းပြချက်တို့ကဲ့သို့သော အမှုတစ်ခု၏ လုပ်ထုံးလုပ်နည်းတို့၏ မှတ်တမ်း သမိုင်းဖြစ်ပါသည်။

⁴ ပထမသတင်းပေးတိုင်ချက် (FIR)ကို ရဲက ပြုစုပြီး၊ အစွပ်စွဲခံရသူကို စွဲဆိုသော စွဲဆိုချက်များအတွက် အခြေခံဖြစ်လာမည့် အချက်အလက်များပါဝင်ပါသည်။ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၅၄နှင့် ၁၅၅(၁)ကိုကြည့်။ တရားရုံးများလက်စွဲ ပုဒ်မ ၅၉၄ (ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေပုဒ်မ ၁၅၄အရ ရယူထားသော သတင်းအချက်အလက်များကို ပထမသတင်းပေးတိုင်တန်းချက်ဟု ဖော်ပြထားသော) ကိုလည်းကြည့်။

လက်ဖက်ရည်ဖိုး သို့မဟုတ် တရားဝင်မဟုတ်သော အခကြေးငွေပေးခြင်းတွင် ခုခံချေပသူများနှင့် ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများအပါအဝင် (တရားရေးဆိုင်ရာ) ပုဂ္ဂိုလ်အားလုံး ပါဝင်ပတ်သက်နေသည်။ အာမခံဖြင့် လွှတ်ပေးရန် ကြိုးပမ်းမှုများ၊ စာရွက်စာတမ်း ရရှိရေး၊ အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်ရရှိအောင် ကြိုးပမ်းမှုနှင့် လျော့ပေါ့သက်သာသော ပြစ်ဒဏ်စီရင်မှုရရှိရေးတို့ အပါအဝင် တရားရေး လုပ်ငန်းစဉ်၏ အဆင့်တိုင်းကို ထိခိုက်စေသော တရားမဝင်သော အခကြေးငွေများကို တင်ပြမှုများရှိသည်။

အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာမှုရရှိပိုင်ခွင့်သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အခွင့်အရေး ဖြစ်သည့်တိုင်အောင် အများပြည်သူတို့အနေဖြင့် တရားရုံးများအဆောက်အဦများ တရားရုံးခန်းများအတွင်း ဝင်ရောက်နိုင်မှုရရှိရန် ကြိုးစားရုန်းကန်နေရဆဲဖြစ်သည်။ ထိုသို့ ဝင်ရောက်ခွင့် မရခြင်းသည် တိတိပပ နှင်ထုတ်ခြင်းနှင့် တရားရုံးခန်းများ၏ အရွယ်အစားကဲ့သို့သော ပုံမှန်မဟုတ်သော အတားအဆီးအခက်အခဲများမှတစ်ဆင့် ဖြစ်ပေါ်လျက်ရှိသည်။ ထို့ပြင် အများပြည်သူတို့အနေဖြင့်လည်း ၎င်းတို့၏ တရားခွင့်ကြားနာမှုများကို တက်ရောက်နိုင်မှု အခွင့်အရေးကို မသိကြဘဲ၊ တရားရုံးခန်းများအတွင်း ဝင်ရောက်ရန် ကြောက်ရွံ့နေဆဲဖြစ်နေသောကြောင့် ၎င်းတို့၏ ထိုသို့ ဝင်ထွက်နိုင်မှု အခွင့်အရေးကို အခိုင်အမာ ပြောဆို ကျင့်သုံးခဲ့ပါသည်။

Justice Base၏ တွေ့ရှိချက်များသည် ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီးအတွင်းရှိ မြို့နယ်များနှင့် ခရိုင်များ တစ်ခုချင်းတွင် တွေ့ရှိရပြီး၊ ဥပဒေအရ ထိုအခွင့်အရေးများနှင့် ၎င်းအခွင့်အရေး အာမခံချက်များသည် တည်ရှိနေသော်လည်း၊ မြန်မာ့ ရာဇဝတ်တရားစီရင်ရေးစနစ်အတွင်းမှ ခုခံချေပသူများအနေဖြင့် မျှတသော တရားခွင့်စစ်ဆေးမှု ရရှိခံစားနိုင်ရန် ရုန်းကန်နေရဆဲဖြစ်ကြောင်း သရုပ်ဖော် ပြသလျက်ရှိသည်။

စစ်အုပ်ချုပ်ရေး၏ ရှည်ကြာသော သမိုင်းနှင့် တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်အပေါ် အုပ်ချုပ်ရေးမဏ္ဍိုင်မှ ထိန်းချုပ်မှုများကို ထည့်သွင်းစဉ်းစားမည်ဆိုပါက၊ ဤအစီရင်ခံစာတွင် ထုတ်ဖော်တင်ပြထားသော ပြဿနာအမျိုးအစားများမှာ အံ့ဩဖွယ်အတိဟု မဆိုနိုင်ပါ။ သို့သော်လည်း ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက ၎င်း၏ တရားစီရင်ရေး၏ မဟာဗျူဟာစီမံကိန်းမှတစ်ဆင့် မြန်မာနိုင်ငံတရားသူကြီးများအတွက် တရားစီရင်ရေး ကျင့်ဝတ်အသစ်ကို ရေးဆွဲပြဌာန်းခြင်း၊ တရားရုံးနှစ်စဉ်အစီရင်ခံစာ ထုတ်ပြန်ခြင်းမှတစ်ဆင့် ပွင့်လင်းမြင်သာမှုကို တိုးမြှင့်စေခြင်းအားဖြင့် တရားစီရင်ရေးကဏ္ဍ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု ဖြစ်ထွန်းအောင်မြင်စေရေးအတွက် အရေးပါသော ကြိုးပမ်းမှုများ ဆောင်ရွက်လျက်ရှိသည်။ မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို ထိခိုက်စေပြီး၊ ပြည်တွင်းဥပဒေများနှင့် ဆန့်ကျင်နေသော အချို့သော လက်တွေ့အမှုအကျင့်များကို ထုတ်ဖော်ခြင်းအားဖြင့်၊ မြန်မာအစိုးရ၊ တရားသူကြီးများနှင့် ရှေ့နေများအနေဖြင့် တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးအဆင့်အတန်း တိုးတက်ဖွံ့ဖြိုးရေး ပန်းတိုင်ရောက်ရှိရေး ကြိုးပမ်းအားထုတ်မှုများကို ကူညီပေးလိမ့်မည်ဟု Justice Base က မျှော်လင့်ပါသည်။

အဓိက အကြံပြုချက်များ

မြန်မာအစိုးရအနေဖြင့် အောက်ပါ ဆောင်ရွက်ချက်နှင့် ဦးဆောင်ဦးရွက်ပြုမှုတို့ ပါဝင်သည့် အလုံးစုံခြုံငုံသော ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု စီမံကိန်းတစ်ရပ်မှတစ်ဆင့် အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့သော စိုးရိမ်ပူပန်စရာ ကိစ္စရပ်များကို အရေးယူဖြေရှင်းမှုပြုရန် Justice Base က မြန်မာအစိုးရကို အကြံပြုတိုက်တွန်းပါသည်။

(၁) ချုပ်နှောင်ထိန်းသိမ်းထားသူ အားလုံးကို ၎င်းတို့တွင် ရှေ့နေရပိုင်ခွင့်ရှိကြောင်း အဖမ်းခံရပြီးပြီးချင်း သို့မဟုတ် ထိန်းသိမ်းချုပ်နှောင်သည်နှင့်တပြိုင်နက်အသိပေးသည်ကို သေချာအောင် ပြုပေးရန်။ အစွပ်စွဲခံရသူတစ်ဦးရှိ ရှေ့နေရပိုင်ခွင့်ကို အသေးစိတ်ဖော်ပြထားသည့် ပိုစတာများနှင့် လမ်းကမ်းစာစောင်များကို ပြုစုထားရှိပြီး၊ ၎င်းတို့ကို ရဲစခန်းများ၊ ချုပ်မိန့်မယူရသေးမီ ချုပ်နှောင်ထားသော နေရာများ၊ အချုပ်ထောင်များနှင့် တရားရုံးများတွင် မြင်သာအောင် ပြသထားရန်။

(၂) ခုခံချေပသူများသည် ၎င်းတို့၏ ဥပဒေအကြံပေးနှင့် သီးသန့် တွေ့ဆုံပြောဆိုနိုင်စေရန်အတွက် ရဲဝန်ထမ်းများနှင့် အကျဉ်ထောင် ဝန်ထမ်းများ အားလုံးတို့က သီးခြားအခန်းများနှင့် လုံလောက်သော အခွင့်အလမ်းများ စီစဉ်ပံ့ပိုးပေးသင့်ပါသည်။ ထိုလိုအပ်ချက်များကို ရဲဝန်ထမ်းများနှင့် အကျဉ်ထောင်ဝန်ထမ်းများအတွက် လုပ်ငန်းအကောင်အထည်ဖော် ဆောင်ရွက်မှုဆိုင်ရာ လမ်းညွှန်ချက်များတွင် ထည့်သွင်းထားသင့်ပြီး၊ ခုခံချေပသူများနှင့် ၎င်းတို့၏ ဥပဒေအကြံပေးတို့အကြား သီးသန့် မပေါက်မကြား ဆက်သွယ်မှု၏ အရေးပါမှုကို ထင်ရှားစေရန်အတွက် သင်တန်းများအတွင်း ပြန်လှန်သုံးသပ်သင့်ပါသည်။ တရားသူကြီးများနှင့် ခုခံချေပသူရှေ့နေများသည် ခုခံချေပသူများကို ၎င်းတို့၏ ဥပဒေကိုယ်စားလှယ်နှင့် သီးသန့် တွေ့ဆုံနိုင်မှု အခွင့်အရေးအကြောင်း အသိပေးပြီး ဖြစ်ကြောင်းနှင့် ယင်းအခွင့်အရေးကို ပေးအပ်ပြီးဖြစ်ကြောင်း အတည်ပြုရမည်။

(၃) ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးနှင့် ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံးတို့နှင့် တိုင်ပင်၍ ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဌာနက ခုခံချေပသူအားလုံးအတွက် ကြားနာမှုမတိုင်မီ ချုပ်နှောင်ထားရှိမှုဆိုင်ရာ စံပြု မှတ်တမ်းတစ်ခု ပြုစုပေးသင့်ပြီး၊ ခုခံချေပသူတစ်ဦးချင်းစီတိုင်းအတွက် ရဲစခန်းတိုင်းက ၎င်းမှတ်တမ်းကို ဖြည့်စွက်စေရန် ညွှန်ကြားသင့်ပါသည်။

(၄) စာရွက်စာတမ်းတစ်ခုချင်းစီ ရရှိနိုင်သည့် အချိန်နှင့်/သို့မဟုတ် မိတ္တူကူးရန်အတွက် လျှောက်ထားမှု ပြုသည့်အချိန်ထက် နှစ်ဆယ့်လေးနာရီကျော်ထက် မည်သည့်အခါမျှ ပိုမကြာစေဘဲ၊ သက်ဆိုင်ရာ တရားရုံးစာရွက်စာတမ်းများ အားလုံးကို ခုခံချေပသူများထံ ပေးအပ်ရန်။

(၅) တရားခွင့်အတွင်း ကြီးကြပ်စီရင်နေသော တရားသူကြီးက မည်သည့် အကြောင်းအရင်းကြောင့်ဖြစ်စေ တရားရုံးခန်းမှ ထွက်ခွာသွားသည့် မည်သည့် အချိန်တွင်မဆို ကြားနာစီရင်နေမှု လုပ်ငန်းစဉ်များကို ရပ်တန့်ရန်။

(၆) ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံး၊ ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံးနှင့် မြန်မာနိုင်ငံရဲတပ်ဖွဲ့၊ ပညာရေးဝန်ကြီးဌာနနှင့် အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းတို့က မြန်မာနိုင်ငံတစ်ဝှမ်းမှ ရှေ့နေများ၊ တရားသူကြီးများ၊ တရားစီရင်ရေးနှင့် မသက်ဆိုင်သော တရားရုံးဝန်ထမ်းများ၊ ရဲဝန်ထမ်းများနှင့် အခြားဝန်ထမ်းများအတွက် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးဆိုင်ရာ အထူးသဖြင့် တရားခွင့်ကြားနာမှုမတိုင်မီ အခွင့်အရေးများအကြောင်း သင်တန်းပေးသင့်ပါသည်။ အထက်ပါ ပုဂ္ဂိုလ်အားလုံးမှ နှစ်စဉ် ပြီးမြောက်အောင် တက်ရောက်ရမည့် မတက်မနေရ သင်တန်းအစီအစဉ်များ စီစဉ်ဖန်တီးနိုင်ရန်အတွက် ဘဏ္ဍာငွေများ လျာထားသတ်မှတ် ခွဲဝေပေးသင့်သည်။ ထိုစီမံကိန်းများကို အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်း၊ ရှေ့နေများနှင့် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေး ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များနှင့် တိုင်ပင်ဆွေးနွေး၍ ပြုစုသင့်ပြီး၊ ဘဏ္ဍာငွေ လွှင့်လှင့်တကူ မရနိုင်ပါက ထိုအဖွဲ့အစည်း ပုဂ္ဂိုလ်များ၏ အကူအညီဖြင့် အကောင်အထည်ဖော်သင့်ပါသည်။ အထူးသဖြင့်

ပညာရေးဝန်ကြီးဌာနက လိုအပ်သော ဥပဒေသင်ရိုးညွှန်းများအတွင်းသို့ မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို ထည့်သွင်းပေါင်းစပ်ပေးသင့်ပါသည်။ မြန်မာနိုင်ငံ လွတ်လပ်သော ရှေ့နေများအသင်းနှင့် ပြည်နယ်နှင့် တိုင်းဒေသကြီး အခြေစိုက် အခြား ရှေ့နေအသင်းများအနေဖြင့်လည်း လုပ်ဆောင်နေဆဲ ၎င်းတို့၏ ဥပဒေပညာဖြန့်ဖြူးခြင်း စီမံကိန်းများတွင် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ သင်ရိုးညွှန်းတမ်းများ ထည့်သွင်းပေါင်းစပ်သင့်ပါသည်။

(၇) ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးနှင့် ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံးတို့က တရားသူကြီးများနှင့် ဥပဒေအရာရှိအားလုံးတို့ကို အပြုအမူဆိုင်ရာ ကျင့်ဝတ်စည်းမျဉ်းစည်းကမ်းအသစ်အကြောင်း လေ့ကျင့်သင်တန်းပေးသည်ကို သေချာအောင်ပြုပေးသင့်ပြီး၊ ထိုစည်းမျဉ်းစည်းကမ်းများကို လိုက်နာရန် ပျက်ကွက်မှုအတွက် အာဏာတည်ပျံ့နှံ့စေသော သင့်လျော်သည့် ယန္တရားတစ်ခု ဖြစ်ထွန်းစေသင့်ပါသည်။

(၈) မျှတသောတရားခွင့်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးများကို အများပြည်သူတို့ သိရှိနားလည်မှု မြင့်မားစေရန်အတွက် ရပ်ရွာအခြေပြုအဖွဲ့အစည်းများနှင့် ပူးပေါင်းလုပ်ဆောင်ရန် လိုအပ်ချက်ကို ပြည်သူ့ဆက်ဆံရေးဌာန၏ လုပ်ငန်းတာဝန်များတွင် ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက ထည့်သွင်းပေးရန်နှင့် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများဆိုင်ရာ သတင်းအချက်အလက်များကို အများပြည်သူအတွက် အမှုလက်ခံဌာနများနှင့် ချုပ်နှောင်ရာ နေရာများတွင် အများပြည်သူသိရှိစေရန် ပြုလုပ်ပေးသင့်ပါသည်။

(၉) ကြားနာစစ်ဆေးမှုမတိုင်မီ ကွန်ဖရင့်များ၊ အမှုဆိုင်ရာ စံပြုပုံစံဇယားများနှင့် အမှုများကို ဆုံးဖြတ် ဖြေရှင်းမှုများကို ကြီးကြပ်နိုင်ရန်အတွက် အမှုခြေရာခံစနစ်များ အသုံးပြုမှုများ အပါအဝင် မြန်မာ ရှေ့ပြေးတရားရုံးများ(Myanmar Pilot Courts)တွင် USAID၏ Promoting the Rule of Law Projectက မိတ်ဆက် အသုံးပြုနေစေသော အမှုများ စီမံခန့်ခွဲမှုဆိုရာ တစ်ပြေးညီဖြစ်သော စနစ်များကို တရားရုံးများအားလုံးတွင် စတင် အသုံးပြုရန်၊

(၁၀) တရားဝင် တရားရုံးအခကြေးငွေများကို အများပြည်သူသိ ကြေညာထားပေးရန်နှင့် ပြောင်းလဲမှုများ ရှိပါက တရားရုံးအားလုံးက ပုံမှန် ပြင်ဆင်ကြေညာပေးသင့်ပါသည်။

(၁၁) တရားရုံးကြားနာစစ်ဆေးမှုအားလုံးအတွက် အများပြည်သူရှေ့မှောက်ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေးကို လေးစားလိုက်နာကြောင်းနှင့် တရားရုံးခန်းတိုင်း၏ တံခါးအပြင်ဘက်တွင် ယင်းအခွင့်အရေးအကြောင်း အသိပေးနှိုးဆော်စာကို ရှင်းလင်းမြင်သာစွာ ကပ်ထားကြောင်း သေချာစေရန်။ တရားစီရင်ရေးနှင့် မဆိုင်သော ဝန်ထမ်းများကိုလည်း အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေးအကြောင်း သင်တန်းများ စီစဉ်ပြုလုပ်ပေးရန်။

(၁၂) ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက တရားရုံးခန်းများကို ချဲ့ရန်နှင့် အများပြည်သူတက်ရောက်မှုအတွက် နေရာထိုင်ခင်းများ ပံ့ပိုးပေးနိုင်ရန်အတွက် ဘဏ္ဍာငွေများ ခွဲဝေသတ်မှတ်ပေးသင့်ပါသည်။

(၁၃) မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ ပြည်တွင်းနှင့် နိုင်ငံတကာ စံချိန်စံညွှန်းများအကြောင်း သင်တန်းပေး လေ့ကျင့်ပေးထားသော လူပုဂ္ဂိုလ်များက တရားခွင့် ကြားနာစစ်ဆေးမှု လုပ်ငန်းစဉ်များအပေါ် ပုံမှန်ပြုလုပ်သော ပွင့်လင်းမြင်သာပြီး အမှီအခိုကင်းလွတ်လပ်သော စောင့်ကြည့်လေ့လာမှုများကို ခွင့်ပြုပေးရန်။

(၁၄) ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးအနေဖြင့် ဤအစီရင်ခံစာတွင် ဆွေးနွေးတင်ပြထားသော ဥပဒေများအကြောင်းနှင့် ပြည်တွင်းဥပဒေများနှင့် နိုင်ငံသားနှင့် နိုင်ငံရေးအခွင့်အရေးဆိုင်ရာ နိုင်ငံတကာစာချုပ်စာတမ်း (International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR))အပါအဝင် နိုင်ငံတကာဥပဒေများနှင့်ညီညွတ်စေရန် လက်တွေ့တွင် မည်သို့လုပ်ဆောင်သင့်ကြောင်းတို့ကို တရားရုံးများအားလုံးကို ရှင်းပြပေးသည့် လမ်းညွှန်ချက် ထုတ်ပြန်သင့်ပါသည်။

မြန်မာ့တရားစီရင်ရေးစနစ်အကြောင်း

(က) ဥပဒေဖြစ်ထွန်းတိုးတက်လာမှုနှင့် တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်

မြန်မာနိုင်ငံသည် ကိုလိုနီခေတ်မတိုင်မီ ဓလေ့ထုံးတမ်းဥပဒေများနှင့် ဗုဒ္ဓဘာသာဥပဒေ၊ ကိုလိုနီ ဥပဒေနှင့် စစ်အုပ်ချုပ်ရေးအစဉ်အဆက်ကာလများအတွင်း ပြဋ္ဌာန်းသောဥပဒေများ၏ အပေါင်းအစပ်ကို အမွေဆက်ခံထားခြင်းဖြစ်သည်။

ယနေ့ခေတ် မြန်မာနိုင်ငံဟု တည်ထောင်ဖွဲ့စည်းထားသည့် နယ်မြေအများစုကို ဘုရင်များက အုပ်ချုပ်ခဲ့သည်။ ဥပဒေ၏ အစဉ်အလာ အရင်းအမြစ်များမှာ ဘုရင်များ၏ အမိန့်ပြန်တမ်းများ၊ စည်းမျဉ်းစည်းကမ်းများ၊ ဓမ္မသတ်များ (နောက်ပိုင်းတွင် ၂၀ ရာစုနှစ် မြန်မာဓလေ့ထုံးတမ်း ဥပဒေအဖြစ်သို့ စုစည်းခဲ့သည့် ဥပဒေဒဿနနှင့် သီအိုရီ)⁵နှင့် ဘုရင်လွှတ်တော်မှတစ်ဆင့် ပြုလုပ်သော တရားစီရင်ရေးဆိုင်ရာ ဆုံးဖြတ်ချက်များနှင့် ဘုရင်က သတ်မှတ်ထားသည့် အခြားသော နည်းလမ်းတကျဖြစ်သည့် တရားရုံးဆိုင်ရာ လုပ်ထုံးလုပ်နည်းများအထိ ဖြစ်မြစ်လိုက်နိုင်သည်။⁶

၁၈၂၄-၁၈၂၆၊ ၁၈၅၂-၁၈၅၃နှင့် ၁၈၈၅ခုနှစ်တို့တွင် ဖြစ်ပွားသော အင်္ဂလိပ်-မြန်မာစစ်ပွဲများအပြီးတွင် အင်္ဂလန်က ထိုစဉ်က ဗမာနိုင်ငံဟု ခေါ်ဝေါ်ပြီး ယခုအချိန်တွင် မြန်မာနိုင်ငံအဖြစ် ပါဝင်ဖွဲ့စည်းသည့် နယ်မြေများကို ကိုလိုနီနယ်အဖြစ် သွတ်သွင်းခဲ့ပြီး၊ အိန္ဒိယတွင် ထိုအချိန်က ကျင့်သုံးနေခဲ့ပြီးဖြစ်သော ကွန်မွန်းလောစနစ် (common law system)ပါ အပါအဝင် အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ ကိုလိုနီအုပ်ချုပ်ရေး⁷ ယန္တရားအတွင်း ပေါင်းစပ်ခဲ့သည်။ ဗြိတိသျှတို့သည် တရားမကျင့်ထုံးဥပဒေ (၁၉၀၈)၊ ရာဇသတ်ကြီးဥပဒေ (၁၈၆၀)နှင့် ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ (၁၈၉၈)တို့အပါအဝင် အိန္ဒိယကို အုပ်ချုပ်ရန် အသုံးပြုခဲ့သော ပြဋ္ဌာန်းဥပဒေများကို မြန်မာ ပြဋ္ဌာန်းဥပဒေများအဖြစ်ပါ တိုးချဲ့ခဲ့သည်။ ထိုဥပဒေများသည် အနည်းအကျဉ်း ပြင်ဆင်မှုများနှင့်အတူ ယခုအချိန်ထိ အသက်ဝင်နေဆဲဖြစ်သည်။⁸

ကိုလိုနီလက်အောက်မှ လွတ်မြောက်ပြီး လွတ်လပ်ရေးရပြီးခါစ အချိန်ကာလသည်

⁵ Andrew Huxley, *The Importance of the Dhammathats* in Burmese Law and Culture, vol. 1, The Journal of Burma Studies. (1997) pp. 1-17 ကိုကြည့်ပါ။ http://www.burmalibrary.org/docs19/AH-Huxley-The_Importance_of_the_Dhammathats-ocr.pdf တွင် ရရှိနိုင်ပါသည်။

⁶ ယင်း။

⁷ Jared Downing, “Myanmar History 101: How Britain defeated Burma,” Frontier Myanmar, (February 21, 2017), available at: <http://frontiermyanmar.net/en/myanmar-history-101-how-britain-defeated-burma>. ပြဋ္ဌာန်းဥပဒေ မရှိသည့် အခြေအနေမျိုးတွင် ကွန်မွန်းလောစနစ်က စီရင်ထုံးဥပဒေကို အသုံးပြုပါသည်။

⁸ See Code of Civil Procedure [India Act V, 1908] (as amended 2014); Penal Code [India Act XLV, 1860] (as amended 2016); Code of Criminal Procedure [India Act V, 1898] (as amended 2016); see also, e.g., Code of Civil Procedure (Amendment) Act of 1956; Criminal Law Amending Law (1963); Code of Criminal Procedure Amending Law (1973); Law Amending the Code of Civil Procedure (Pyidaungsu Hluttaw Law No. 29/2014); Law Amending the Penal Code (Pyidaungsu Hluttaw Law No. 6/2016); Law Amending the Code of Criminal Procedure (Pyidaungsu Hluttaw Law No. 16/2016).

တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်၏ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်မှုကို အကောင်းဆုံးအပြည့်ဝဆုံး ရရှိခံစားခဲ့ရချိန်ဖြစ်သည်။ ထိုကာလအတောအတွင်းတွင် တရားရုံးများသည် လုပ်ထုံးလုပ်နည်းဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုနှင့် သက်ဆိုင်သော ၎င်းတို့၏ စိုးရိမ်ပူပန်မှုများအတွက် အခိုင်အမာ ရပ်တည်ပြောကြားနိုင်ပြီး၊ အုပ်ချုပ်ရေးမဏ္ဍိုင်မှ လုပ်ဆောင်ချက်များအပေါ် စိန်ခေါ်မှုများကို အတည်ပြုပေးခဲ့သည်။ သို့သော်လည်း ၁၉၆၂တွင် စစ်တပ်မှ အာဏာသိမ်းမှုက “တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်၏ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်မှုကို တိုက်စား ပျောက်ကွယ်သွားစေခဲ့သည်။”⁹ စစ်အစိုးရက တရားလွတ်တော်များကို ဖျက်သိမ်းခဲ့ပြီး၊ အာဏာချုပ်ကိုင်ထားသော ပါတီမှ ပါတီဝင်များကို ခန့်အပ်တာဝန်ပေးထားသည့် အသစ်ဖွဲ့စည်းသော အဖွဲ့များဖြင့် အစားထိုးခဲ့သည်။ ၁၉၇၂ခုနှစ်မှစတင်၍ နိုင်ငံရေးအရ ခန့်အပ်ထားသည့် သာမန်အရပ်သား-တရားသူကြီးများက အောက်ရုံးများကို စီမံခန့်ခွဲအုပ်ချုပ်ကြပြီး၊ ၎င်းသာမန်အရပ်သား-တရားသူကြီးများက စီရင်ချက်များ ချမှတ်ကြရာတွင် ဥပဒေအရမဟုတ်ဘဲ အာဏာရပါတီ၏ အကျိုးစီးပွားကို ငဲ့၍သာ ဆုံးဖြတ်ခဲ့ကြသည်။ ၁၉၇၄ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေက “အာဏာသုံးရပ်ခွဲခြားထားမှုကို ပယ်ဖျက်ခဲ့ပြီး၊ ဥပဒေဆိုင်ရာ တွေးတောဆင်ခြင်မှု၊ ပညာရေးနှင့် လက်တွေ့ပြုမူကျင့်သုံးမှုကိစ္စရပ်များတွင် အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်သော တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်ကို ဖျက်သိမ်းခဲ့သည်။”¹⁰ နိုင်ငံတော်ငြိမ်ဝပ်ပိပြားမှုတည်ဆောက်ရေးအဖွဲ့က ၁၉၈၈တွင် အာဏာရလာပြီးသည့်နောက် တရားသူကြီးများအပေါ် တင်းကျပ်စွာ ချုပ်ကိုင်ခဲ့ကြသည်။ ၂၀၀၈ကာလအထိပင် “တရားရုံးများသည် အလွန်မကွာဝေးသော သမိုင်းမှ မည်သည့်အချိန်ကာလထက်မဆို တပ်မတော်လွှမ်းမိုးသော အုပ်ချုပ်ရေးမဏ္ဍိုင်အတွင်း ပိုမိုသွတ်သွင်းပေါင်းစပ်ခြင်းခံခဲ့ရသည်”ဟု ဆိုကြပါသည်။¹¹

၁၉၇၀ပြည့်လွန်နှစ်များအတွင်း အသစ်စတင် မိတ်ဆက်ခဲ့သော ဥပဒေပညာရေးအတွင်း အပြောင်းအလဲများက ယနေ့ခေတ် တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင် ဖြစ်ထွန်းလာမှုအတွက် သိသာထင်ရှားသော အခန်းကဏ္ဍမှ ပါဝင်ခဲ့သည်။ ၁၉၆၃ခုနှစ်မှ ၁၉၉၆ခုနှစ်အထိ တစ်နိုင်ငံလုံးတွင် ဥပဒေဌာန တစ်ခုတည်းသာ ရှိခဲ့သည်။¹² ၁၉၇၆ခုနှစ်တွင် ဥပဒေကျောင်းသားများအတွက် အဝေးသင်ပညာရေးများကို စတင်ခဲ့သည်။ ၎င်းပညာရေးစနစ်တွင် စာမေးပွဲမတိုင်မီ ရက်အနည်းငယ်အလိုတွင်မှ တစ်နှစ်လျှင် တစ်ကြိမ် နှစ်ကြိမ်သာ လူတွေ့သင်ကြားပေးသည်။¹³ ဝင်ခွင့်အရည်အချင်းသတ်မှတ်ချက်မှာ နိမ့်ပြီး၊ သင်ကြားမှုစနစ်တွင် ကြိုတင်ရေးဆွဲပြင်ဆင်ထားပြီးသော သင်ရိုးစာအုပ်စာတမ်းများကို အသံကျယ်ကျယ်ဖတ်ခြင်း၊ စာမေးပွဲမေးခွန်းများ ကျောင်းသားများကို တင်ကြိုပေးထားခြင်းနှင့် သင်ရိုးပါစာများအတိုင်း တစ်သွေမတိမ်း ချရေးခဲ့သော ကျောင်းသားကျောင်းသူများကို အမှတ်မြင့်မြင့် ပေးလေ့ရှိခြင်းတို့

⁹ Myint Zan, “Judicial Independence in Burma: No March Backwards Towards the Past,” 1 Asian-Pacific Law & Policy Journal 5 (2000), at 13.

¹⁰ ယင်း စာမျက်နှာ ၂၅။

¹¹ Nick Cheesman, “Thin Rule of Law or Un-Rule of Law in Myanmar?” (2010) 82(4) Pacific Affairs 597 at 612.

¹² Myint Zan, “Legal Education in Burma since the Mid-1960s,” 12 Journal of Burma Studies 63 (2008) at p. 4.

¹³ ယင်း စာမျက်နှာ ၁၄၊ ၁၆ (ကျောင်းသားများ အစိုးရကို ဆန္ဒပြခြင်းကို စိတ်ပျက်အားလျော့စေရန်)

ပါဝင်ပါသည်။¹⁴ စေ့စေ့ပေါက်ပေါက် တွေးတောဆင်ခြင်မှုစွမ်းရည်ကို အားပေးခြင်းမရှိပေ။ သင်ခန်းစာများနှင့် စာမေးပွဲများသည် အင်္ဂလိပ်စာနှင့် ဖြစ်သော်လည်း တရားကြားနာမှုများက ဗမာစကားဖြင့်သာ ဖြစ်သည်။¹⁵ ထိုပြဿနာများက ယခုတိုင်အောင် ရှိနေဆဲဖြစ်သည်။

မြန်မာနိုင်ငံသည် ကွန်မွန်းလော (Common Law) ဥပဒေစနစ်ကို လက်ခံကျင့်သုံးဆဲဖြစ်ပြီး၊ ၎င်း၏ အစဉ်အလာကို ထိန်းသိမ်းထားသည့် အနေဖြင့် တရားစီရင်ထုံးများတွင် ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်၏ လက်ရွေးစင် စီရင်ထုံးများကို စုစည်းဖော်ပြပြီး နှစ်စဉ် ထုတ်ဝေလျက်ရှိသည်။ ရာဇဝတ်ပြစ်မှုဆိုင်ရာ ကိစ္စရပ်များအတွက်သာဆိုပါက ရာဇသတ်ကြီးဥပဒေ၊ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ၊ သက်သေခံဥပဒေ၊ တရားရုံးများလက်စွဲနှင့် သက်ဆိုင်သော နေရာများတွင် ကလေးသူငယ်ဥပဒေတို့သည် ပြစ်မှုကြားနာစီရင်များနှင့် သက်ဆိုင်သော အဓိကဥပဒေများဖြစ်ကြသည်။ ရှေ့နေများကို (အထက်တန်းရှေ့နေများနှင့် အချို့သော သက်ဆိုင်သော နေရာများတွင် တရားလွှတ်တော်ရှေ့နေများအတွက်) ရှေ့နေလိုက်သူများ အက်ဥပဒေ (Legal Practitioners Act) (၁၉၉၉)¹⁶နှင့် တရားလွှတ်တော်ရှေ့နေများကောင်စီဥပဒေ (Bar Council Act) (၁၉၈၉)(တရားလွှတ်တော်ရှေ့နေများ)¹⁷များဖြင့် ကြီးကြပ်စီမံသည်။ အမှုကိစ္စများကို စီရင်ရန်နှင့် ဥပဒေများကို အနက်ဖွင့်ဆိုရန် အာဏာများရှိသည့် အဆင့်အလွှာများရှိသည့် တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်ကို ဖန်တီးပေးသော ၂၀၀၈ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ ဖွဲ့စည်းထားသည့် တရားစီရင်ရေးစနစ်ကို ပြည်ထောင်စုတရားစီရင်ရေးဥပဒေ(၂၀၁၀)က အကောင်အထည်ဖော်ပေးသည်။¹⁸ အစိုးရက ဤဥပဒေများစွာကို ပြင်ဆင်မှုများ ပြုလုပ်ခဲ့သည့်တိုင်၊ တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်က အမှုကိစ္စများကို စီရင်ဆုံးဖြတ်ရန် ခေတ်နှင့် မလျော်ညီတော့သည့် ဥပဒေများ၊ ပြဌာန်းဥပဒေများမှ လုပ်ထုံးလုပ်နည်းများကို ဆက်လက် လိုက်နာဆောင်ရွက်နေဆဲဖြစ်သည်။

ဥပဒေရင်းမြစ်များတွင် စီရင်ထုံးဥပဒေများနှင့် အပ်စပ်သော ပြဌာန်းဥပဒေများ ပါဝင်သော်လည်း တရားသူကြီးတစ်ဦးသည် သက်ဆိုင်သည့် ပြဌာန်းချက်များ မရှိသည့် အခါမျိုးတွင် “တရားမျှတခြင်း၊ တန်းတူညီမျှခြင်းနှင့် စိတ်ကောင်းစေတနာမှန်”တို့နှင့်အညီ စီရင်ဆုံးဖြတ်နိုင်သည့် အခွင့်အာဏာရှိသည်။¹⁹ အမျိုးသမီးများ၏ တရားစီရင်မှုသို့ လက်လှမ်းမီမှုအကြောင်း Justice Base၏ ၂၀၁၆ခုနှစ် အစီရင်ခံစာတွင်

¹⁴ ယင်း စာမျက်နှာ ၁၇-၁၈၊ International Commission of Jurists (ICJ), “Myanmar: Legal Education), 20 March 2014, available at: <https://www.icj.org/cijlcountryprofiles/Myanmar-introduction/legal-education/> ကိုလည်းကြည့်ပါ။

¹⁵ ယင်း စာမျက်နှာ ၂၄၊ ၃၁။

¹⁶ The Legal Practitioners Act [India Act XVIII, 1879] (amended 1999)

¹⁷ The Bar Council Act [India Act XXXVII 1926] (amended 1989), Sections 10-13. The Courts Manual provides guidance in relation to the Legal Practitioners Act and the Bar Council Act. *See generally* The Courts Manual, 4th ed. (1999), Part I, Chapter I.

¹⁸ ၂၀၀၈ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အခန်း ၆။ ပြည်ထောင်စုတရားစီရင်ရေးဥပဒေ (၂၀၁၀)ကိုကြည့်။

¹⁹ Burma Laws Act (1898), Section 13(3) (related to “any question regarding succession, inheritance marriage or caste, or any religious usage or institution.”).

တရားသူကြီးများသည် “ပုဂ္ဂလိက တိမ်းညွတ်မှု သို့မဟုတ် နိုင်ငံရေးစေ့ဆော်ချက်များအပေါ် အခြေတည်၍ စွဲချက် (ပုဒ်မ)ကို အတည်ပြုအမိန့်နှင့် ပြစ်ဒဏ်စီရင်ခြင်းတို့ကို ဆုံးဖြတ်ရန် အလွန်ကြီးမားသော လွတ်လပ်မှုနှင့် လုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာ ကျင့်သုံးသည်”ဟု ဖော်ပြထားသည်။²⁰ မြန်မာ့တရားရုံးများတွင် ဖြစ်ပျက်နေသည်များကို စီမံပြဋ္ဌာန်းရန် အရေးပါသော အာဏာများ တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်တွင် ရှိသည်ဟု အများပြည်သူတို့က ရှုမြင်ကြသော်လည်း

“တရားသူကြီးများအပေါ် နိုင်ငံရေးနှင့် တပ်မတော်တို့မှ လွှမ်းမိုးမှုများသည် ရှေ့နေများ၏ အမှုလိုက်ပါဆောင်ရွက်နိုင်မှု စွမ်းရည်အပေါ် အဓိကကျသော အဟန့်အတားဖြစ်နေဆဲဖြစ်သည်။ ပြောင်းလဲတိုးတက်မှုများ ရှိခဲ့လင့်ကစား၊ အမှု၏ သဘောသဘာဝအပေါ် မူတည်၍ အစိုးရနှင့် တပ်မတော် အရာရှိများ၊ အထူးအားဖြင့် ရပ်ရွာ ဒေသအာဏာပိုင်များထံမှ လာသော အမိန့်များကို အခြေခံ၍ တရားသူကြီးများက စီရင်ဆုံးဖြတ်လေ့ရှိသည်” ဟု

International Commission of Jurists အဖွဲ့မှ မနစ်က အစီရင်ခံတင်ပြခဲ့သည်။

(ခ) တရားရုံးစနစ်

တရားစီရင်ရေးစနစ်တွင် ယေဘုယျအားဖြင့် မြို့နယ်တရားရုံးများ၊ ခရိုင်တရားရုံးများ၊ တရားလွှတ်တော်များနှင့် ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်အဆင့် ၎င်းနှင့် ပါဝင်သည်။ ၎င်းအပြင် တရားရုံးစနစ်တွင် ကလေးသူငယ်ဆိုင်ရာ တရားရုံးများ၊ မြူနီစီပါယ်တရားရုံးများနှင့် ယဉ်စည်းကမ်းထိန်းသိမ်းရေးတရားရုံးများ အပြင် သီးသန့် တရားရုံးနှစ်ခုဖြစ်သော စစ်ဘက်ဆိုင်ရာ တရားရုံးများ (တပ်မတော်သားများအတွက် တရားစီရင်ရန်)နှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ ခုံရုံးတို့ ကဲ့သို့သော အထူးတရားရုံးများပါဝင်သည်။²¹

အမှုများကို မြို့နယ် သို့မဟုတ် ခရိုင်တရားရုံးများတွင် စတင်စွဲဆိုနိုင်သည်။ စတင်စွဲဆိုသည့် ရုံးပေါ်မူတည်၍ ခရိုင်တရားရုံးများ သို့မဟုတ် တရားရုံးလွှတ်တော်များသို့ အယူခံဝင်နိုင်ပြီး၊ ထိုမှ တရားလွှတ်တော်ချုပ်အထိ အယူခံဝင်နိုင်သည်။

မြို့နယ်အဆင့်နှင့် ခရိုင်အဆင့်တို့ရှိ တရားသူကြီးများသည် ပြစ်မှု နှင့် တရားမမှု နှစ်မျိုး စလုံးကို မူလကြားနာစစ်ဆေးခွင့်ရှိသည်။²² ခရိုင်တရားရုံး တရားသူကြီးများ၌ အယူခံမှုကို စီရင်နိုင်သည့် အာဏာလည်း ရှိသည်။²³ ပြစ်မှုများတွင် မြို့နယ်တရားသူကြီးများသည် အများဆုံးထောင်ဒဏ် (၇) နှစ်ပေးနိုင်သောအမှုဖြင့် စွဲချက်တင်ခံရသည့် အမှုများကိုကြားနာစစ်ဆေးရသည်။ ခရိုင်တရားရုံး

²⁰ Justice Base, “Voices from the Intersection: Women’s Access to Justice in the Plural Legal System of Myanmar,” (2016), available at: <http://asiapacific.unwomen.org/en/digital-library/publications/2016/04/womens-access-to-justice-in-the-plural-legal-systems>

²¹ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာခုံရုံးသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို အနက်အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုရန်နှင့် အခြားဥပဒေများသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပါ ပြဋ္ဌာန်းချက်များနှင့် ညီညွတ်မှုရှိမရှိ စိစစ်ရန်ဖြစ်သည်။ ယင်း၊ အခန်း(၆)၊ ပုဒ်မ ၄၆၊ ၂၉၃နှင့် ၃၂၂တို့ကို ကြည့်ပါ။

²² ပြည်ထောင်စုတရားစီရင်ရေးဥပဒေ (၂၀၁၀)၊ ပုဒ်မ ၅၃နှင့် ၅၆

²³ ယင်း၊ ပုဒ်မ ၅၄

တရားသူကြီးများသည် ပြင်းထန်လေးနက်သော အမှုအခင်းများကို ကြားနာစီရင်ကြသည်။²⁴ မြို့နယ်တရားသူကြီးများသည် အသက်မပြည့်သေးသော လူငယ်ဆိုင်ရာ အမှုများတွင်လည်း စီရင်ပိုင်ခွင့်ရှိသည်။²⁵

အမှုများကို ဝရမ်းမှုနှင့် သမ္မာန်မှုများဟူ၍ ခွဲခြားထားသည်။²⁶ ဝရမ်းမှုတွင် ခုခံချေပသူတစ်ဦးသည် (၆) လ ထက်ပိုသောထောင်ဒဏ်မှ အများဆုံး သေဒဏ် အထိ ချမှတ်ခြင်းခံရနိုင်သည်။²⁷ သမ္မာန်အမှုကို ဝရမ်းမှုမဟုတ်သော အမှုဟု ဖော်ပြပြီး၊ သမ္မာန်မှုတွင် ပြစ်ဒဏ်မှာ ၆လနှင့် ၆လအောက် သို့မဟုတ် ငွေဒဏ်ကျခံရနိုင်သည်။²⁸ ပြစ်မှုများကို အုပ်စုနှစ်မျိုးနှစ်စား ခွဲခြားထားသည်။ ပထမတစ်ခုမှာ ပြစ်မှုများသည် ရဲအရေးပိုင်သောပြစ်မှု သို့မဟုတ် ရဲအရေးမပိုင်သောပြစ်မှုဖြစ်သည်။ ဖမ်းဆီးရန် ဝရမ်းမလိုသော ပြစ်မှုများသည် ရဲအရေးပိုင်သော အမှုများဖြစ်ပြီး၊ ဖမ်းဆီးရန်အတွက် ဝရမ်းလိုအပ်သော ပြစ်မှုများမှာ ရဲအရေးမပိုင်သော ပြစ်မှုဖြစ်သည်။²⁹ ဒုတိယအမျိုးအစားမှာ ပြစ်မှုများသည် အာမခံပေးနိုင်သော ပြစ်မှု သို့မဟုတ် အာမခံမပေးနိုင်သော ပြစ်မှုတို့ဖြစ်ပြီး၊ ၎င်းက ဖမ်းဆီးခံထားရသော ပုဂ္ဂိုလ်အား အာမခံဖြင့် လွှတ်ပေးခြင်းခံရနိုင်ခြင်း ရှိမရှိကို အဆုံးအဖြတ်ပေးသည်။³⁰ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ဇယား(၂)တွင် ပြစ်မှုစာရင်းကို ဖော်ပြထားပြီး၊ အခြားအရာများအနက် ပြစ်မှုတစ်ခုချင်းစီက ဝရမ်းလိုသည် သို့မဟုတ် သမ္မာန်လိုအပ်သည်၊ ရဲအရေးပိုင်သော ပြစ်မှု ဟုတ်မဟုတ်နှင့် အာမခံရနိုင်သည် သို့မဟုတ် မရနိုင်ကို ပြဌာန်းပေးထားသည်။

ယေဘုယျအားဖြင့် ဥပဒေအရာရှိများ (တရားစွဲဆိုရေးအရာရှိများ)က ရာဇဝတ်ပြစ်မှုဆိုင်ရာ အမှုများကို တရားစွဲဆိုလေ့ရှိသော်လည်း၊ တိုင်တန်းသူတစ်ဦးက ဥပဒေအရာရှိ၏ ညွှန်ကြားချက်အောက်မှ ပြစ်မှုတစ်ခုတွင် ၎င်းကို ကိုယ်စားပြုရန်အတွက် မိမိကိုယ်ပိုင် ရှေ့နေ (ယခုမှစ၍ တိုင်တန်းသူ၏ ရှေ့နေ)တစ်ဦးကိုလည်း ငှားရမ်းနိုင်သည်။³¹ တိုင်တန်းသူဆိုသည်မှာ ရာဇဝတ်ကြီးအရ ရဲထံတွင်ဖြစ်စေ၊ ပြစ်မှုက သတ်မှတ်ချက်ပြည့်မီပါက တရားသူကြီးထံ တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေ မကျေနပ်နစ်နာချက် တစ်ခုကို အမှုဖွင့်သော နိုင်ငံသားတစ်ဦးဖြစ်သည်။³²

²⁴ မြို့နယ်တရားရုံးများ၊ ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်၏ ဝက်ဘ်ဆိုဒ် <http://www.unionsupremecourt.gov.mm/?q=content/township-courts>၊ ခရိုင်တရားရုံးများ၊ ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ် ဝက်ဘ်ဆိုဒ် <http://www.unionsupremecourt.gov.mm/?q=content/district-courts>

²⁵ မြို့နယ်တရားရုံးများ

²⁶ ဝရမ်းမှုနှင့် သမ္မာန်မှုများတွင် ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေအရ မတူကွဲပြားသော စုံစမ်းစစ်ဆေးမှု အဆင့်များရှိသည်။ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၂၅၁-၂၅၉နှင့် ပုဒ်မ ၂၄၁-၂၄၉ကို ကြည့်ပါ။

²⁷ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၄(၁) (ဗ)

²⁸ ယင်း၊ ပုဒ်မ ၄(၁) (ဖ)

²⁹ ယင်း၊ ပုဒ်မ ၄(၁) (စ)နှင့် ၄(၁) (ဗ)။

³⁰ ယင်း၊ ပုဒ်မ ၄(၁)(က)။

³¹ ယင်း၊ ပုဒ်မ ၄၉၃။ ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ဥပဒေ (နိုင်ငံတော်အေးချမ်းသာယာရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးရေးကောင်စီ ဥပဒေအမှတ် ၂၂/၂၀၁၀၊ ၂၀၁၀ခုနှစ် အောက်တိုဘာ ၂၈) ပုဒ်မ ၃၄နှင့် ၃၆(ဂ)။ ဥပဒေအရာရှိသည် တိုင်တန်းသူရှေ့နေကို ကြီးကြပ်ရန် တာဝန်ရှိသည်။ ပုဒ်မ ၃၆(၃)ကို လည်းကြည့်။

³² ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၂၀၀၊ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်အတွက် နောက်ဆက်တွဲ (က)ကိုကြည့်ပါ။

သုတေသနဆိုင်ရာ နည်းနိဿယ

Justice Baseက ၎င်း၏ တရားရုံးလေ့လာစောင့်ကြည့်ခြင်း စီမံကိန်းကို ကာလနှစ်ခုခွဲ၍ အကောင်အထည်ဖော်ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ ၂၀၁၃-၂၀၁၄ခုနှစ်အတွင်း ပြုလုပ်ခဲ့သော ပထမကာလတွင် ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီးအတွင်းရှိ မြို့နယ်တရားရုံးများနှင့် ခရိုင်တရားရုံးများတွင် လေ့လာခဲ့သည့် လေ့လာစောင့်ကြည့်မှုများ ပါဝင်သည်။ ၂၀၁၅-၂၀၁၆ခုနှစ်အတွင်း ပြုလုပ်ခဲ့သော ဒုတိယကာလအတွင်းတွင်မူ ခရိုင်တရားရုံးများရှိ ကြားနာစီရင်နေမှုများအပေါ်သာ အဓိက အာရုံစိုက်ပြုလုပ်ခဲ့ပြီး၊ လေ့လာစောင့်ကြည့်ခြင်းအတွက် စံသတ်မှတ်ချက်များကို ကျယ်ပြန့်စေခဲ့သည်။ ဒုတိယကာလအတွင်းမှ လုပ်ဆောင်ချက်များက (အမှုမစစ်ဘဲ) ရုံးချိန်းပေးခြင်းများ၊ တရားခွင်စစ်ဆေးမှုမတိုင်မီ လုပ်ထုံးလုပ်နည်း လုပ်ငန်းစဉ်များနှင့် သက်ဆိုင်ပါဝင်သူ ပုဂ္ဂိုလ်အားလုံးတို့၏ ဘက်လိုက်မှုတို့နှင့် စပ်လျဉ်းသည့် ပိုမိုအသေးစိတ်ဆန်သည့် အချက်အလက်များကို ကောက်ယူနိုင်စေခဲ့ပါသည်။

မြို့နယ်တရားရုံးများနှင့် ခရိုင်တရားရုံးများတွင် ပိုမိုများပြားသော အမှုများရှိပြီး၊ ဝင်ထွက်သွားလာရန် ပိုမိုလွယ်ကူသဖြင့် Justice Base က ထိုရုံးများကို ဦးတည်ရွေးချယ်ခဲ့သည်။ ထို့ပြင် တရားရုံးများက မျှတသော တရားခွင်စစ်ဆေးမှုဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို ခုခံချေပသူ ပထမဆုံးတက်ရောက်မှုတွင် လေးစားအကောင်အထည်ဖော်ခြင်း ရှိမရှိက တရားစီရင်ရေးစနစ်အတွင်း အစွပ်စွဲခံရသူ မည်သို့ ဆက်လက် ရှေ့ဆက်ရသည်ဆိုသည့် အချက်အပေါ် သိသိသာသာ သက်ရောက်မှုရှိသည့်အတွက် မူလမှုကြားနာစစ်ဆေးသည့် တရားရုံးများကို လေ့လာခြင်းက အရေးကြီးသည်ဟု Justice Base က ထင်မြင်ယူဆပါသည်။

လေ့လာစောင့်ကြည့်မှု ပြုလုပ်ရန်အတွက် Justice Base က ပြစ်မှုကြောင်းအရ ခုခံချေပသူများအတွက် အကျိုးဆောင်ကိုယ်စားပြုသည့် အတွေ့အကြုံရှိသော မြန်မာရှေ့နေသုံးဦး (တရားလွှတ်တော် ရှေ့နေတစ်ဦးနှင့် အထက်တန်းရှေ့နေနှစ်ဦးတို့)ကို မိတ်ဖက် ရှေ့နေတို့နှင့် ကြားနာစီရင်နေမှုများကို လေ့လာနိုင်ရန်အတွက် ငှားရမ်းခဲ့သည်။ မိတ်ဖက်ရှေ့နေများသည် ခုခံချေပသူများ သို့မဟုတ် တိုင်တန်းသူများကို ကြားနာစီရင်ဆဲအမှုများတွင် ကိုယ်စားပြုနေခြင်းပြီးသား ရှေ့နေများဖြစ်ကြပါသည်။ လေ့လာသူများသည် ၎င်းတို့ လိုက်လံလေ့လာခဲ့သည့် အမှုဖြစ်ရပ်များတွင် မည်သည့် အမှုသည်ကိုမျှ ကိုယ်စားပြု အကျိုးဆောင်ခြင်း မရှိခဲ့ပါ။

လေ့လာသုတေသနပြုမှု၏ အရည်အသွေးနှင့် ၎င်းအပေါ် ယုံကြည်စိတ်ချရနိုင်မှုကို သေချာစေရန်အတွက်၊ Justice Base က လေ့လာသူများအပါအဝင် မြန်မာရှေ့နေများအတွက် မျှတသော တရားခွင်ဆိုင်ရာ ပြည်တွင်းနှင့် နိုင်ငံတကာ အခွင့်အရေးများနှင့် ရင်းနှီးကျွမ်းဝင်လာစေရန် သင်တန်းများစွာ ပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။

ထို့ပြင်၊ လေ့လာသူများ၌ ဓမ္မဒိဋ္ဌာန်ကျမှု၊ သမာသမတ်ကျမှုနှင့် တရားစီရင်ရေး လုပ်ငန်းစဉ်များတွင် ဝင်ရောက်စွက်ဖက်မှုကင်းခြင်းစသော စည်းမျဉ်းများကို ခိုင်မာအားကောင်းစေရန်အတွက် အပြုအမူဆိုင်ရာ ကျင့်ဝတ်စည်းကမ်း (Code of Conduct)တစ်ခုကို Justice Baseက ရေးဆွဲပြုစုခဲ့ပါသည်။³³

³³ အပြုအမူဆိုင်ရာကျင့်ဝတ်စည်းကမ်း မိတ္တူကို နောက်ဆက်တွဲ ၁ တွင် ဖော်ပြထားပါသည်။

မိတ်ဖက်ပြုရှေ့နေက စီရင်ကြားနာမှုတစ်ခု သို့မဟုတ် အမှုတစ်ခုအပေါ် မည်သို့သော ရှုမြင်မှု ရှိစေကာမူ လေ့လာသူများအနေဖြင့် ဘက်လိုက်မှုကင်းသည့် ကြားနေစိတ်ထား ဆက်လက်ထားရှိနိုင်ရန် Justice Baseက တတ်နိုင်သမျှ သေချာစေလိုသည့်အတွက် မိတ်ဖက်ရှေ့နေများကို အသုံးပြုခြင်းကြောင့် အပြုအမူဆိုင်ရာကျင့်ဝတ်စည်းကမ်းတစ်ခု ရေးဆွဲထားခြင်းက အထူးအရေးကြီးပါသည်။

လေ့လာသူများသည် တရားရုံး လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုချင်းစီနှင့် အပ်စပ်သော အရည်အသွေးနှင့် အရေအတွက်ဆိုင်ရာ အချက်အလက်များ ကောက်ယူရန် မေးခွန်းများကို အသုံးပြုခဲ့သည်။³⁴ မေးခွန်းလွှာတစ်ခုစီတွင် ထပ်ဆောင်း မှတ်ချက်ပေးနိုင်ရန်အတွက် နေရာများ ပေးထားပါသည်။ အောက်တွင် ဆက်လက်ဆွေးနွေးသည့် အချက်အလက်များ၏ တိကျမှုကို အတည်ပြုနိုင်ရန်အတွက် ထုတ်ဝေခြင်းမပြုမီ Justice Baseက လေ့လာသူများနှင့် မိတ်ဖက်ရှေ့နေများနှင့် အချက်အလက် ခိုင်လုံမှုရှိမရှိ အတည်ပြုခြင်းများ ပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။

လေ့လာသူများသည် စုစုပေါင်း အမှုပေါင်း ၁၅၅ခု လိုက်လံလေ့လာခဲ့ပြီး၊ ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီးအတွင်းရှိ မြို့နယ်တရားရုံးများနှင့် ခရိုင်တရားရုံးများရှိ ကြားနာစီရင်မှုပေါင်း ၁၁၅ခုကို လေ့လာခဲ့ပါသည်။³⁵

က။ အလုံးစုံခြုံငုံမိသော အချက်အလက်များ ရရှိနိုင်ခြင်းအတွက် အကန့်အသတ်များ

တရားခွင်ကြားနာစစ်ဆေးမှုကို လွတ်လပ်အမှီခိုကင်းသော လေ့လာမှုတစ်ခု ဖြစ်စေရန်အတွက် လေ့လာစောင့်ကြည့်သူတစ်ဦးက မိမိရှိနေမှုကို တရားရုံးသို့ ကြေညာထားရမည်။ အဓိကအားဖြင့် တရားရေးဌာန ပုဂ္ဂိုလ်များကို ၎င်းတို့သည် အနီးကပ်စောင့်ကြည့်မှုခံနေရသည် သတိပြုမိစေရမည်။ ထိုလေ့လာသူက ဘက်မလိုက် ကြားနေမှုကို ထိန်းသိမ်းရန်နှင့် ဘက်တစ်ဘက်ဘက်နှင့် တွဲစပ်ပတ်သက်ခြင်းမှ ရှောင်ကြဉ်ရန် လိုအပ်ပါသည်။³⁶ ဤစီမံကိန်းကို အကောင်အထည်ဖော် မဆောင်ရွက်မီတွင် Justice Base က တရားခွင်လေ့လာစောင့်ကြည့်ရေးဆိုင်ရာ စံပြုပုံစံကို တိတိကျကျ လိုက်နာနိုင်ရန် ဖြစ်နိုင်ခြေ ရှိမရှိနှင့် စပ်လျဉ်း၍ အဆုံးအဖြတ်ပြုနိုင်ရန်အတွက် မြန်မာရှေ့နေများ၊ မြန်မာ့ အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းဝင် ပုဂ္ဂိုလ်များနှင့် အကျိုးစီးပွားဆက်နွယ်နေသော အခြားအဓိက ပုဂ္ဂိုလ်များနှင့် ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် ဆွေးနွေးမှုများပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။ Justice Base အနေဖြင့် လုံခြုံဘေးကင်းရေးနှင့် လျှို့ဝှက်ထားရန်လိုအပ်မှု အရေးကိစ္စများကြောင့်အပြင် တရားရုံး ကြားနာမှုများသို့ ဝင်ရောက်နိုင်မှုနှင့်

³⁴ စီမံပံ့ပိုးပေးရသည့် အခြေခံအကြောင်းများကြောင့်၊ မေးခွန်းလွှာတစ်ခုစီသည် အမှုကို အခြေခံခြင်းမဟုတ်ဘဲ၊ ကြားနာမှုကို အခြေခံထားပါသည်။ တရားရုံး အချိန်ဇယားများက မခန့်မှန်းနိုင်သည့်အခါနှင့် ရှေ့နေများက အမှုသည်များ၏ တရားခွင်ကြားနာစီရင်မှုမတိုင်မီ ချုပ်နှောင်ခံရစဉ်နှင့် ကြားနာမှု၏ အစောပိုင်းတို့တွင် ကိုယ်စားပြုခြင်း မရှိသည့်အခါမျိုးတွင် ကြားနာမှု အခြေခံ မေးခွန်းလွှာက အကောင်းဆုံးအလေ့အထဖြစ်ပါသည်။ တရားခွင်ကြားနာစီရင်မှု မတိုင်မီ ချုပ်နှောင်ထားစဉ်ကာလအတွင်းရှိ ခုခံချေပသူ၏ အမှုတစ်ခုကို Justice Base က တိုက်ရိုက် လေ့လာခြင်းမရှိသလို၊ မည်သည့်အမှုတွင်မှ နောက်ထပ် စုံစမ်းခြင်းမျိုး မပြုလုပ်ခဲ့ပါ။

³⁵ ပထမကာလအတွင်းတွင် လေ့လာသူများသည် မတူညီသော မြို့နယ်တရားရုံး ၂၂ခုတွင် သီးခြား လေ့လာမှုပေါင်း ၄၈၀ ပါဝင်သည့် ဝရမ်းမှု ၆၉ခုကို လိုက်လံလေ့လာခဲ့ပါသည်။ ဒုတိယနှင့် များမကြာသေးမီကာလအတွင်း လေ့လာသူများသည် ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီးအတွင်းရှိ ခရိုင်တရားရုံးများတွင် ၁၀ခု၊ မြို့နယ်တရားရုံးများတွင် ၇၆ခု၊ သီးခြား လေ့လာမှုပေါင်း ၆၇ခု ပါဝင်သည့် အမှုပေါင်း ၈၆ခုကို လိုက်လံလေ့လာခဲ့ပါသည်။

³⁶ International Commission of Jurists, “Trial Observation Manual for Criminal Proceedings” (22 July 2009) < <https://www.icj.org/criminal-trials-and-human-rights-a-manual-on-trial-observation/> > at pp. 4, 17-18.

သက်ဆိုင်ရာ တရားရုံးစာရွက်စာတမ်းများကို ရရှိနိုင်မှုများကို ထောက်ထား၍ အမှုသည်များကို ကိုယ်စားပြုသော ရှေ့နေများနှင့် လေ့လာသူများကို မိတ်ဖက်ပြုစေပြီး၊ ထိုရှေ့နေများနှင့်အတူတကွ တရားခွင်ကို တက်ရောက်ရန် ဆုံးဖြတ်ခဲ့ပါသည်။

ဤသို့အားဖြင့် လေ့လာသူများက မိမိတို့ ရှိနေကြောင်းကို တရားရုံးသို့ အသိပေး ကြေညာခြင်း မရှိခဲ့ဘဲ၊ ဤ စီမံကိန်းအတွက် အတည်ပြုထားသော မိတ်ဖက်ရှေ့နေများဖြင့်သာ တရားရုံး ကြားနာမှုများကို တက်ရောက်ခဲ့ပါသည်။ မိတ်ဖက်ရှေ့နေများက အဓိကကျသော စာရွက်စာတမ်းများနှင့် အမှုတွဲဖိုင်ပါ အချက်အလက်များကို မျှဝေပေးသည့် အတိုင်းအတာအထိမှလွဲ၍ လေ့လာသူများအနေဖြင့် အဓိက အရေးကြီးသော စာရွက်စာတမ်းများ သို့မဟုတ် အမှုတွဲဖိုင်များကို ကိုယ်ပိုင် လက်လှမ်းမီတောင်းယူနိုင်ခြင်း မရှိခဲ့ပါ။

စီမံကိန်း၏ နည်းနာနိဿယကြောင့်နှင့် လွတ်လပ်သော ရှေ့နေတစ်ယောက်အတွက်ပင်ဖြစ်စေ မြန်မာနိုင်ငံတွင် တရားရုံးကြားနာမှုများကို တက်ရောက်ရာတွင် ရှိနေသော အခက်အခဲစိန်ခေါ်မှုတို့ကြောင့် Justice Base က ကြားနာမှုများကို လက်တမ်းမရွေးချယ်နိုင်ခဲ့ပါ။

ထို့ပြင် အဓိကအကြောင်းနှစ်ခုကြောင့် လေ့လာသူများသည် အမှုတစ်ခုကို အစမှ အဆုံးတိုင် လေ့လာနိုင်ခဲ့ခြင်းမရှိပါ။ ၎င်းတို့မှာ မခန့်မှန်းနိုင်သော ရုံးချိန်းပေးမှုများနှင့် အကျိုးဆောင်ကိုယ်စားပြုမှု စတင်သည့်အချိန်တို့ ဖြစ်သည်။ ခုခံချေပသူများ သို့မဟုတ် တိုင်တန်းသူများကို မိတ်ဖက်ရှေ့နေများ၏ ကိုယ်စားပြုမှုသည် ပထမဆုံး စုံစမ်းစစ်မေးသည့်နေ့ပြီးမှ စတင်သည့်အတွက် မိတ်ဖက်ရှေ့နေအများအပြားသည် (ထို့ကြောင့် လေ့လာသူသည်လည်း) အစောပိုင်း ကြားနာစစ်ဆေးမှုများကို လွတ်ခဲ့ပါသည်။ မျက်မြင်သက်သေများ တရားရုံးတက်ရောက်ခြင်းကို စောင့်ဆိုင်းရခြင်း သို့မဟုတ် တရားသူကြီး အစည်းအဝေး သို့မဟုတ် အခြား တာဝန်များမှ ပြန်လာခြင်းတို့ကို စောင့်ဆိုင်းရခြင်းတို့ကြောင့် ဖြစ်သော ကြာရှည်သော ကြန့်ကြာမှုများက လေ့လာသူများကို ကြားနာမှုတစ်ခုခုကို လေ့လာခြင်းမရှိဘဲ အခြားတရားရုံးတစ်ခုသို့ ပြောင်းရွှေ့စေခဲ့ပါသည်။ လေ့လာသူများက အမှုများကို အစမှအဆုံး မတက်ရောက်နိုင်ခဲ့သောကြောင့်၊ အောက်ပါ အချက်အလက်များမှာ အမှုများ၏ အကြောင်းအချင်းအရာ အနှစ်သာရပိုင်းထက် လုပ်ထုံးလုပ်နည်းဆိုင်ရာကိစ္စများနှင့်သာ အဓိကအားဖြင့် သက်ဆိုင်ပါသည်။³⁷

လုံခြုံဘေးကင်းရေးနှင့် လျှို့ဝှက်သိုသိပ်ရေး အာရုံစိုက်ပုန်မှုများကြောင့်၊ အမှုအမည်များ၊ အမှုအမှတ်များနှင့် ခုခံချေပသူများနှင့် ရှေ့နေများ၏ အမည်များကဲ့သို့သော အချို့ အချက်အလက်များကို ဤအစီရင်ခံစာတွင် ထည့်သွင်းထားခြင်းမရှိပါ။ အချို့သော နေ့စွဲများ သို့မဟုတ် ကြားနာမှုတစ်ခုနှင့် သက်ဆိုင်သည့် မည်သူမည်ဝါဖြစ်သည်ကို ဖော်ပြနိုင်သော သတင်းအချက်အလက်များကို ညွှန်းဆိုမှုများကိုလည်း ဖယ်ထုတ်ထားပါသည်။

³⁷ ဥပမာအားဖြင့် ပြစ်မှုထင်ရှားစီရင်ခြင်းတစ်ခုအတွက် သက်သေအထောက်အထား လုံလောက်အောင် ရှိခြင်း မရှိခြင်းကို ဆန်းစစ်ပိုင်းဖြတ်မည်ဆိုပါက သက်ဆိုင်ရာ စာရွက်စာတမ်းအားလုံးကို ပြည့်ပြည့်ဝဝ လက်လှမ်းမီ ရရှိမှုလိုအပ်ပြီး၊ ထိုသို့သော သတင်းအချက်အလက်ပြည့်စုံသည့် ဆန်းစစ်သုံးသပ်မှုပြုလုပ်ရန်အတွက် သက်ဆိုင်ရာ ကြားနာမှုများ အားလုံးသို့ လေ့လာသူတစ်ဦးက တက်ရောက်ရန်လည်း လိုအပ်ပါသည်။

မျှတသော တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးမှုဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများအပေါ် ခွဲခြားစိတ်ဖြာသုံးသပ်ချက်

မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများသည် အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ လူ့အခွင့်အရေး ကြေညာစာတမ်း (Universal Declaration of Human Rights UDHR)၊ နိုင်ငံတကာ နိုင်ငံသားနှင့် နိုင်ငံရေးအခွင့်အရေးဆိုင်ရာ သဘောတူစာချုပ် (International Covenant on Civil and Political Rights ICCPR)၊ နှိပ်စက်ညှဉ်းပန်းမှုနှင့် အခြား ရက်စက်ကြမ်းကြုတ်ပြီး လူမဆန်သော လူ့ဂုဏ်သိက္ခာ ညှိုးနွမ်းစေသော ဆက်ဆံမှုများ တိုက်ဖျက်ရေး သဘောတူစာချုပ် (the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment CAT)၊ အကျင့်ပျက်ခြစားမှု တိုက်ဖျက်ရေးဆိုင်ရာ ကုလသမဂ္ဂ သဘောတူစာချုပ် (the United Nations Convention Against Corruption UNCAC)၊ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်သော တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်ဆိုင်ရာ ကုလသမဂ္ဂ အခြေခံမူများ (UN Basic Principles on the Independence of Judiciary)၊ တရားရေးမဏ္ဍိုင်၏ တာဝန်ခံမှုဆိုင်ရာ ဘန်ဂလော အခြေခံမူများ (Bangalore Principles of Judicial Accountability)နှင့် ရှေ့နေများ၏ အခန်းကဏ္ဍဆိုင်ရာ ကုလသမဂ္ဂ အခြေခံမူများ (UN Basic Principles on the Role of Lawyers)တို့အပါအဝင် အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ လူ့အခွင့်အရေး သဘောတူစာချုပ်များနှင့် မူသဘောတရားများမှ ဆင်းသက်လာသော အပြန်အလှန်ဆက်စပ်နေသည့် အခွင့်အရေးများနှင့် စံနှုန်းများ၏ ရှုပ်ထွေးသော အပေါင်းအစုပင်ဖြစ်သည်။³⁸

အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ လူ့အခွင့်အရေး ကြေညာစာတမ်း (Universal Declaration of Human Rights UDHR)သည် ကြေညာချက် စာရွက်စာတမ်းတစ်ခု ဖြစ်သော်လည်း၊ အပိုဒ် ၁၀တွင် ဖော်ကျူးထားသော မျှတသောတရားခွင့်ဆိုင်ရာ ပင်မ အခွင့်အရေးများကို ယခုအခါ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ ဓလေ့ထုံးတမ်းဥပဒေအရ အာဏာစက်ရှိသော ဥပဒေအဆင့်အတန်း ရရှိလာပြီဖြစ်သည်ဟု

---

³⁸ Universal Declaration of Human Rights, adopted 10 December 1948, G.A. Res. 217A(III), U.N. Doc. A/810 at 71 (1948); International Covenant on Civil and Political Rights, adopted 16 December 1966, G.A. Res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171, entered into force 23 March 1976; Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, adopted 10 December 1984, G.A. Res. 39/46, 39 U.N. GAOR Supp. (No. 51) at 197, U.N. Doc. A/39/51 (1984), entered into force 26 June 1987; United Nations Convention Against Corruption, adopted 31 October 2003, GA Res. 58/4, U.N. Doc. A/58/422, entered into force 14 December 2005; “Basic Principles on the Independence of the Judiciary, endorsed 29 November 1985,” G.A. Res. 40/32, and 13 December 1985, G.A. Res. 40/146; “Bangalore Principles of Judicial Conduct,” adopted by the Judicial Group on Strengthening Judicial Integrity, as revised at the Round Table Meeting of Chief Justices held at the Peace Palace, 25-26 November 2002; “Basic Principles on the Role of Lawyers,” adopted by the 8th U.N. Congress on the Prevention of Crime and Treatment of Offenders, 27 August to 7 September 1990

ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် သတ်မှတ်လက်ခံထားကြသည်။³⁹ UDHR အပိုဒ် ၁၀အရ

“လူတိုင်းသည် ၎င်းတို့၏ အခွင့်အရေးများနှင့် ဝတ္တရားများကို ဆုံးဖြတ်သည့်အခါနှင့် ၎င်းတို့ကို ဆန့်ကျင်စွဲဆိုသော ပြစ်မှုစွဲချက်တစ်ခုခုကို စီရင်ဆုံးဖြတ်ရာတွင် အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်ပြီး သမာသမတ်ကျသော ခုံရုံးတစ်ခုအားဖြင့် အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာစီရင်မှုတစ်ခုကို တန်းတူညီမျှမှုအပြည့်ဖြင့် ရရှိပိုင်ခွင့်ရှိသည်။”

UDHR အပိုဒ် ၅၊ ၉၊ ၁၀နှင့် ၁၁တို့တွင် ပြစ်မှုထင်ရှား မစီရင်သေးသမျှ အပြစ်မရှိကြောင်း မှတ်ယူထားခြင်း ခံရပိုင်ခွင့် ကဲ့သို့သော တရားစီရင်မှုကို စီမံခန့်ခွဲခြင်းနှင့် သက်ဆိုင်သော အခြားအခွင့်အရေးများကိုလည်း ဖော်ပြပြဌာန်းပေးထားသည်။ ICCPR အပိုဒ် ၁၄တွင် UDHRပါ မျှတသောတရားခွင့်ဆိုင်ရာ ပြဌာန်းချက်များအပေါ် အသေးစိတ်ပြဌာန်းပေးထားသည်။ မြန်မာနိုင်ငံသည် ကို လက်မှတ်ထိုး အတည်မပြုရသေးသော်လည်း၊ ၎င်းက မျှတသော တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးမှုဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများအပေါ် ဩဇာကြီးပြီး ဆွဲဆောင်နိုင်သော နိုင်ငံတကာ လမ်းညွှန်ချက်အစုကို ပံ့ပိုးပေးပြီး၊ ထို့အတွက်ပင် ၎င်းက ဤအစီရင်ခံစာ၏ အခြေခံအညွှန်းဘောင် ဖြစ်လာပါသည်။

မျှတသော တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးစီရင်မှုဆိုင်ရာ အဓိက အခွင့်အရေးငါးခုနှင့် မြန်မာနိုင်ငံက မည်မျှ ညီညွတ်ခြင်းရှိမရှိကို အောက်တွင် ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာသုံးသပ်ထားပါသည်။ Justice Base က သက်ဆိုင်ရာ နိုင်ငံတကာ စံချိန်စံညွှန်းများကို ဖော်ထုတ်တင်ပြထားပြီး၊ အခွင့်အရေးတစ်ခုစီအတွက် အသုံးပြုနိုင်သော ပြည်တွင်းဥပဒေများကိုလည်း ရှိနေသည့် အတိုင်းအတာအတိုင်း ဖော်ထုတ်တင်ပြထားပါသည်။

---

³⁹ “နိုင်ငံတကာ ဓလေ့ထုံးတမ်းဥပဒေသည် နိုင်ငံများ၏ ဥပဒေအရဖြစ်သော ဝတ္တရားသိစိတ်ကြောင့် လိုက်နာသည့် နိုင်ငံများ၏ ယေဘုယျနှင့် ရှေ့နောက်ညီသော လက်တွေ့ကျင့်သုံးမှု အမှုအကျင့်များမှ ဖြစ်ပေါ်လာခြင်းဖြစ်သည်။ နိုင်ငံတကာ သဘောတူညီချက်များက ထိုသဘောတူညီချက်တွင် ပါဝင်သော နိုင်ငံများအတွက် ဥပဒေကို ဖန်တီးပြီး၊ ယင်းသဘောတူညီချက်များကို နိုင်ငံများက ယေဘုယျအားဖြင့် လိုက်နာရန်အတွက် ရည်ရွယ်သည့်အခါနှင့် ၎င်းတို့ကို ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် အမှန်တကယ် လက်ခံကျင့်သုံးသောအခါ နိုင်ငံတကာဓလေ့ထုံးတမ်းဥပဒေ ဖန်တီးမှုဆီသို့ ဦးတည်သွားနိုင်သည်။” Restat. 3d of the Foreign Relations Law of the U.S., Section 102. *see also* International Human Rights Law, Oxford University Press (2d ed.) (12 February 2014) at p. 271 (the “fundamental principles of fair trial form part of customary international law,” including Article 10 of the UDHR).

က။ ခုခံချေပမှု ရရှိပိုင်ခွင့်

၁။ နိုင်ငံတကာ စံချိန်စံညွှန်းများ

နိုင်ငံတကာဥပဒေအရ ခုခံချေပသူတစ်ဦးသည် မည်သည့် ပြစ်မှုဖြင့် စွဲဆိုခံရသည်ဖြစ်စေ ခုခံချေပနိုင်မှု အခွင့်အရေး ရှိပါသည်။⁴⁰ ၎င်းအခွင့်အရေးတွင် မိမိရွေးချယ်သည့် ဥပဒေကိုယ်စားပြုမှု ရပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေးလည်း ပါဝင်သည်။⁴¹ ရှေ့နေတစ်ဦး၏ တာဝန်မှာ မိမိ အမှုသည်၏ အကျိုးစီးပွားကို ကာကွယ်ရန်ဖြစ်ပြီး၊ ထို့အတွက် ရှေ့နေက အမှုသည်အား ၎င်းကို စွဲဆိုထားသည့် စွဲချက်များ၏ သဘောသဘာဝနှင့် တရားခွင်စစ်ဆေးစီရင်မှုအတွင်း ၎င်း၏ အခွင့်အရေးများကို အသိပေးရမည်ဖြစ်ပြီး၊ တရားရုံးတွင် ထိုအခွင့်အရေးများ သက်ဝင်ရရှိရေးအတွက် လျှောက်ထားတောင်းဆိုရမည်။⁴²

တရားခွင်စစ်ဆေးစီရင်မှု မစတင်မီ လုပ်ငန်းစဉ်များ လုပ်ဆောင်နေမှုအတွင်း အထူးသဖြင့် ခုခံချေပသူတစ်ဦးသည် ရဲအချုပ်တွင် ရှိနေစဉ်အတွင်းတွင် တရားခွင်ကြားနာစစ်ဆေးမှု မတိုင်မီ လွှတ်ပေးခြင်း ရနိုင်သည့် လူတစ်ဦး၏ အခွင့်အရေးများကို ဖော်ထုတ်နိုင်၊ အကြံပြုနိုင်ပြီး ထိုအခွင့်အရေးများ ရရှိရေးအတွက် တွန်းအားပေးနိုင်သည့်အတွက် စောနိုင်သမျှစောစော ကိုယ်စားပြုမှု ရရှိခြင်းက ခုခံချေပသူတစ်ဦး၏ အခွင့်အရေးများကို အကာကွယ်စောင့်ရှောက်ခံရမှုအတွက် မရှိမဖြစ် အရေးပါပါသည်။⁴³ ကြားနာစီရင်မှု မတိုင်မီအဆင့်တွင် လျှောက်ပတ်သော ဆုံးဖြတ်စီရင်မှုများ ပြုလုပ်ခြင်းက ရာဇဝတ်တရားစီရင်ရေးစနစ်အတွင်း ခုခံချေပသူများက မည်သို့ ဆက်လက်စခန်းသွားမည်ဆိုသည့်အပေါ် သိသိသာသာ သက်ရောက်မှုရှိသည်။ အစောပိုင်း ကြားဝင်အရေးယူဆောင်ရွက်မှုက ကြားနာစီရင်မှု မတိုင်မီ ချုပ်နှောင်ထားမှုကို အသုံးပြုခြင်းကို နည်းပါးစေပြီး၊ တာဝန်ရှိ ပုဂ္ဂိုလ်များအနေဖြင့် သက်ဆိုင်သော လုပ်ထုံးလုပ်နည်းဆိုင်ရာ လုပ်ဆောင်မှုများကို အချိန်နှင့် တပြေးညီ ဆောင်ရွက်နေကြောင်း သိသာသေချာစေပါသည်။⁴⁴

“ရာဇဝတ်ပြစ်မှု တစ်ခုခုဖြင့် ဖမ်းဆီးထိန်းသိမ်းခံထားရသော၊ သံသယရှိခံရသော သို့မဟုတ် စွဲဆိုခံထားရသော...” မည်သူမဆို “ရာဇဝတ်တရားစီရင်မှု လုပ်ငန်းစဉ်၏ အဆင့်တိုင်းတွင်” ဥပဒေဆိုင်ရာ အထောက်အပံ့ အကူအညီ ရရှိခွင့် ရှိသည်ကို အာမခံပေးရန် နိုင်ငံတော်အစိုးရများကို တောင်းဆိုပြီး ရာဇဝတ်တရားစီရင်ရေးစနစ်အတွင်း ဥပဒေအကူအညီကို လက်လှမ်းမီ ရရှိနိုင်မှုဆိုင်ရာ ကုလသမဂ္ဂ

⁴⁰ International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) အပိုဒ် ၁၄(၃)(ဃ)
⁴¹ ယင်း။
⁴² UN Basic Principles on the Role of Lawyers, အထက်က အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၃၅ Principle ၁နှင့် ၁၃။
⁴³ Ed Cape, “Improving Pretrial Justice: The Roles of Lawyers and Paralegals,” Open Society Foundations (April 2012) at Sections 4.1-4.4, 4.7 <https://www.opensocietyfoundations.org/reports/improving-pretrial-justice-roles-lawyers-and-paralegals> UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), “Preventing Torture: An Operational Guide for National Human Rights Institutions,” HR/PUB/10/1, (May 2010) at p 32.
⁴⁴ Cape, above n. 48, Section 4.2.

အခြေခံမူများနှင့် လမ်းညွှန်ချက်များ (The United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice System)က ဤအချက်ကို ထောက်ခံအတည်ပြုပေးသည်။⁴⁵ အစွပ်စွဲခံထားရသူ တစ်ဦးအနေဖြင့် အာဏာပိုင်များ၏ ညှဉ်းပန်းနှိပ်စက်ခြင်းနှင့် အတင်းအကျပ် ဝန်ခံဖြောင့်ချက်ပေးစေခြင်းတို့ အပါအဝင် မမျှတသော ဆက်ဆံမှုနှင့် ဥပဒေမဲ့ လုပ်ရပ်များ ခံရနိုင်ခြေ အန္တရာယ်အရှိဆုံးအချိန်မှာ ရဲအချုပ်၏ အစောဆုံးကာလများအတွင်းတွင် ဖြစ်သည်။⁴⁶ ဖမ်းဆီးချုပ်နှောင်ခံရသူတိုင်းတွင် ရှေ့နေတစ်ဦး မဆိုင်းမတွ ရရှိပိုင်ခွင့်ရှိရမည်ဖြစ်ပြီး၊ မည်သည့် အမှုတွင်မဆို၊ ဖမ်းဆီးထိန်းသိမ်းခံရပြီး ၄၈နာရီထက် မကျော်လွန်စေဘဲ ထိုအခွင့်အရေးရရှိရမည်။⁴⁷

ဥပဒေဆိုင်ရာ ကိုယ်စားပြုမှု ရရှိနိုင်ရန်အတွက် လုံလောက်သော နည်းလမ်းများ မရှိသည့်အခါမျိုးတွင် ထောင်သွင်းအကျဉ်းချခြင်း သို့မဟုတ် လွတ်လပ်မှုကို ရုတ်သိမ်းမှုတို့ ဖြစ်စေမည့် စွဲချက်များနှင့် ခုခံချေပသူတစ်ဦးက ရင်ဆိုင်ရသည့်အခါ ဥပဒေဆိုင်ရာ အခမဲ့ ကိုယ်စားပြုမှုရရှိအောင် အစိုးရက ပံ့ပိုးပေးရမည်ဖြစ်သည်။⁴⁸

၂။ ပြည်တွင်းစံချိန်စံညွှန်းများ

၂၀၀၈ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ခုခံချေပမှု ရရှိနိုင်ခွင့် အခွင့်အရေးကို အခြေခံမူစည်းမျဉ်းအဖြစ်လည်းကောင်း အခြေခံအခွင့်အရေးအဖြစ်လည်းကောင်း ပြဌာန်းပေးထားသည်။⁴⁹ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၃၄၀(၁)၊ တရားရုံးများလက်စွဲ ပုဒ်မ ၄၅၅(၁)နှင့် ၄၅၇(၁)နှင့် အကျဉ်းထောင်ဥပဒေ ပုဒ်မ ၄၀တို့က လူတိုင်းတွင် ခုခံချေပမှုပြုနိုင်သည့် အခွင့်အရေးကို ထပ်လောင်းအတည်ပြုပြဌာန်းထားသည်။ ပြစ်ဒဏ်မှာ သေဒဏ်ဖြစ်နိုင်သည့် အမှုများတွင် အစွပ်စွဲခံရသူက ရှေ့နေ မရရှိသည့်အခါ၊ ငှားရမ်းရန် မတတ်နိုင်သည့်အခါတို့တွင် အစိုးရက ရှေ့နေတစ်ဦး ပံ့ပိုးပေးရမည်။⁵⁰ စစ်မက်ဖြစ်ပွားနေသည့်အချိန်၊ တော်လှန်ပုန်ကန်မှု ဖြစ်ပွားနေသည့်အချိန် သို့မဟုတ်

⁴⁵ U.N. General Assembly, *United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems*, adopted 28 March 2013, GA Res. 67/187, Principle 3, para 20.

⁴⁶ ညှဉ်းပန်းနှိပ်စက်မှုကို ကာကွယ်တားဆီးခြင်း၊ အထက်က အောက်ခြေမှတ်စုအမှတ် ၃၄ စာမျက်နှာ ၃-၄။

⁴⁷ UN Basic Principles on the Role of Lawyers, above n 29 at Principles 5, 7.

⁴⁸ Principles and Guidelines on Access to Legal Aid, above n. 50, Principle 3, para. 20-21. ဥပဒေ အထောက်အကူ (Legal Aid)က ပြစ်မှုဆိုင်ရာ စွဲချက်များနှင့် ရင်ဆိုင်နေရသည့် လုံလောက်သော ရင်းမြစ်မရှိသူများအနေဖြင့် တန်းတူညီမျှမှုအခြေခံဖြင့် တရားစီရင်ရေးစနစ်ကို ရရှိအသုံးပြုနိုင်ကြောင်း အာမခံပေးပါသည်။ တရားသူကြီးများနှင့် ရှေ့နေများ၏ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်မှုအကြောင်း ယခင် ကုလသမဂ္ဂ အထူးအစီရင်ခံစာတင်သွင်းသူ၏ အလိုအရ ဥပဒေအထောက်အကူသည် “သူ့ချည်းသက်သက်ကပင် အခွင့်အရေးဖြစ်ပြီး၊ မျှတသော တရားခွင့် ရရှိပိုင်ခွင့်နှင့် ထိရောက်သော ပြန်လည် အစားထိုးပေးလျှော်မှု ရရှိပိုင်ခွင့်တို့ အပါအဝင် လူ့အခွင့်အရေးအများအပြားကို ရရှိခံစားရရှိရန်အတွက် မရှိမဖြစ်လိုအပ်သော အခြေအနေလည်း ဖြစ်ပါသည်။” UN Human Rights Council, “Report of the Special Rapporteur on the independence of Judges and Lawyers, Gabriela Knaul,” A/HRC/23/43 (15 March 2013) အပိုဒ် ၂၀။ http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/23/43 ။

⁴⁹ ၂၀၀၈ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၉(ဂ)နှင့် ၃၇၅။

⁵⁰ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုဒ်(၄)၊ ပုဒ်မ ၄၅၇(၁)။

နိုင်ငံခြားတိုင်းပြည်များက ကျူးကျော်မှုပြုသည့်အချိန်များတွင် အများပြည်သူလုံခြုံရေးအတွက် လိုအပ်ပါက နိုင်ငံတော်က ခုခံချေပမှု ရရှိနိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး အပါအဝင် အခြေခံအခွင့်အရေးများကို ဆိုင်းငံ့ထားနိုင်ပြီး၊ အရေးပေါ်ကာလကြေညာထားသည့် နယ်မြေများတွင် သမ္မတနှင့် ကာကွယ်ရေးဦးစီးချုပ်တို့ကလည်း ထိုအတိုင်း ပြုလုပ်နိုင်သည်။⁵¹

အခြားအရာများအနက် “မျှတပြီး တန်းတူညီမျှသော ဥပဒေအခွင့်အရေးများ”ကို အာမခံပေးရန်ဟူသော ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် ကိုယ်စားပြုမှု ရရှိနိုင်မှုကို ပိုမိုကျယ်ပြန့်စေရန် စီမံထားသည့် ဥပဒေဆိုင်ရာအထောက်အကူပေးရေးဥပဒေ အသစ်တစ်ခုကို မြန်မာနိုင်ငံက ၂၀၁၆ခုနှစ်တွင် ပြဌာန်း (၂၀၁၇ခုနှစ်တွင် ပြင်ဆင်)ခဲ့သည်။⁵² သင့်တင့်လျောက်ပတ်စွာ စီမံအကောင်အထည်ဖော်မည်ဆိုပါက ပြစ်မှုတစ်ခုဖြင့် ထိန်းသိမ်း ဖမ်းဆီးခံထားရသော၊ စွဲဆိုခံထားရသော သို့မဟုတ် ပြစ်မှုတစ်ခုဖြင့် ပြစ်မှုထင်ရှားစီရင်ခံရသော လူပုဂ္ဂိုလ်များအနေဖြင့် အခမဲ့ဥပဒေအထောက်အကူပြုမှုကို⁵³ ရရှိမည်ဖြစ်သည်။ အစိုးရက လက်ရှိအချိန်တွင် ထိုဥပဒေကို အကောင်အထည်ဖော်ရန် စီမံကိန်းများကို ဆွေးနွေးငြင်းခုံနေကြသည်ဟု Justice Base က နားလည်ထားပါသည်။

ခုခံချေပမှု ရရှိနိုင်မှုအခွင့်အရေးတွင် အကျိုးထိရောက်မှုရှိသော ကိုယ်စားပြုမှုရရှိနိုင်ခွင့်လည်း ပါဝင်ပါသည်။ အမှုသည်မဟုတ်သူထံမှ ညွှန်ကြားချက်ရယူသည့် သို့မဟုတ် မရိုးမဖြောင့် ပြုသည့် သို့မဟုတ် အမှုသည်အတွက် ကိုယ်စားပြုလိုက်ပါဆောင်ရွက်ရာတွင် မဖွယ်မရာပြုသည့် မည်သည့် ရှေ့နေကိုမဆို တရားလွှတ်တော်က ရှေ့နေအဖြစ်မှ ရပ်စဲနိုင်သည်။⁵⁴

၃။ လေ့လာတွေ့ရှိချက်များနှင့် ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာမှု

(၁) ဥပဒေဆိုင်ရာ ကိုယ်စားပြုမှု ရရှိပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေး 55

အမှုပေါင်း ၁၅၅ခုအနက် ၁၃၅ခုတွင် ကြားနာစစ်ဆေးမှု စတင်သည့် ပထမနေ့ သို့မဟုတ် ထို့ထက်နောက်ပိုင်း ရောက်သည်အထိ ခုခံချေပသူများသည် ဥပဒေအကျိုးဆောင် ကိုယ်စားပြုမှု မရရှိခဲ့ပါ။ ထိုအချက်က လေ့လာခဲ့သော အမှုများ၏ ၈၇ရာခိုင်နှုန်းတွင် စွပ်စွဲခံရသူကို စုံစမ်းစစ်ဆေးနေစဉ် ကာလအတွင်း ချုပ်နှောင်ထားမည် မထားမည်ကို တရားရုံးက ဆုံးဖြတ်သည့် ရီမန်ကြားနာမှုများအတွင်း မိတ်ဖက်ရှေ့နေများ မရှိကြသေးဟု ဆိုလိုပါသည်။ ခုခံချေပသူ၏ လွတ်လပ်မှုအတွက် ထိုအချိန်သည် အရေးကြီးသော အခိုက်အတန့်ကာလဖြစ်ပြီး၊ ဥပဒေအကျိုးဆောင် မရှိပါက စွပ်စွဲခံရသူ အများစုသည်

⁵¹ ၂၀၀၈ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၃၇၉၊ ၄၂၀နှင့် ၄၁၄(ခ)။
⁵² ဥပဒေဆိုင်ရာအထောက်အကူပေးရေးဥပဒေ (၂၀၁၆ခုနှစ် ပြည်ထောင်စုလွှတ်တော်ဥပဒေ အမှတ် ၁၀)။ ဥပဒေဆိုင်ရာအထောက်အကူပေးရေးဥပဒေကို ပြင်ဆင်သည့်ဥပဒေ (၂၀၁၇ခုနှစ် ပြည်ထောင်စုလွှတ်တော်ဥပဒေ အမှတ် ၈)။
⁵³ ဥပဒေဆိုင်ရာအထောက်အကူပေးရေးဥပဒေ (၂၀၁၆ခုနှစ် ပြည်ထောင်စုလွှတ်တော်ဥပဒေ အမှတ် ၁၀)။ ၂၀၁၆ခုနှစ် ဇန်နဝါရီလ ၁၈ရက်တွင် ပြဌာန်းခဲ့သည်။
⁵⁴ Legal Practitioners Act, Sections 13(a) and (b).
⁵⁵ ဤအစီရင်ခံစာက ခုခံချေပသူသည် ဥပဒေအကျိုးဆောင် ရရှိထားသည့် အမှုများနှင့်သာ သက်ဆိုင်တင်ပြထားပါသည်။ လေ့လာသူများသည် သေဒဏ်ကျခံရနိုင်သည့်အမှုများကို လေ့လာစောင့်ကြည့်ခဲ့ခြင်း မရှိပါ။ ထို့ကြောင့် အစိုးရအထောက်အပံ့ဖြင့် ဥပဒေအထောက်အကူပေးမှုကို မလေ့လာခဲ့ပါ။

၎င်းတို့ကိုယ်စား လျှောက်ထားပေးခြင်းမရှိဘဲ ထိန်းသိမ်းခံရခြင်းများပါသည်။⁵⁶ ထိုအမှုများအနက်မှ ၆၇၅တွင်၊ တရားလိုဘက်မှ ဥပဒေအရာရှိက တင်ပြလျှောက်ထားမှုများ စတင်ပြုလုပ်ပြီးသည့်နောက်မှသာ အကျိုးဆောင် ကိုယ်စားပြုမှု စတင်ခဲ့ပါသည်။

ခုခံချေပသူက ရှေ့နေရပိုင်ခွင့် သိရှိနေလင့်ကစား၊ မိမိအတွက် အကျိုးဆောင် ကိုယ်စားပြုမှု ရရှိခြင်းအတွက် အာဏာပိုင်များထံမှ ခြိမ်းခြောက်မှုများ သို့မဟုတ် စိတ်အားလျော့အောင် ပြုမှုခြင်းများ စသည့် ကြီးမားသော အခက်အခဲအတားအဆီးများ ကြုံတွေ့ရနိုင်ပါသည်။

လေ့လာခဲ့သော အမှု လေးခုတွင် ခုခံချေပသူများ အဖမ်းခံရပြီးနောက်ပိုင်း ဥပဒေအကြံပေး ရရှိရေးကြိုးပမ်းမှုကို စိတ်ပျက်အားလျော့အောင်ပြုသော ရဲအရာရှိများအကြောင်းကို ခုခံချေပသူများထံမှ တိုက်ရိုက်ကြားသိခဲ့ခြင်းများ ရှိသကဲ့သို့ လေ့လာသူများထံ မိတ်ဖက်ရှေ့နေများမှ အသိပေးမှုများလည်း ရှိခဲ့ပါသည်။ ဥပမာအားဖြင့် ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် ရဲအရာရှိတစ်ဦးက “ရှေ့နေငှားလည်း အလကားပဲ”ဟု ခုခံချေပသူကို ပြောဆိုခဲ့သည်။ ထိုအမှုလေးခုစလုံးတွင် ဥပဒေအကြံပေး ရရှိရအောင် ပြုပေးရမည့်အစား၊ ရဲအရာရှိများက လျော့ပေါ့သော ပြစ်ဒဏ် ချမှတ်ခံရရန်အတွက် အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာမှုတွင် တရားသူကြီးရှေ့မှောက်တွင် ဖြောင့်ချက်ပေးရန် တိုက်တွန်းခဲ့သည်ဟု ဆိုပါသည်။ ထိုသို့သော အမှုဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် ရဲအရာရှိတစ်ဦးက ဖြောင့်ချက်ပေးပါက ထောင်ဒဏ် ၁နှစ်သာ ကျခံရမည်၊ ဖြောင့်ချက်ပေး ဝန်မခံပါက ထောင်ဒဏ် ၃နှစ် ကျခံရမည်ဟု ခုခံချေပသူကို ပြောဆိုခဲ့သည်။ ရှေ့နေငှားပြီး မိမိတို့၏ ရှေ့နေကိုယ်စားပြုမှု ရရှိပိုင်ခွင့်ကို အသုံးပြုပါက ပြစ်မှုထင်ရှား စီရင်ခံရရှုမက ပိုမိုပြင်းထန်သော ပြစ်ဒဏ်စီရင်ချက်သာ အကျိုးဆက်အနေဖြင့် ရလာလိမ့်မည်ဟူ၍လည်း ခုခံချေပသူများကို ပြောဆိုခဲ့ပါသည်။

လေ့လာခဲ့သော အမှုတစ်ခုတွင်၊ ငယ်ရွယ်သော ခုခံချေပသူတစ်ဦးကို ဖမ်းဆီးခံရပြီး ၂၄နာရီအတွင်း ကြားနာမှု ခွင့်ပြုခဲ့သည်။ ထိုခုခံချေပသူအနေဖြင့် ဥပဒေအရာရှိက ရဲသက်သေခံချက်များကို ရုံးတော်တွင် တင်သွင်းပြီးသည့်အထိ ဥပဒေ အကျိုးဆောင် ကိုယ်စားပြုမှု မရှိခဲ့ပါ။ ခုခံချေပသူကို ရဲအချုပ်တွင် နှစ်လကျော်မျှ ထားရှိခဲ့ပြီးနောက်တွင် ကြားနာမှု ရုံးချိန်းတစ်ခုအတွက် တရားရုံးအချုပ်ထဲသို့ ခေါ်ဆောင်လာခဲ့ပါသည်။ စာရေးမှတစ်ဆင့် ခုခံချေပသူ ရှေ့နေက ချိန်းဆိုထားသော ရဲသက်သေ မလာရောက်နိုင်မှုအတွက် ကြားနာမှုများ ကြန့်ကြာခဲ့ကြောင်း သိရှိခဲ့သည်။ ထိုရဲအရာရှိ နောက်ပိုင်းရောက်လာပါက ထိုနေ့တွင်ပင် ကြားနာမှု စတင်နိုင်ကြောင်းလည်း ရှေ့နေများကို ထိုစာရေးက ပြောပြခဲ့သည်။ နာရီများကြာပြီးနောက် ခုခံချေပသူမိသားစုဝင်တစ်ဦးက ခုခံသူရှေ့နေများထံ ချဉ်းကပ်လာခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူက တရားသူကြီးက ရုတ်တရက်ဆင့်ခေါ်သော ကြားနားမှုအတွင်း စွဲချက်များ၏ အခြေခံအကြောင်းအရာ အချက်အလက်များကို အများပြည်သူသိ ဖြောင့်ချက်ပေးခဲ့ပြီဖြစ်ကြောင်း သူမက ပြောပြသည်။ ကြားနာမှုပြီးစီးသွားပြီးဖြစ်ကြောင်း မည်သည့် ရှေ့နေမျှ

⁵⁶ ခုခံချေပသူသည် ဆင်းရဲသည့်အခါ သို့မဟုတ် အနည်းအကျဉ်းသာရှိသော အခွဲလိုက်ပေးသော ရှေ့နေများ သို့မဟုတ် ဥပဒေအထောက်အကူပြု ဝန်ဆောင်မှုတစ်ခုခုနှင့် အဆက်အသွယ်မရှိသည့်အခါတို့တွင်၊ အစောပိုင်းအဆင့်များတွင် ရှေ့နေရှိခဲ့သည်ဟူသော မိတ်ဖက်ရှေ့နေများ၏ ပြောပြချက်များနှင့်လည်း ဤအချက်က ကိုက်ညီပါသည်။ ခုခံချေပသူတစ်ဦးက ရှေ့နေငှားနိုင် မငှားနိုင်ဆိုသည့်အချက်သည် ထိုခုခံချေပသူအနေဖြင့် တရားမဝင် အခကြေးငွေများ ပေးနိုင်စွမ်းအပေါ် မှီတည်နေသည်ကို ရှင်းပြထားမှုအတွက် *Right to Counsel*, above n 11 at 35 ကို ကြည့်ပါ။

ထိုအချိန်ထိ မသိကြသေးပါ။ ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများက ခုခံချေပသူက ဝန်ခံလိုစိတ်ရှိကြောင်းကိုလည်း မသိရှိခဲ့ကြပါ။ ခုခံချေပသူရှေ့နေများက ခုခံချေပသူနှင့် ထိုကြားနာမှုရှိသည့်နေ့တွင် အဆက်အသွယ် လုံးဝမရှိခဲ့ကြပါ။ ထိုနေ့တွင်ပင် ခုခံချေပသူကို ပြစ်မှုထင်ရှားစီရင်ခဲ့ပါသည်။

(၂) အကျိုးထိရောက်မှုရှိသော ဥပဒေဆိုင်ရာ ကိုယ်စားပြုမှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး

အထက်ဖော်ပြပါ စံချိန်စံညွှန်းအတွင်း ဆွေးနွေးတင်ပြခဲ့သကဲ့သို့၊ ဥပဒေအကြံပေး ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေးက ခုခံချေပသူတွင် ရှေ့နေတစ်ဦး ရှိရန်မျှသာ လိုအပ်သည်မဟုတ်ဘဲ၊ ထိုရှေ့နေက မိမိ၏ အမှုသည်၏ အခွင့်အရေးများအတွက် တရားရုံးတွင် တောင်းဆိုလျှောက်ထားရန်လည်း လိုအပ်ပါသည်။

ရှေ့နေအကျိုးဆောင် ကိုယ်စားပြုမှု ရရှိခြင်းသက်သက်က အကျိုးထိရောက်သော တောင်းဆိုလျှောက်ထား ချေပမှုများ ရရှိမည်ဟု အာမခံနိုင်ဟု Justice Base က တွေ့ရှိခဲ့ပါသည်။ ရှေ့နေများသည် လျှောက်ပတ်သက်ဆိုင် လိုအပ်သော လျှောက်ထားမှုများ ပြုရန် မကြာခဏ ပျက်ကွက်ခဲ့ပါသည်။ ဥပမာ လေ့လာခဲ့သော ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ အသက်မပြည့်သေးသော ခုခံချေပသူ၏ အသက်နှင့်ပတ်သက်သည့် ကိစ္စကိုသော်လည်းကောင်း၊ ခုခံချေပသူ၏ ဖြစ်နိုင်ခြေရှိသော စိတ်ကျန်းမာရေးအခြေအနေကိုသော်လည်းကောင်း တရားရုံးတွင် ထင်ရှားအောင် မတင်ပြခဲ့ပါ။ ခုခံချေပသူ၏ အသက်ကိစ္စကိုသာ ဖော်ထုတ်တင်ပြခဲ့ပါက ကလေးသူငယ်ဥပဒေအရ သီးသန့်အခွင့်ထူးများ ရရှိနိုင်မှု ပေါ်ပေါက်စေနိုင်ခဲ့မည်ဖြစ်သည်။ ထိုနည်းတူစွာပင်၊ (မိမိအမှုသည်ကို) နစ်နာစေနိုင်သော သက်သေအထောက်အထားများ သက်သေခံဝင်မဝင်ကိုလည်း ရင်ဆိုင်စိန်ခေါ်ခဲ့ပါသည်။ အချက်အလက်ရရှိသော လေ့လာသည့် အမှုဖြစ်ရပ် ၄၇တွင်၊ သီးခြား အမှုဖြစ်ရပ် ၆ခုတွင်သာ သက်သေခံတင်သွင်းခြင်းကို ဘက်တစ်ဘက်ဘက်မှ ရှေ့နေများက ကန့်ကွက်မှု ပြုခဲ့ပါသည်။

မတွန့်မဆုတ် ရပ်တည်ချက်ခိုင်မာသော လျှောက်ထားမှုများ ပြုရန် ပျက်ကွက်ခြင်း သို့မဟုတ် မတရားမှုများကို ကန့်ကွက်ရန် ပျက်ကွက်မှုတို့သည် ချုပ်နှောင်ခံထားရစဉ်အတွင်း ခုခံချေပသူ တွေ့ကြုံခံစားခဲ့ရသော မတော်တရားပြုကျင့်မှုများကဲ့သို့သော အရေးကြီးသည့် စွပ်စွဲချက်များနှင့် သက်ဆိုင်သည့် လျှောက်ထားမှုများအထိ ပါဝင်ပါသည်။ ထိုသို့သော မတော်တရားပြုကျင့်နိုင်ခဲ့ခြေရှိမှု ကိစ္စကို တရားရုံးက သတိမူမိအောင် ပြုလုပ်ပေးရန် တွန့်ဆုတ်နေခဲ့မှုများကို မိတ်ဖက်ရှေ့နေများကိုယ်စား လေ့လာသူများက မေးခွန်းလွှာပေါ်တွင် အကျယ်တဝင့် ရေးနိုင်သော မှတ်ချက်များရေးနိုင်သော ကဏ္ဍတွင် မှတ်သားတင်ပြခဲ့ပါသည်။ ထိုသို့ တွန့်ဆုတ်ရခြင်းမှာ ရှေ့နေများအနေဖြင့် မိမိအမှုသည်သည် ရဲအချုပ်တွင် ရှိနေစဉ်အတွင်း မတရားပြုကျင့်မှုခံခဲ့ရသည်ကို သက်သေပြရန် ခက်ခဲမှုကြောင့်လည်း တစ်စိတ်တစ်ပိုင်း ဖြစ်နိုင်သည်ဟု လေ့လာသူများက နောက်ပိုင်း ပြောဆိုဆွေးနွေးမှုများတွင် အစီရင်ခံခဲ့ပါသည်။ သို့သော်လည်း ရှေ့နေများအနေဖြင့် ထိုသို့သော မတော်တရားပြုကျင့်မှုအတွက် သက်သေအထောက်အထား ရှိခဲ့သည့် အခါမျိုးတွင်လည်း၊ တရားသူကြီးက ထိုကိစ္စကို အရေးတယူပြု ကိုင်တွယ်လိမ့်မည်ဟူသော မျှော်လင့်ချက် သိပ်မရှိလှပါ။ ရှေ့နေအများအပြားတို့သည် မတူသော အမှုများအတွက် တရားသူကြီးတစ်ဦးရှေ့သို့သာ လာရောက်ကြရသည့်အတွက် ထိုသို့သော ကိစ္စရပ်များကို တရားရုံးတွင် ဖော်ထုတ်တင်ပြပါက၊ ခံပြင်းနေသည့် တရားသူကြီးထံမှ နောက်အနာဂတ်အမှုများတွင် ပြန်လည်တုံ့ပြန်နိုင်မှုကို ကြောက်ရွံ့သည်ဟု ရှေ့နေများက လေ့လာသူများကို ပြောပြခဲ့သည်။

အချက်အလက်များက ထိုအချက်ကို ခိုင်မာအောင် အတည်ပြုပေးပါသည်။ ခုခံချေပသူတစ်ဦးကို

ရှာဖွေပုံစံတစ်ခုကို⁵⁷ လက်မှတ်ထိုးရန် အတင်းအကျပ်ပြုမှုရှိခဲ့သည့် သို့မဟုတ် တရားသူကြီးရှေ့မှောက်တွင် ဖြောင့်ချက်ပေးရန်⁵⁸ အတင်းအကျပ်ပြုမှုရှိခဲ့သည့် သို့မဟုတ် ခုခံချေပသူက ရဲအချုပ်တွင်း ရှိနေစဉ် ရဲအာဏာပိုင်များက မတော်မတရားဆက်ခံခဲ့မှုများ ခံစားခဲ့ရသည်ဟု အသိပေးတင်ပြသည့် အမှုဖြစ်ရပ် ၁၂ခုတွင်၊ ရှေ့နေတစ်ဦးကသာ မိမိအမှုသည်အပေါ် ဆက်ဆံမှုကိစ္စကို တရားရုံးတွင် ဖော်ထုတ်တင်ပြခဲ့သည်ကို လေ့လာသူများ တွေ့ရှိခဲ့သည်။⁵⁹ ထိုအမှုများထဲမှ နှစ်ခုတွင် ရဲများက အစွပ်စွဲခံရသူကို ဝန်မခံမချင်း ရိုက်နှက်ခဲ့ကြသည်ဟု စွပ်စွဲပြောဆိုမှု ရှိခဲ့ပါသည်။ တတိယအမှုဖြစ်ရပ်တွင်၊ ခုခံချေပသူကို ပုံမှန်ရိုက်နှက်နေခဲ့ပြီး ခြေကျဉ်းလည်း ခတ်ထားခဲ့သည်ဟု အသိပေးပြောပြခဲ့ကြသည်။ သီးခြားဥပမာဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ စွပ်စွဲခံရသူသည် ယခင်က မူးယစ်ဆေးဝါးအမှုဖြင့် ပြစ်မှုထင်ရှားစီရင်ခဲ့ဖူးပါသည်။ ရဲများက ထိုအချက်ကို သိရှိထားမှုကို အသုံးပြု၍ ၎င်းတို့တွင် အစွပ်စွဲခံရသူနှင့် သက်ဆိုင်သည့် သတင်းများရှိကြောင်းနှင့် စွဲဆိုထားသည့် ပြစ်မှုကို ဝန်မခံပါက ထောင်ဒဏ်စီရင်ချက်က နှစ်ပိုများလိမ့်မည်ဖြစ်ကြောင်း ပြောဆိုခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများက ထိုနည်းဗျူဟာကို သိသော်လည်း မည်သည်မျှ မပြုလုပ်ပေးခဲ့ပါ။ ရှေ့နေက ထိုသို့သော မတော်တရား ပြုကျင့်မှုကို တင်ပြခဲ့သည့် ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ ထိုရှေ့နေက တရားရုံးအတွင်းတွင် တရားသူကြီးကို အလွတ်သဘောသာ ပြောဆိုခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ တရားသူကြီးက ရှေ့နေပြောဆိုမှုကို လျစ်လျူရှုခဲ့ပြီး၊ မည်သို့မျှ မတုံ့ပြန်ခဲ့ပါ။

⁵⁷ ရှာဖွေပုံစံဆိုသည်မှာ တိတိကျကျ နေရာတစ်ခု သို့မဟုတ် တိတိကျကျ လူတစ်ဦးထံတွင် တွေ့ရသော အရာပစ္စည်းများကို ဖော်ပြထားသော များသောအားဖြင့် ဖမ်းဆီးအရာရှိက ဖြည့်စွက်ရသည့်ပုံစံတစ်ခု ဖြစ်သည်။ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၀၃(၂)နှင့် (၄)။

⁵⁸ ထုတ်ဖော်ပြောဆိုချက်ကို ပြုသည့်အချိန်က စုံစမ်းနေဆဲ ပြစ်မှုများနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ရဲထံသို့ ပြောဆိုသည့် မည်သည့်ပြောဆိုချက် သို့မဟုတ် မှတ်တမ်းတစ်ခုကိုမျှ တရားခွင်တွင် သက်သေခံအဖြစ် အသုံးမပြုနိုင်ပါ။ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၆၂(၁)။ သက်သေခံဥပဒေ [India Act I, 1872] (၂၀၁၅တွင် ပြင်ဆင်ခဲ့သည့်အတိုင်း) ပုဒ်မ ၂၅၊ ၂၇-၂၈ ကိုလည်း ကြည့်။ အများပြည်သူရှေ့မှောက် တရားရုံးအတွင်း တရားသူကြီးတစ်ဦး၏ ရှေ့မှောက်တွင် ပြုလုပ်သော ဖြောင့်ချက် ဝန်ခံချက်က သက်သေခံဝင်သည်။ ထိုအချက်က တရားရုံးအတွင်း တရားသူကြီးရှေ့မှောက်တွင် ခုခံချေပသူတစ်ဦးက ဖြောင့်ချက်ပေးရန် အဘယ်ကြောင့် ရဲများက အတင်းအကျပ်ပြုသည့် နည်းလမ်းများကို အသုံးပြုသည်ဆိုသည့်အချက်ကို ရှင်းလင်းစေနိုင်ပါသည်။ သက်သေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၂၆။

⁵⁹ ချုပ်နှောင်ထားသည့် ကာလအရှည်ကို စုံစမ်းစစ်ဆေးရန် တရားသူကြီးများတွင် တာဝန်ရှိသည်။ ရုံးထိုင်အကြီးအကဲ တရားသူကြီးအနေဖြင့် ဖြောင့်ချက်ပေးခြင်းသည် (ခုခံချေပသူ၏ လွတ်လပ်သည့်) မိမိသဘောအလျောက်ဖြစ်သည်ကို သေချာအောင်ပြုရန် တာဝန်ရှိသည်။ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုင်း ၄၊ ပုဒ်မ ၆၀၀-၆၀၃။ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၆၄ ကိုကြည့်။

ခ။ ခုခံချေပမှုကို ပြင်ဆင်ရန်အတွက် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် ပံ့ပိုးပေးမှုများ ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး။

၁။ နိုင်ငံတကာ စံချိန်စံညွှန်းများ

မျှတသည့် တရားခွင့်ကြားနာမှုတစ်ခု ဖြစ်ရန်အတွက် ကြားနာစီရင်မှုတစ်ခုနှင့် သက်ဆိုင်သော လူပုဂ္ဂိုလ်နှင့် ဘက်တိုင်းက တူညီသော လုပ်ထုံးလုပ်နည်းဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများနှင့် အကျိုးကျေးဇူးများ ရရှိရမည်ဟု ဆိုလိုသည့် “နှစ်ဘက်လုံး တန်းတူညီမျှမှု” အခြေခံမူစည်းမျဉ်းကို တရားသူကြီးက လိုက်နာရန် လိုအပ်သည်။⁶⁰ တရားရုံးများအနေဖြင့်

ခုခံချေပသူဘက်သည် တရားစွဲဆိုသောဘက်နှင့် တန်းတူအခြေခံဖြင့် ၎င်း၏ အမှုကို ပြင်ဆင်တင်ပြရန်၊ တရားရုံးရှေ့ လျှောက်လဲချက်များနှင့် သက်သေအထောက်အထားများကို စိန်ခေါ်နိုင်ရန် စစ်မှန်သော အခွင့်အလမ်း ရရှိ⁶¹

ကြောင်း သေချာစေရန် အာမခံရမည်ဖြစ်သည်။

နိုင်ငံတော်အနေဖြင့် ခုခံချေပသူများ ခုခံချေပမှု ပြုလုပ်ရန် အခွင့်အလမ်း ရရှိကြောင်း သေချာအောင် ပြုပေးရမည်ဆိုသည်မှာ ယင်းခုခံချေပသူတို့တွင် ယင်တို့၏ ခုခံချေပမှုကို ပြင်ဆင်ရန် ကြားနာမှု လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခု၏ အဆင့်တိုင်းတွင် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် အထောက်အပံ့များ ရှိနေစေရမည်ဟု ဆိုလိုပါသည်။⁶² စွဲချက်အရေအတွက်၊ သက်သေအထောက်အထားများ၏ ရှုပ်ထွေးမှု ပညာရပ်ဆန်မှုနှင့် မျက်မြင်သက်သေ အရေအတွက်တို့ကဲ့သို့သော အချက်များကိုလည်း ထည့်သွင်းစဉ်းစားရမည်ဖြစ်သည်။⁶³ ခုခံချေပမှုအတွက် ပြင်ဆင်ရာတွင် အချိန်ပိုမိုလိုအပ်သည့်အခါမျိုးတွင် ခုခံချေပသူက အမှုမစစ်သေးပဲ ရုံးချိန်းပေးရန် “ကြောင်းကျိုးဆီလျော်သော” တောင်းဆိုမှုများကို တရားရုံးက ခွင့်ပြုပေးရန် လိုအပ်ပါသည်။⁶⁴

လုံလောက်သော အထောက်အပံ့တွင် ခုခံချေပသူက မိမိအပေါ် စွဲဆိုထားသော စွဲချက်များကို နားလည်နိုင်ရန်အတွက် လိုအပ်သော သတင်းအချက်အလက်များကို အလျင်အမြန် ရရှိနိုင်နှင့် မိမိ၏ ရှေ့နေနှင့် သီးသန့်တိုင်ပင်မှု ရရှိခြင်းနှင့် မိမိ၏ ရှေ့နေ မိမိအားတွေ့ဆုံမှု ရရှိရန်တို့ ပါဝင်သည်။⁶⁵ အစွပ်စွဲခံရသူတစ်ဦးနှင့် ၎င်း၏ ဥပဒေအကျိုးဆောင်တို့အကြား သီးသန့် တွေ့ဆုံဆွေးနွေးမှုသည်

⁶⁰ Human Rights Committee, *General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial*, CCPR/C/GC/32 (23 August 2007) at [13].

⁶¹ Amnesty International Fair Trial Manual, Chapter 19, 2d ed. (2014) at p. 119, available at: <https://www.amnesty.org/en/documents/POL30/002/2014/en/>

⁶² ICCPR အပိုဒ် ၁၄(၃)(ခ)။

⁶³ Amnesty International Fair Trial Manual, အထက်အမှတ် ၅၇၊ စာမျက်နှာ ၇၅နှင့် ၇၈။

⁶⁴ တရားစီရင်ရေးအကျိုးစီးပွားနှင့် ညီညွတ်မှုမရှိသည့် ပုံစံမျိုးဖြင့် ခုခံချေပသူရှေ့နေက ပြုမူနေသည်ဟု တရားသူကြီးအတွက် မထင်ရှား မသိသာနေပါက၊ အချိန်ပိုလိုအပ်ကြောင်း တရားရုံးသို့ အသိပေးရန်မှာ ခုခံချေပသူ သို့မဟုတ် ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေ၏ တာဝန်ဖြစ်သည်။ *General Comment* အထက်မှတ်စု အမှတ် ၅၆ အပိုဒ် ၃၂။

⁶⁵ ယင်း စာပိုဒ် ၃၃-၃၄။ UN Basic Principles on the Role of Lawyers, အထက်က အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် 29 Principle 8 ကိုလည်း ကြည့်ပါ။

အာဏာပိုင်တို့က အစွပ်စွဲခံရသူကို မမေးမြန်မီနှင့် မည်သို့သော အခြေအနေတွင်ဖြစ်စေ ဖမ်းဆီးခံရပြီး ချက်ချင်းတွင် ဖြစ်ပေါ်စေသင့်ပါသည်။⁶⁶

၂။ ပြည်တွင်းစံချိန်စံညွှန်းများ

အစွပ်စွဲခံရသူတွင် ခုခံချေပမှုကို ပြင်ဆင်ရန်အတွက် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် ၎င်း၏ ခုခံချေပမှုကို အထောက်အကူဖြစ်စေနိုင်သည့် စာရွက်စာတမ်းများနှင့် သက်သေအထောက်အထားများကို လက်လမ်းမှီရရှိနိုင်မှု အပါအဝင် အထောက်အပံ့များ ရရှိခွင့်တို့ရှိသည်။⁶⁷ ရှေ့နေများတွင် ကြီးလေးပြင်းထန်သော ပြစ်မှုများအတွက် "လုံအပ်သော စာရွက်စာတမ်းများကို လေ့လာ"နိုင်ရန်အတွက် "လုံလောက်သောအချိန်" ရရှိရမည်ဖြစ်သည်။⁶⁸ အစွပ်စွဲခံရသူတွင် သက်ဆိုင်ရာ မည်သည့်မျက်မြင်သက်သေကမဆို ရဲထံသို့ ပြောကြားသည့် ဖွင့်ဟပြောဆိုချက်၏ မိတ္တူများ တောင်းယူနိုင်သော်လည်း တရားရုံးက ဆီလျော်မှုရှိခြင်း၊ တရားစီရင်ရေးအကျိုးစီးပွားနှင့် အဆင်ပြေချောမွေ့မှုတို့နှင့် ဆိုင်သော အကြောင်းများကို ထောက်ထား၍ ယင်းတို့ ရရှိနိုင်မှုကို ကန့်သတ်နိုင်ပါသည်။⁶⁹ အမှုနှင့် သက်ဆိုင်သူများတွင် ရဲက သက်သေခံတင်ပြီးသည့်အခါ ရဲစာရွက်စာတမ်း မိတ္တူများနှင့် "မည်သည့်အဆင့်တွင်မဆို" ပြုလုပ်သည့် ဖြောင့်ချက် ဝန်ခံချက်မိတ္တူများကိုလည်း ရရှိပိုင်ခွင့်ရှိသည်။⁷⁰

စာရွက်စာတမ်းများ လက်လှမ်းမီရရှိမှုအပြင်၊ တရားခွင်ကြားနာစစ်ဆေးခံနေဆဲ အစွပ်စွဲခံရသူတစ်ဦးသည် အကျဉ်းထောင်အတွင်းတွင် မိမိ၏ အကျိုးဆောင်နှင့် သီးသန့် ပြောဆိုဆက်သွယ်မှု ရရှိနိုင်သည်။⁷¹ အရာရှိဝန်ထမ်းများက ရှေ့နေ၏ အမည်နှင့် လိပ်စာကို တောင်းယူနိုင်ပြီး၊ လုံခြုံရေးအရ ရှာဖွေမှု ပြုလုပ်နိုင်သည်။⁷² အကယ်၍ ရှေ့နေက မိမိ၏ အချက်အလက်များကို ပေးအပ်ရန် ငြင်းဆန်ပြီး၊ ရှာဖွေစစ်ဆေးမှုကို လက်မခံပါက ၎င်း၏ အမှုသည်နှင့် တွေ့ဆုံနိုင်မှုကို အရာရှိများက ငြင်းပယ်နိုင်သည်။⁷³ အစွပ်စွဲခံရသူ၏ ရှေ့နေနှင့် သီးသန့် တွေ့ဆုံနိုင်မှု အခွင့်အရေးသည် အဖမ်းခံရပြီးပြီးချင်း ရရှိပိုင်ခွင့်ရှိသင့်သော်လည်း၊ အစွပ်စွဲခံရသူသည် ရဲအချုပ်တွင် ရှိနေပြီး၊ ချုပ်မိန့်ဖြင့် ထောင်အတွင်းသို့ မပို့ဆောင်သေးမီ ထိုအခွင့်အရေး ရှိမရှိနှင့် စပ်လျဉ်းက ဥပဒေက မည်သို့မျှ မဖော်ပြထားပေ။

၃။ လေ့လာတွေ့ရှိချက်များနှင့် ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာမှု

(၁) ခုခံမှုကို ပြည့်စုံစွာ ပြင်ဆင်နိုင်ရန်အတွက် လုံလောက်သောအချိန်ပေးရန် ငြင်းပယ်ခြင်း

⁶⁶ Principles and Guidelines on Access to Legal Aid, above n 36, at Guideline 3 စာပိုဒ် ၄၃

(က)နှင့် (ဃ)။

⁶⁷ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၉(ဂ)။

⁶⁸ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုင်း ၄ ပုဒ်မ ၄၅၇(၂)။

⁶⁹ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၆၂(၂)။

⁷⁰ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုင်း ၂၊ ပုဒ်မ ၁၀၃(က)၊ အခန်း(၃) ပုဒ်မ ၁၀-၁၁။

⁷¹ The Prisons Act 1894 [India Act IX 1894] Section 40.

⁷² ယင်း ၄၁(၁)။

⁷³ ယင်း ၄၁(၂)။

ရှေ့နေများအနေဖြင့် မိမိတို့၏ အမှုကို တရားရုံး၌ မတင်ပြမီတွင် အရေးပါသော အချက်အလက်များကို နားလည်ထားရမည်၊ စုံစမ်းမှုများ ပြုရမည်၊ ခုခံချေပသူ သက်သေများ ဖော်ထုတ် သတ်မှတ်ရမည်၊ ဖြစ်နိုင်ချေရှိသော တန်ပြန်လျှောက်လဲချက်များအတွက် ပြင်ဆင်ရမည် ဖြစ်သောကြောင့်၊ ခုခံချေပမှုတစ်ခု ပြုရန်အတွက် ခုခံချေပသူနှင့် တွေ့ဆုံဆွေးနွေးတိုင်ပင်ရန် လုံလောက်သော အချိန်ရရှိရန် အလွန်အရေးကြီးပါသည်။

အမှုဖြစ်ရပ်အများတွင် တရားသူကြီးများက ရှေ့နေများအား ပြင်ဆင်ရန် လုံလောက်သည့် အချိန်ပေးရန် ငြင်းပယ်ခဲ့ကြသည်။ ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် ခုခံချေပသူ၏ မိသားစုက ခုခံချေပသူအတွက် ဥပဒေအကြံပေးရှေ့နေကို လေ့လာခဲ့သော ကြားနာမှု(ဖမ်းဆီးသော ရဲအရာရှိ ထွက်ဆိုခြင်း)မတိုင်မီ သုံးရက်အလိုတွင်မှ ငှားရမ်းပေးခဲ့သည်။ ကြားနာမှု အစတွင် ခုခံချေပသူ၏ ဝါရင့်ရှေ့နေကြီးက အမှုတွဲဖိုင် မိတ္တူရယူရန်နှင့် သူမ၏ အမှုသည်နှင့် တွေ့ဆုံနိုင်ရန်အတွက် အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းပေးရန် တောင်းဆိုခဲ့သည်။ ထိုဝါရင့်ရှေ့နေကြီးသည် မိမိ၏ အမှုသည်နှင့် ကြားနာမှုမတိုင်မီ စကားပြောဆိုနိုင်မှု အခွင့်အလမ်း ရရှိခဲ့ခြင်း မရှိသေးပါ။ တရားသူကြီးက အကြောင်းပြချက် တစ်စုံတစ်ရာ မပေးဘဲ ထိုတောင်းဆိုချက်ကို ငြင်းပယ်ခဲ့ပါသည်။ ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများကို ကြားနာနေစဉ်အတွင်း အမှုသည်နှင့် စကားပြောသည့်အတွက် ကြိမ်းမောင်းခြင်းပြုခဲ့ပြီး၊ ထိုရှေ့နေကို သက်သေကို ပြန်လှန်စစ်မေးရန် ညွှန်ကြားပြောဆိုခဲ့ပါသည်။

(၂) စာရွက်စာတမ်းဖိုင်များ ရရှိရာတွင် ကြန့်ကြာခြင်း

စာရွက်စာတမ်းများကို ပြည့်ပြည့်ဝဝ လက်လှမ်းမီရရှိနိုင်မှုသည်လည်း ခုခံချေပသူများနှင့် ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများ တွေ့ကြုံရသည့် ကြီးမားသည့် ပြဿနာတစ်ခုဖြစ်သည်။ ဥပဒေအရာရှိက တရားသူကြီးထံသို့ တင်သွင်းသော စာရွက်စာတမ်းများကို ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများ လက်ခံရရှိခဲ့ပါသည်။ ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများသည် တရားရုံးနေ့စဉ်မှတ်တမ်း မိတ္တူ၊ ကြားနာစစ်ဆေးမှု လုပ်ငန်းစဉ် မှတ်တမ်းများနှင့် ရှာဖွေပုံစံ၊ ပထမသတင်းပေးတိုင်ကြားချက်များ၊ ရဲစွဲချက်ပုံစံနှင့် မျက်မြင်သက်သေစာရင်းတို့ ပါဝင်လေ့ရှိသော အမှုတွဲဖိုင်များ အပါအဝင် အရေးကြီးသော စာရွက်စာတမ်းဖိုင် အတော်များများကို ရရှိနိုင်ရန် အခက်အခဲ ရှိနေပါသည်။ ထိုစာရွက်စာတမ်းများ ရရှိနိုင်ရန် လျှောက်လွှာတင်ပြီးနောက် ရက်သတ္တ တစ်ပတ်မှ နှစ်ပတ်အထိ ကြန့်ကြာမှုများ ခုခံချေပသူ ရှေ့နေများ ပုံမှန် တွေ့ကြုံရလေ့ရှိပါသည်။ ရှေ့နေများက ထိုစာရွက်စာတမ်းများ ရရှိသည့်အခါတွင်လည်း ထိုစာရွက်စာတမ်းများတွင် ကွဲလွဲမှုများ ရှိကြသည်။ ကြားနာစီရင်နေမှုကို မှတ်တမ်းတွင် တရားရုံးစာရေးများက လေ့လာခဲ့သော အမှုအားလုံးလိုလိုတွင် လက်ဖြင့်သာ မှတ်တမ်းတင်ခြင်းဖြစ်ပြီး၊ ထိုသို့ လက်ဖြင့် မှတ်တမ်းတင်ခြင်းက မမှန်ကန် မတိကျမှုများ ဖြစ်စေခဲ့ပါသည်။

အပိုင်း (ဃ)တွင် ပိုမိုပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြထားသကဲ့သို့၊ စာရေးများက စာဖိုင်များကို မိတ္တူကူးရန် သို့မဟုတ် ကြားနာမှု မှတ်တမ်းများကို စာဖြင့် မှတ်သားခြင်းတို့အတွက် တရားဝင် အခကြေးငွေ အပြင် "လက်ဖက်ရည်ဖိုး"ပါ တောင်းခံလေ့လည်း ရှိရာ၊ ထိုအပြုအမူက အမှုနှင့် သက်ဆိုင်သည့် အရေးကြီး

စာရွက်စာတမ်းများ ရရှိနိုင်မှုကို ပိုမို အဟန့်အတား ဖြစ်စေပါသည်။⁷⁴

(၃) ဥပဒေအကြံပေးနှင့် သီးသန့်တွေ့ဆုံဆက်သွယ်နိုင်မှု မရှိခြင်း

လေ့လာခဲ့သော အမှုများ၏ ၄၄ရာခိုင်နှုန်းခန့်တွင်၊ ခုခံချေပသူများက မိမိတို့၏ ရှေ့နေများကို သတင်းအချက်အလက်များ ဆက်သွယ်ပြောဆိုမှုကို ရဲများ ရှိနေလျက်နှင့် ပြုခဲ့ရသည်ဟု ခုခံချေပသူများက ပြောပြခဲ့ပါသည်။ ထို့ပြင် ရှေ့နေများအနေဖြင့် အချုပ်ထဲတွင် အမှုသည်များကို မကြာခဏတွေ့ဆုံလေ့ မရှိကြောင်းလည်း လေ့လာသူများက တင်ပြအစီရင်ခံခဲ့ပါသည်။ ရှေ့နေတစ်ဦးကသာ မိမိ၏ အမှုသည်ကို အထိန်းသိမ်းခံနေရာတွင် ပုံမှန်တွေ့ဆုံလေ့ရှိခဲ့ပြီး၊ ကျန်အခြား ရှေ့နေအားလုံးက အချုပ်အတွင်းမှ မိမိတို့ အမှုသည်များကို သူငယ်ချင်းများ၊ မိသားစုဝင်များမှ တဆင့်သာ ဆက်သွယ်ခဲ့ကြပါသည်။ ပို၍ အတွေ့ရများသည်မှာ ရှေ့နေများက ၎င်းတို့၏ အမှုသည်များကို တရားရုံးများတွင် (တရားရုံးအခန်းတွင် ဖြစ်စေ၊ ခုခံချေပသူ၏ ကြားနာမှု မစတင်မီနှင့် ပြီးသည့်နောက်တွင် တရားရုံးအချုပ်တွင် ခုခံချေပသူကို ထိန်းသိမ်းထားစဉ်တွင် ဖြစ်စေ) တွေ့ဆုံဆက်သွယ်ခြင်း ဖြစ်သည်။ ရှေ့နေ-အမှုသည် ပြောဆိုဆွေးနွေးမှုတိုင်းတွင် ဥပဒေ သက်ဝင်လှုပ်ရှားရေး ဆောင်ရွက်ရသူများ သို့မဟုတ် တရားရုံးဝန်ထမ်းများက ကြားနာလောက်သော အကွာအဝေးတွင် ရှိနေကြသည်သာဖြစ်ပြီး၊ ထိုပြောဆိုဆက်သွယ်မှုများသို့ အခြားမသက်ဆိုင်သူများလည်း အနားတွင် ရှိနေတတ်ပါသည်။ လေ့လာခဲ့သော အမှုတိုင်းတွင်၊ ခုခံချေပသူသည် မိမိ၏ ရှေ့နေနှင့် သိုသိုသိပ်သိပ် မပေါက်မကြား တွေ့ဆုံပြောဆိုနိုင်မှု ရရှိနိုင်ရန် ပံ့ပိုးပေးမှုများ မရရှိခဲ့ကြပါ။

(၄) ဘက်နှစ်ဘက် တန်းတူညီမျှမှုကို ငြင်းပယ်ခြင်း

ဥပဒေအရာရှိများနှင့် တိုင်တန်းသူဘက် ရှေ့နေများကို ၎င်းတို့၏ အမှုကို တင်ပြလျှောက်ထားနိုင်မှုအတွက် လုံလောက်သော အချိန်ကို ခွဲပေးထားပြီး၊ ခုခံချေပသူရှေ့နေအား “မြန်မြန်”စစ်ဆေးရန် မကြာခဏဆိုသလို တိုက်တွန်းခဲ့ပါသည်။

အမှုဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေက တိုင်တန်းသူကို ပြန်လှန်စစ်မေးမှုအတွင်း မေးခွန်းတစ်ခု မေးသောအခါ “မြန်မြန်ဆန်ဆန် စစ်မေးပေးရန်”ပြောခြင်းအားဖြင့် တရားသူကြီးက ရှေ့နေကို အလောသုံးဆယ်ပြုစေခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူရှေ့နေက တိုတုတ်မြန်ဆန်သော ဒုတိယမေးခွန်းမေးခွင့်ပြုရန် တောင်းဆိုသော်လည်း ခွင့်မပြုခဲ့ပေ။ တရားသူကြီးက မြန်မြန်ဆန်ဆန်မေးရန်သာ တိုက်တွန်းနေခဲ့သည်။ ထိုသို့သော ပုံစံတူ ဖြစ်ရပ်ကြားနာမှုတစ်ခုတွင် တရားသူကြီးက အခြားနေရာတွင် ချိန်းဆိုထားမှု တစ်ခုရှိသဖြင့် ပြန်လှန်စစ်မေးခြင်းကို မြန်မြန်ပြုလုပ်ရန် ခုခံချေပသူရှေ့နေကို ညွှန်ကြားခဲ့သည်။

နောက်ထပ်ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် ခုခံချေပသူက ဆရာဝန်တစ်ဦးကို ပြန်ခေါ်သက်သေအဖြစ် စစ်မေးရန် ကြိုးပမ်းခဲ့သည်။ သို့သော် တရားသူကြီးက ပထမအချက်အနေနှင့် ဆရာဝန်တစ်ဦးကို ခေါ်ရန်မှာ

⁷⁴ ရုံးခွန်အက်ဥပဒေ(၂၀၁၄)က မိတ္တူကူးခြင်းအတွက် အခကြေးငွေအပါအဝင် စာရွက်စာတမ်းများ ရယူခြင်းအတွက် အခွန်အခများကို အသေးစိတ်ဖော်ပြထားသည်။ ရုံးခွန်အက်ဥပဒေ [India Act VII, 1870] (၂၀၁၄တွင် ပြင်ဆင်ခဲ့သည့်အတိုင်း)။ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုင်း ၂၊ အခန်း ၄၊ ပုဒ်မ ၇၆-၉၇။

လုပ်ရိုးလုပ်စဉ်ဖြစ်မှာ မဟုတ်ကြောင်းနှင့်၊ ဒုတိယအချက်အနေနှင့် ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေက သက်သေကို ခေါ်ခဲ့ပါက တရားရုံးလုပ်ငန်းစဉ်ကို နှောင့်နှေးစေမည်ဖြစ်ကြောင်း ပြောဆိုခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေက တရားသူကြီး၏ ပြောဆိုချက်ကို အခြေခံ၍ ၎င်း၏ တောင်းဆိုမှုကို ရုတ်သိမ်းခဲ့ရာ၊ ခုခံချေပသူအတွက် ကြားနာစစ်ဆေးမှုအတွင်း အဓိကကျသော သက်သေကို ခေါ်ပေးရန် ပျက်ကွက်ခဲ့သည်။ ဤအချက်က ခုခံချေပသူအနေဖြင့် မိမိ၏ အမှုကို တင်ပြခြင်းက မြန်မြန်ပြုလုပ်ရန် တရားသူကြီးက ဖိအားပေးခြင်း၏ သာဓကဖြစ်ရုံမျှမက အကျိုးထိရောက်မှုရှိသော ကိုယ်စားပြုမှု၏ ပျက်ကွက်မှု၏ သာဓကလည်း ဖြစ်သည်။

သက်သေခံထွက်ဆိုချက် ပေးနေသူက မည်သူမည်ဝါဖြစ်သည်ဆိုသော အချက်အပေါ် မူတည်၍လည်း တရားသူကြီးက ခုခံချေပသူရှေ့နေကို မြန်မြန်လုပ်ရန် ဆော်ဩသည့်ပုံလည်း ပေါ်သည်။ မြို့နယ်တရားသူကြီးတစ်ဦးက ရုံးထိုင်စစ်ဆေးသည့် လေ့လာခဲ့သော ကြားနာမှုတစ်ခုတွင် တရားသူကြီးတစ်ဦးက သက်သေဖြစ်သည်။ မျက်မြင်သက်သေအဖြစ် ထွက်ဆိုချက်ပေးနေသော ထိုတရားသူကြီးကို ခုခံချေပသူရှေ့နေက ပြန်လှန်စစ်မေးခြင်းအတွင်း၊ ထိုသက်သေက ရှေ့နေမေးသည့် မေးခွန်းကို မဖြေနိုင်ကြောင်းပြောဆိုခဲ့သည်။ ရုံးထိုင်ကြားနာနေသော တရားသူကြီးက "ဒီမေးခွန်းက မေးဖို့မလို"ဘူးဟု ပြောဆိုတုံ့ပြန်ခဲ့ပြီး၊ ခုခံချေပသူကို ရှေ့ဆက်စေခဲ့သည်။ ဒုတိယဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ မျက်မြင်သက်သေက တရားသူကြီးတစ်ဦး ဖြစ်သည်။ ခုခံချေပသူက မျက်မြင်သက်သေကို မေးခွန်းများ မေးသည့်အခါ၊ ရုံးထိုင်တရားသူကြီးမှ သက်သေ(တရားသူကြီး)က မဖြေဆိုချင်သဖြင့် ရပ်တန့်ရန် ညွှန်ကြားခဲ့သည်။ ရဲအရာရှိ သက်သေကို ပြန်လှန်စစ်မေးသည့် အခြားဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ စစ်မေးနေစဉ်အတွင်း တရားသူကြီးက သက်သေ၏ အချိန်ကို ဖြုန်းတီးနေသည့်အတွက် ခုခံချေပသူရှေ့နေကို ကြိမ်းမောင်းခဲ့သည်။ ဝန်ထမ်း သက်သေများ သို့မဟုတ် နောက်ခံတစ်ခုခုရှိသော သူများအပေါ် ဦးစားပေး ဆက်ဆံမှုများအရ သက်သေများ တင်ပြရန်နှင့် ဘက်နှစ်ဘက်လုံး၏ သက်သေများကို မေးမြန်းရန်အတွက် တန်းတူညီမျှသော အခွင့်အလမ်းများရရှိခွင့်ကို ချိုးဖောက်ပါသည်။

တရားသူကြီး၏ ဘက်လိုက်မှုရှိကြောင်းကို သံသယစေနိုင်သည့် ပုံစံမျိုးဖြင့် စစ်ဆေးကြားနာခဲ့သော အမှုအချို့ ရှိသော်လည်း၊ အမှုတစ်ခုတွင်သာ ခုခံချေပသူအနေဖြင့် ၎င်း၏ရှေ့နေမှ တဆင့် သမာသမတ်ကျမှုနှင့် ပတ်သက်၍ စိုးရိမ်မှုကို ရုံးတော်သို့တင်ပြခဲ့သည်။ ထိုဖြစ်ရပ်တွင် တရားသူကြီးသည် တိုင်းတန်းသူ၏ မေတ္တာရပ်ခံချက်အရ ရုံးချိန်းဆက်တိုက်ပေးခဲ့၍ ဤသည်မှာ တရားသူကြီးမှ တိုင်းကြားသူဘက်သို့ ဘက်လိုက်ခြင်းကို ဖော်ပြနေသည်ဟု ခုခံချေပသူရှေ့နေမှ ယုံကြည်ယူဆခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူရှေ့နေအား အခြားတရားရုံးရှိ တရားသူကြီး နောက်တစ်ယောက် ဆီသို့ အောင်မြင်စွာ ရုံးပြောင်းခွင့်ပေးခဲ့သည်။

၈။ မလျောက်ပတ်သော ကြန့်ကြာမှုများ မရှိဘဲ ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေး

၁။ နိုင်ငံတကာ စံချိန်စံညွှန်းများ

ရာဇဝတ်ပြစ်မှုတစ်ခုနှင့် စွဲဆိုခံနေရသော လူတိုင်းသည် မိမိ၏ ကံကြမ္မာနှင့် ပတ်သက်၍ မသေချာ မရေရာဖြစ်မှု ကာလရှည်ကြာနေခြင်းကို ရှောင်ရှားနိုင်ရန် “မလျော်ကန်သော ကြန့်ကြာမှု” မဖြစ်စေဘဲ တရားစီရင်မှု ရပိုင်ခွင့်ရှိသည်။⁷⁵ မလျော်ကန်သော ကြန့်ကြာမှုသည် အစွပ်စွဲခံရသော ပြစ်မှု၏ သဘာဝနှင့် လေးနက်မှု၊ အမှု၏ ရှုပ်ထွေးမှု၊ မျက်မြင်သက်သေ အရေအတွက်၊ အစွပ်စွဲခံရသူသည် ထိန်းသိမ်းခံထားရခြင်းရှိမရှိ အစရှိသဖြင့် အမှုနှင့် ပတ်သက်သည့် အချက်များပေါ်တွင် မူတည်နေသည်။⁷⁶ ကြောင်းကျိုးဆီလျော်သော ကြန့်ကြာမှုကို ဖြစ်စေသည့်အရာကို ဆုံးဖြတ်ရန်အတွက် အစွပ်စွဲခံရသူ၏ လုပ်ဆောင်ချက် လုပ်ရပ်ကိုလည်း တရားရုံးတစ်ရုံးက ထည့်သွင်းစဉ်းစားနိုင်ပါသည်။⁷⁷ လျှောက်တင်ပိုင်ခွင့်မရှိပေ။ နိုင်ငံတော်အစိုးရများသည် မျှတသော တရားစီရင်မှုအတွက် တာဝန်ရှိပြီး၊ ရန်ပုံငွေ မလုံလောက်မှု သို့မဟုတ် တရားစီရင်စရာများ စုပုံကြန့်ကြာနေမှုတို့သည် ကျိုးကြောင်းဆီလျော်မှုမရှိသည့် နှောင့်နှေးကြန့်ကြာနေမှုအတွက် လက်သင့်ခံနိုင်စရာ လုံလောက်ခိုင်လုံသော အကြောင်းပြချက်များမဟုတ်ပေ။⁷⁸

၂။ ပြည်တွင်းစံချိန်စံညွှန်းများ

အစွပ်စွဲခံရသူသည် ၎င်း၏အမှုကို “စောနိုင်သမျှ စောစွာ” အစီရင်ခံရပိုင်ခွင့်ရှိသည်။⁷⁹ ဤကိစ္စနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ဥပဒေက ရှင်းလင်းလှပြီး၊ တရားရုံးများလက်စွဲတွင် အမှုများကို တရားသူကြီးများက ဆောလျင်စွာ စီမံခန့်ခွဲ စစ်ဆေးရန် လိုအပ်မှုအကြောင်း ဆွေးနွေးပြောဆိုထားသည့် ပြဌာန်းချက် အမြောက်အများပါဝင်ပါသည်။⁸⁰

⁷⁵ ICCPR အပိုဒ် ၁၄(၃)(ဂ)။ လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ၊ အထက် အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၅၂ အပိုဒ် ၃၅။
⁷⁶ လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ၊ အထက် အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၅၂၊ စာပိုဒ် ၃၅။ Fair Trial Manual အထက် အောက်ခြေမှတ်စု ၅၁၊ စာမျက်နှာ ၁၄၄ ကိုလည်းကြည့်။
⁷⁷ လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ၊ အထက် အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၅၂ အပိုဒ် ၃၅။ *Yasseen and Thomas v Guyana*, HRC Communication 676/1996, UN Doc CCPR/C/62/D/676/1996 (30 March 1998) at [7.11]; (finding delay of two years to violate ICCPR Article 14(3)(c), despite defendants’ own requests for adjournments); see also Legal Digest of International Fair Trial Rights, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2012) at p 127.
⁷⁸ Fair Trial Manual, above n. 51 at p. 144; Legal Digest, above n. 65 at pp. 126, 128-129; see Basic Principles on the Independence of the Judiciary, above n. 29, at Principle 7.
⁷⁹ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုဒ် ၄၊ ပုဒ်မ ၄၆၆။
⁸⁰ ယင်း၊ အပိုဒ် ၄၊ ပုဒ်မ ၄၆၂-၄၆၈။ (ရာဇဝတ်ပြစ်မှုဆိုင်ရာ အမှုများတွင် ဆိုင်းငံ့ခြင်း သို့မဟုတ် အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းပေးခြင်းတို့အတွက် ကြောင်းကျိုးဆီလျော်သော အကြောင်းတရားကို ဆွေးနွေးထား)။ ယင်း အပိုဒ် ၂၊ ပုဒ်မ ၁၃-

“အချိန်မှန်ခြင်း၊ ယဉ်ကျေးသိမ်မွေ့ခြင်း၊ သည်းခံခြင်း၊ ပြဌာန်းသည့် ကျင့်ထုံးလိုက်နာခြင်းနှင့် နောင်နှေးမှုများ ရှောင်ရှားခြင်းတို့ကို အထူးလိုလားအပ်ကြောင်း” တရားသူကြီးများက သိမှတ်ထားရမည်ဖြစ်သည်။⁸¹

တရားသူကြီးများသည် ကြားနာစီရင်မှုဖြစ်စဉ်ကို ရွှေ့ဆိုင်းရန် သို့မဟုတ် ရုံးချိန်းပေးရန် ဆုံးဖြတ်ပိုင်ခွင့်ကို အတော်အတန်ရှိသော်လည်း ရွှေ့ဆိုင်းရသည့် အကြောင်းတရား အသေးစိတ်ကို စာဖြင့်ရေးသား၍ အမိန့်ကြော်ငြာစာထုတ်ပြန်ရမည်။⁸² တရားသူကြီးအနဖြင့် ၁၅ ရက်ထက်ပို၍ ရွှေ့ဆိုင်းရပါက လက်ထောက်တရားသူကြီးများသည် ခရိုင်တရားသူကြီးထံသို့ ချက်ချင်း အစီရင်ခံရမည်။⁸³ တရားရုံးလက်စွဲတွင် အတိအကျဆိုရပါက တရားရုံးများတွင် အချိန်မရှိ၍ဟူသည့် အကြောင်းပြချက်မျိုးဖြင့် ရွှေ့ဆိုင်းခြင်းကို ကန့်သတ်ထားပြီး နှစ်ဖက်စလုံး၏ သဘောတူညီမှုသည် မစီရင်ပဲ နောက်ထပ်ရုံးချိန်း ထပ်ချိန်းရန် အတွက် လုံလောက်သည့် အကြောင်းပြချက်မဟုတ်ကြောင်း အတိအလင်းဖော်ပြထားသည်။⁸⁴ လာရောက်သော သက်သေ အားလုံးတို့ကို စစ်ဆေးပြီးသည့်တိုင်အောင် အမှုကြားနာစစ်ဆေးခြင်းကို တစ်နေ့ပြီးတစ်နေ့ ဆက်လက်ဆောင်ရွက်ရမည်။⁸⁵ (တရားလိုဘက်မှသော်လည်းကောင်း၊ ခုခံချေပသူ ဘက်မှသော်လည်းကောင်း) ရှေ့နေမလာရောက်နိုင် ၍ ရုံးချိန်းထပ်ပေးခြင်းသည် အနည်းဆုံးဖြစ်သင့်ပြီး ယေဘုယျအားဖြင့် ရုတ်တရက် နာမကျန်းဖြစ်မှုကြောင့်သာ ပေးသင့် ကြောင်းကိုလည်း ဖော်ပြထားသည်။⁸⁶

သက်သေများ မဖြစ်မနေ ရုံးလာစေရန်အတွက် တရားရုံးများတွင် သမ္မာန်စာ ထုတ်ပိုင်ခွင့်အာဏာရှိသည်။⁸⁷ မျက်မြင်သက်သေထံ သမ္မာန်စာချအပ်ပြီးကြောင်း ထင်ရှားပြီး၊ မျက်မြင်သက်သေက ကြောင်းကျိုးခိုင်လုံသော အကြောင်းပြချက် မရှိဘဲ တရားရုံးသို့ လာရောက်ရန် ပျက်ကွက်ပါက တရားသူကြီးက ထိုမျက်မြင်သက်သေကို ဖမ်းဆီးရန် ဝရမ်းထုတ်နိုင်သည်။⁸⁸ သက်သေသည် “သမ္မာန်စာကို လိုက်နာလိမ့်မည် မဟုတ်ကြောင်း” တရားရုံးက ယုံကြည်ရန် အကြောင်းရှိပါကလည်း တရားသူကြီးက ဝရမ်းထုတ်နိုင်သည်။⁸⁹

၃။ လေ့လာတွေ့ရှိချက်များနှင့် ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာမှု

(၁) သက်သေများ မတက်ရောက်မှုကြောင့် အမှုမစစ်ဆေးဘဲ မကြာခဏ ရုံးချိန်းခြင်း

ရက်ချိန်းပေးထားသည့် ကြားနာမှုအားလုံး၏ ထက်ဝက်ကျော်ခန့်ကို (အမှုမစစ်ဘဲ) ရုံးချိန်းသာ ပေးခဲ့ပါသည်။ အများဆုံးပေးသည့် ဆင်ခြေမှာ ရဲအရာရှိများ အများဆုံးဖြစ်လေ့ရှိသည့် သက်သေများကြားနာစစ်ဆေးမှုကို

၁၅၊ ၂၀၊ ၂၂-၂၇ (ပြစ်မှုများနှင့် တရားမမှုအားလုံးကို ဆောလျင်စွာ စစ်ဆေးမှုကို ပြဌာန်းထား)
⁸¹ ယင်း အပိုင်း ၂ အခန်း ၃၊ ပုဒ်မ ၁၃။ မြန်မာနိုင်ငံတရားသူကြီးများအတွက် တရားစီရင်ရေးကျင့်ဝတ်၊ ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံး (၂၀၁၇ ဩဂုတ်လ ၂ရက်) အခန်း ၃၊ အပိုဒ် ၂ကိုလည်း ကြည့်။
⁸² ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၃၄၄(၁)။
⁸³ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုင်း ၄၊ ပုဒ်မ ၄၆၆။
⁸⁴ တရားရုံးများလက်စွဲ အတွဲ ၁၊ အပိုင်း ၄၊ ပုဒ်မ ၄၆၅။ တရားရုံးများလက်စွဲ အတွဲ ၁၊ အပိုင်း ၂၊ ပုဒ်မ ၂၂။
⁸⁵ ယင်း အပိုင်း ၂၊ ပုဒ်မ ၂၄။
⁸⁶ ယင်း အတွဲ ၁၊ အပိုင်း ၄၊ ပုဒ်မ ၄၆၅။
⁸⁷ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၆၈နှင့် ၆၉။
⁸⁸ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ ပုဒ်မ ၉၀(ခ)။
⁸⁹ ယင်း ပုဒ်မ ၉၀(က)။

မလာရောက်နိုင်ခြင်းဖြစ်သည်။ နောက်ထပ်အကြောင်းပြချက်မှာ တရားသူကြီး မလာခြင်း သို့မဟုတ် ကြားနာမှု မပြုနိုင်လောက်အောင် "မအားလပ်"လွန်းခြင်း (အချက်အလက်ရရှိနိုင်သော လေ့လာမှု ၆ခုတွင်)ဖြစ်သည်။ အခြားအကြောင်း ပြချက်များမှာ ခုခံချေပသူ၊ ဥပဒေအရာရှိ သို့မဟုတ် ခုခံချေပသူရှေ့နေ မလာရောက်နိုင်မှုတို့ ဖြစ်ကြသည်။⁹⁰ အချက်အလက်ကောက်ယူ ရရှိသမျှတွင် တရားသူကြီးများအတွက် ရုံးချိန်းပေးရန် တောင်းဆိုမှုက အမှုဘက်တစ်ဘက်ဘက်မှသော်လည်းကောင်း၊ အမှုတွင် ပါဝင်ပတ်သက်နေသော ဝန်ထမ်းအရာရှိများက တောင်းဆိုမှုထက် သိသာစွာ သာလွန်များပြားပါသည်။ တရားသူကြီးများအတွက် ၁၄၇ကြိမ် တောင်းဆိုခဲ့ပြီး၊ ဥပဒေအရာရှိမှ ၃ကြိမ်သာ တောင်းဆိုခဲ့ပါသည်။ စာရေးမှ ၁၀ကြိမ်နှင့် ခုခံချေပသူဘက်အတွက် ၄၆ကြိမ် တောင်းဆိုခဲ့ကြသည်။ ထိုသို့ အမှုမစစ်ရုံးချိန်းပေးမှုများကို ကန့်ကွက်မှုတစ်ခုတစ်လေမျှ လေ့လာသူများက မတင်ပြခဲ့ကြပါ။⁹¹

စောင့်ကြည့်ခဲ့သည့်အမှုများတွင် ကြားနာစစ် ဆေးမှုများကို တစ်ပတ်နှင့် နှစ်ပတ်အကြာ ကာလသို့ ရွှေ့ဆိုင်း၍ ရက်ချိန်းပေးလေ့ရှိကြပြီး ၁၅ ရက်ကျော်၍ ပေးလိုပါက အထက် တရားသူကြီး၏ နို့တစ်စာ လိုအပ်သည့်အတွက် ဖြစ်ကောင်းဖြစ်နိုင်သည့်အတွက် ၁၅ ရက်ကျော်၍ ပေးသောရက်ချိန်းဟူ၍ ရှားပါးလှပါသည်။⁹² ကြားနာမှုများသည် ၅ မိနစ် (ဥပမာ- စာရွက် စာတမ်းတင်ပြခြင်း) မှ အကြမ်းဖျဉ်း တစ်နာရီ (သက်သေ ၂ ယောက်ကို ကြားနာစစ်ဆေးချိန်) အထိ ကြာလေ့ရှိကြသည်။ ကြားနာမှုအများစုတွင် ၁၅ မိနစ်မှ နာရီဝက်ခန့်ကြာမြင့်သော သက်သေတစ်ဦး၏ ထွက်ချက်ပါဝင်ပြီး ၎င်းနောက်တွင် နောက်တစ်ကြိမ်ကြားနာမှုကို နှစ်ပတ်ခြား၍ ရုံးချိန်းပေးလေ့ရှိသည်။ ဤသို့အမှုအကျင့်များက ခုခံချေပသူသည် အစိုးရ အချုပ်အနှောင်အတွင်းရှိနေရသော်လည်း ရာဇဝတ်မှုဆိုင်ရာ တရားရုံးများတွင် မလိုအပ်ပဲ လနှင့်ချီ၍ ကြာမြင့်သည့် အမှုများရှိလာခြင်းကို ဖြစ်စေပါသည်။

အမှုတစ်ခုတွင် များပြားလှသော ရုံးချိန်းထပ်ယူ မှုများကြောင့် တစ်နှစ်ခွဲခန့် ကြာမြင့်ခဲ့သည်။ (၁၇ ကြိမ်ကို လေ့လာသူမှ တက်ရောက်လေ့လာခဲ့သည်။) ယခု အချုပ်မှ ထွက်လာပြီဖြစ်သည့် ထိုခုခံချေပသူသည် အကြီးအကဲတရားသူကြီးက ခွင့်ယူသောကြောင့် အမှုမစစ်နိုင်ပဲ ထားထားသည့်အတွက် များလှစွာသော နှောင့်နှေးကြန့်ကြာမှုကို ခံစားခဲ့ရသည်။ နောက်ဆက်တွဲ ရုံးချိန်းများမှာ အစားထိုးတရားသူကြီး မရောက်သေးခင် တာဝန်ရှိ တရားသူကြီးလည်း မရှိသောကြောင့်ဖြစ်သော ရုံးချိန်းများဖြစ်သည်။ ဤတရားရုံးများတွင် အခြားအမှုများမှာလည်း ဆိုးရွားစွာ နှောင့်နှေးကြန့်ကြာမှုများရှိခဲ့ကြောင်း ခုခံချေပသူ ရှေ့နေမှ ပြောဆိုခဲ့သည်။

အထက်တွင် မှတ်ချက်ပြုခဲ့သည့်အတိုင်း သက်သေအဖြစ်ထွက်ဆိုရန်အတွက် ဆင့်ခေါ်ရသည့် ရဲအရာရှိများသည် တရားရုံးမှ ဆင့်ခေါ်သည့်အခါ မကြာခဏ ပျက်ကွက်လေ့ရှိသည်။ မျက်မြင်သက်သေများ မတက်ရောက်မှုကြောင့် အလွယ်တကူ ရုံးချိန်းယူရန် ခွင့်ပြုထားခြင်းအားဖြင့် တရားသူကြီးများက

⁹⁰ သီးခြားဖြစ်ရပ်များတွင် လေ့လာသူများသည် ခုခံချေပသူရှေ့နေမရှိဘဲ၊ ဥပဒေအရာရှိ မရှိဘဲ သို့မဟုတ် တရားသူကြီးပင် မရှိဘဲ စစ်ဆေးလုပ်ကိုင်နေသော တရားရုံးကြားနာမှုများကို မြင်တွေ့ခဲ့ကြသည်။

⁹¹ ဖြစ်နိုင်သည့်အခါတိုင်း မိတ်ဖက်ရှေ့နေများက ဆဲလ်ဖုန်းဖြင့် Justice Baseကို အကြောင်းကြားမည်ဖြစ်သည့်အတွက် လေ့လာသူများက အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းပေးခြင်းများသို့ တစ်သမတ်တည်း မတက်ရောက်နိုင်ခဲ့ပါ။

⁹² တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုင်း ၄၊ ပုဒ်မ ၄၆၆။

ဤသို့သော ပြဿနာများကို ဖြစ်နိုင်စေခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ အထူးသဖြင့် ခုခံချေပသူများအတွက် ကြားနာစီရင်မှု၏ ရလဒ်ကို စောင့်ဆိုင်းနေစဉ် အာမခံငြင်းပယ်ခံရသည့်အခါများတွင် ထိုကဲ့သို့သော မကြာခဏ ရုံးချိန်းပေးမှုများက စိုးရိမ်ဖွယ်ဖြစ်ပါသည်။ ထိုသို့သော ကြန့်ကြာမှုများက သက်သေထွက်ဆိုသည့် မျက်မြင်သက်သေများအကြား အကျင့်ပျက်ခြစားမှုကိုလည်း ဖြစ်စေရန် ပံ့ပိုးပေးနိုင်သည် သို့မဟုတ် ဖြစ်နေဆဲဖြစ်သော ထိုအမှုအကျင့်များနှင့် စပ်လျဉ်းပြီး၊ တရားစီရင်ရေးတွင် အများပြည်သူတို့ ယုံကြည်ကိုးစားမှုကို အားနည်းစေသည့် အမြင်များကို ဖြစ်စေနိုင်ပါသည်။ ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ ခုခံချေပသူတစ်ဦးသည် များလှစွာသော ရုံးချိန်းပေးမှုများနောက်၌ မိမိအမှု ရှေ့ဆက်နိုင်ရုံ သက်သက်ဖြင့် မိမိကို ဆန့်ကျင်ထွက်ဆိုမည့် ရဲသက်သေ တရားရုံး တက်ရောက်ရန် ထိုရဲအရာရှိကို ငွေပေးခဲ့ရသည်ဟု တင်ပြမှု ရှိပါသည်။ ရုံးချိန်းပေးမှုများသည် ရဲများကို သက်သေအဖြစ် ဆင့်ခေါ်သည့်အခါ တရားရုံးတက်ရောက်ရန် ရဲအရာရှိများ၏ ပျက်ကွက်မှုကြောင့် အဓိကဖြစ်ရခြင်းဖြစ်သည်။ တရားသူကြီးက သက်သေတက်ရောက်ရန် အတင်းအကျပ်ပြုနိုင်သည့် အာဏာရှိသော်လည်း ထိုသို့ပြုရန် မကြိုးပမ်းခဲ့ပါ။⁹³

---

⁹³ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေ အထက်မှတ်စု အမှတ် ၈၇-၈၈ကိုကြည့်ပါ။

ဃ။ စွမ်းရည်ပြည့်ဝ၊ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်ပြီး သမာသမတ်ကျသော တရားရုံးတွင် ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး

၁။ နိုင်ငံတကာ စံချိန်စံညွှန်းများ

ရာဇဝတ်မှုဆိုင်ရာ ကြားနာစီရင်မှုများ အားလုံးကို အရည်အချင်းပြည့်မီပြီး လွတ်လပ် သမာသမတ်ကျသော တရားရုံးများတွင်သာ ကြားနာစီရင်ရမည်။⁹⁴ အရည်အချင်းပြည့်မီသည် ဟူသည်ကား တရားရေးအရာရှိများသည် တရားရုံးဆိုင်ရာကိစ္စများကို ဆုံးဖြတ်ရာတွင် သင့်လျော်သည့် အရည်အချင်းရှိပြီး ပညာသည် ကျင့်ဝတ်ရှိသူ ပီသရမည်။ အမှီအခိုကင်းလွတ်လပ်မှုတွင် တရားသူကြီး တစ်ဦးချင်းစီသာမက တရားစီရင်ရေး မဏ္ဍိုင်တစ်ခုလုံးသည်⁹⁵ အစိုးရမှသော်လည်းကောင်း၊ (မီဒီယာနှင့် ပြည်သူများကဲ့သို့)⁹⁶ တတိယပုဂ္ဂိုလ်တစ်ဦးဦးသော်လည်းကောင်း၊ ကြားနာစီရင်ရေးဖြစ်စဉ်တွင် ပါဝင်သူ များမှ ဖြစ်စေ မလျော်ကန်သော စွက်ဖက်မှုကင်းလွတ်ရန် လိုအပ်သည်။⁹⁷ သမာသမတ်ကျမှုနှင့် ပတ်သက်သည့် လိုအပ်ချက်မှာ ပို၍ တိတိကျကျရှိသည်။ တရားသူကြီးသည် ၎င်းရှေ့မှောက်တွင် ရှိနေသော အစွပ်စွဲခံရသူ၏ အပြစ်နှင့် ပတ်သက်၍ ပုဂ္ဂလိကဆိုင်ရာ အကတိ၊ အာယာတ သို့မဟုတ် ကြိုတင်ရှိနှင့်နေသည့် သဘောထားအမြင်များ၏ လွှမ်းမိုးမှုမပါဘဲ စီရင်ချက်ချရန် လိုအပ်သည်။⁹⁸ တရားစီရင်ရေးစနစ်သည် ဘက်လိုက်မှုကင်းသည်ဟု အဓိပ္ပာယ်မျိုးဖြင့် အများပြည်သူတို့ကလည်း တရားရုံးကို ဘက်မလိုက် သမာသမတ်ကျသည်ဟု ရှုမြင်ရမည်ဖြစ်သည်။⁹⁹ ဥပမာအားဖြင့် အမှုအတွင်း ပုဂ္ဂိုလ်ရေးအကျိုးစီးပွား ရှိနေသည့် တရားသူကြီးကို တရားစီရင်ခွင့်မှ ပယ်ထုတ်ရန် ပျက်ကွက်သည့် တရားရုံးကို ဘက်လိုက်မှုကင်း သမာသမတ်ကျမှု မရှိသည့် ခုံရုံးအဖြစ် အများပြည်သူတို့က မှတ်ယူနိုင်ပါသည်။

အနိမ့်ဆုံးအနေဖြင့် တရားသူကြီးသည် ကြားနာစစ်ဆေးမှုဖြစ်စဉ်တွင် တင်ပြသည့် သက်သေ အထောက်အထားများပေါ်တွင်သာ အခြေခံ၍ တရားရုံးလုပ်ထုံးလုပ်နည်းများနှင့် အညီသာ အမိန့်ချမှတ်ရန် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ စံချိန်စံညွှန်းများက တောင်းဆိုပါသည်။

အတိအကျသဘောအားဖြင့် ဆိုရလျှင် လာဘ်ပေးလာဘ်ယူမှု ပုံစံဖြင့် ကျူးလွန်သော တရားရေး အကျင့်ပျက်ခြစားမှုသည် တရားစီရင်ရေးဆိုင်ရာ ဆုံးဖြတ်ချက်ချမှတ်သည့် ဖြစ်စဉ်၏ လွတ်လပ်မှု နှင့် သမာသမတ်ကျမှု နှစ်ခုစလုံး ကို ထိခိုက်ပျက်စီးစေသည်။¹⁰⁰ UNCAက နိုင်ငံတစ်ခုသည်

⁹⁴ ICCPR အပိုဒ် ၁၄(၁)။ UDHR အပိုဒ် ၁၀။ ထိုအခွင့်အရေးကို ကန့်သတ်နိုင်သည်။ လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ , General Comment No. 32 above n. 52 at para. 18.

⁹⁵ အင်စတီကျူးရှင်းပိုင်းဆိုင်ရာ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်မှုသည် ဤအစီရင်ခံစာ၏ နယ် ပြင်ပ ကိစ္စဖြစ်ပါသည်။

⁹⁶ အမှုနှင့် သက်ဆိုင်သူမှ လွဲ၍ လူပုဂ္ဂိုလ်တစ်ဦး၏ လွှမ်းမိုးစွက်ဖက်ခြင်းမရှိဘဲ ပညာသည်ပီသသော တာဝန်များကို ထမ်းဆောင်နိုင်သည့် တရားသူကြီးတစ်ဦး၏ လုပ်ပိုင်ခွင့်ကို မတွေ့ရှိခဲ့ပါ။ ထို့ကြောင့် ၎င်းသည် ဤအစီရင်ခံစာ၏ ပြင်ပတွင် ဖြစ်သည်။

⁹⁷ Legal Digest, above n 65 at 58; Fair Trial Manual above n 51 at 110.

⁹⁸ Basic Principles on the Independence of the Judiciary, above n. 29, at Principle 2; Human Rights Committee, General Comment No. 32, above n. 52, at para. 21

⁹⁹ လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ အထက်အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၅၅ အပိုဒ် ၂၁။

¹⁰⁰ လာဘ်ပေးလာဘ်ယူခြင်းဆိုသည်ကို အများပြည်သူဆိုင်ရာ ဝန်ထမ်းတစ်ဦးကို မလျော်ကန်သော

ဂုဏ်သိက္ခာသမာဓိကို ခိုင်မာအားကောင်းစေရန်နှင့် တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်၏ အဖွဲ့ဝင်အားလုံးအကြား အကျင့်ပျက်ခြစားမှု အခွင့်အလမ်းများကို ကာကွယ်တာဆီးရန် လုပ်ဆောင်သင့်သည်များကို ဆောင်ရွက်ရန် တောင်းတိုသည်။¹⁰¹

၂။ ပြည်တွင်းစံချိန်စံညွှန်းများ

မြန်မာနိုင်ငံ၏ ၂၀၀၈ အခြေခံဥပဒေတွင် အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်မှုကို တရားစီရင်ရေးမှ သုံးခုအနက် တစ်ခုအဖြစ် ထည့်သွင်းပြဌာန်းထားသည်။¹⁰² ပုဒ်မ ၁၁(က)က တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်ကို အုပ်ချုပ်ရေးနှင့် ဥပဒေပြုရေးမဏ္ဍိုင်များမှ “ဖြစ်နိုင်သမျှ တတ်နိုင်သ၍” ခွဲခြားထားရန် ဟူ၍ ပြဌာန်းထားသည်။¹⁰³ မဏ္ဍိုင်တစ်ခုချင်းစီက အခြားမဏ္ဍိုင်နှစ်ခုကို စောင့်ကြည့်ထိန်းကျောင်းရသည်။ တရားစီရင်ရေးအာဏာကို ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်၊ တိုင်းဒေသကြီးများနှင့် ပြည်နယ် တရားလွှတ်တော်များနှင့် မတူသော အဆင့်များရှိ တရားများအပါအဝင် ဖော်ပြထားသောတရားရုံးများအကြားတွင်သာ ခွဲဝေဖြန့်ဖြူးထားသည်။¹⁰⁴

ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံး၏ ၂၀၁၇ခုနှစ် တရားစီရင်ရေးကျင့်ဝတ်တွင် အုပ်ချုပ်ရေးနှင့် ဥပဒေပြုမဏ္ဍိုင်များမှ လွှမ်းမိုးမှုများမှ တရားသူကြီးများက ကင်းရှင်းရမည်၊ “မစပ်ဆိုင်သော လွှမ်းမိုးမှု၊ မက်လုံးပေးမှု၊ ဖိအားပေးမှု၊ ခြိမ်းခြောက်မှုနှင့် ဝင်ရောက်စွက်ဖက်မှု”တို့မှ ကင်းရှင်းရမည်ဟူသော အချက်များအပါအဝင် တရားစီရင်ရေးဆိုင်ရာ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်မှု၏ လိုအပ်ချက်များကို အသေးစိတ်ဖော်ပြထားသော ပြဌာန်းချက် အမြောက်အများပါဝင်ပါသည်။¹⁰⁵ တရားသူကြီးတစ်ဦးသည် အချက်အလက်အမှန်များပေါ် ၎င်း၏ ချင့်ချိန်သုံးသပ်မှုနှင့် ဥပဒေကို ကောင်းစွာ သိနားလည်မှုတို့အပေါ် ကိုသာ အခြေခံ၍သာ စီရင်ဆုံးဖြတ်ချက်များ ပြုလုပ်ရမည်ဖြစ်သည်။¹⁰⁶

တရားသူကြီးများသည် ပါတီနိုင်ငံရေး ကင်းရှင်းရမည်ဖြစ်ပြီး “နိုင်ငံတော်နှင့် နိုင်ငံသားများအပေါ် သစ္စာရှိရမည်”။¹⁰⁷

အကျိုးကျေးဇူးတစ်ခုခုကို ထိုဝန်ထမ်းသည် ၎င်း၏ တာဝန်ဝတ္တရားများ ထမ်းဆောင်ရာတွင် တိကျသော အပြုအမူပုံစံဖြင့် ပြုလုပ်စေရန် သို့မဟုတ် မပြုလုပ်ပဲ နေစေရန် တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေ၊ သွယ်ဝိုက်၍ ဖြစ်စေ ရည်ရွယ်ချက် ရှိရှိဖြင့် ပေးခြင်း၊ ပေးရန် ကမ်းလှမ်းခြင်း သို့မဟုတ် ကတိပေးခြင်းဟူ၍ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုပါသည်။ UNCAC အပိုဒ် ၁၅(က)။ ပေးစေရန် စေ့ဆော်ခြင်း သို့မဟုတ် လာဘ်ပေးခြင်းကို လက်ခံရုံ သက်သက်သည်လည်း UNCAC အရ အကျိုးဝင်သည်။ အပိုဒ် ၁၅(ခ)ကိုကြည့်။ ဝန်ထမ်းတစ်ဦးက လာဘ်ကို ရယူရုံ၊ ပေးရန် ဆွဲဆောင်ရုံမျှသည်ပင် UNCAC၏ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်အတွင်း အကျုံးဝင်သည်။ ယင်း၊ အပိုဒ် ၁၅(ခ)ကိုကြည့်။

¹⁰¹ UNCAC အပိုဒ် ၁၁။ မြန်မာနိုင်ငံက ယင်းစာချုပ်ကို ၂၀၁၂ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလ ၂၀တွင် သဘောတူ လက်မှတ်ရေးထိုးခဲ့သည်။

¹⁰² ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၉(က)။

¹⁰³ ယင်း၊ ပုဒ်မ ၁၁(က)။

¹⁰⁴ ယင်း၊ ပုဒ်မ ၁၈(က)။

¹⁰⁵ တရားစီရင်ရေးကျင့်ဝတ် အထက်အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၇၀၊ အခန်း ၁၊ အပိုဒ် ၂နှင့် ၃။

¹⁰⁶ ယင်း၊ အပိုဒ် ၂။

¹⁰⁷ ၂၀၀၈ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၃၀၀(က)နှင့် ၃၀၀(င)။

သမာသမတ်ကျဆိုရာတွင်၊ တရားသူကြီးများသည် “မျက်နှာသာပေးခြင်း၊ ဘက်လိုက်ခြင်း သို့မဟုတ် အဂတိတရားဖြင့် မလိုမုန်းထားခြင်း”များ မရှိဘဲ မိမိတို့၏ တာဝန်ဝတ္တရားများကို ထမ်းဆောင်ရမည်။ ထို့ပြင် စစ်ဆေးစီရင်နေသော အမှုတစ်ခု၏ ရလဒ် သို့မဟုတ် စစ်ဆေးစီရင်နေမှု လုပ်ငန်းစဉ်၏ မျှတမှုကို ထိခိုက်စေမည်ဟု သိတန်ရာသည့် မှတ်ချက်ပေးခြင်းမှ ရှောင်ရှားရမည်။¹⁰⁸ အမှန်အားဖြင့် “တရားစီရင်ရာတွင် အမှန်ကို ဆုံးဖြတ်ရုံမျှသာမကဘဲ၊ ထိုသို့ အမှန်တရားကို စီရင်ကြောင်း မြင်သာစေရမည်။”¹⁰⁹

၂၀၁၂ ခုနှစ်တွင် မြန်မာနိုင်ငံသည် UNCAC စာချုပ်အဖွဲ့ဝင်ဖြစ်လာခဲ့သည်။ UNCAC စံချိန်စံညွှန်းများအတိုင်း လိုက်နာနိုင်ရန် အဂတိလိုက်စားမှု တိုက်ဖျက်ရေးဥပဒေ(၂၀၁၃)အား ပြဋ္ဌာန်းခဲ့သည်။¹¹⁰ ဤဥပဒေအရ တရားသူကြီးများ ဥပဒေအရာရှိများအပါအဝင် ပြည်သူ့ဝန်ထမ်းများအားလုံးသည် လာဘ်ပေးလာဘ်ယူမှု ပြုလုပ်ပါက ထောင်ဒဏ်အပါအဝင် ငွေဒဏ်တစ်ရပ်ရပ် ကျခံရနိုင်သည်။¹¹¹ အကျင့်ပျက်ခြစားမှု တိုက်ဖျက်ရေးဥပဒေနှင့်အညီ လာဘ်ပေးလာဘ်ယူမှု တိုင်းတန်းချက်များအား ရှာဖွေဖော်ထုတ်နိုင်ရန် အကျင့်ပျက်ခြစားမှု တိုက်ဖျက်ရေး ကော်မရှင်ကို ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။¹¹² အစိုးရဝန်ထမ်းများ၏ အကျင့်ပျက်ခြစားမှု ပြစ်မှုများအား ရာဇဝတ်ဖြစ်မှုအဖြစ် ရာဇသတ်ကြီး ဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းထားသည်။¹¹³ တရားသူကြီးများအနေဖြင့် အမှုတစ်ခုနှင့် သက်ဆိုင်သည့် မည်သူတစ်ဦးတစ်ယောက်ဆီကမျှ လက်ဆောင်၊ ငွေကြေးနှင့် အခြားမည်သည့်အရာကိုမျှ လက်ခံရယူခြင်းကို ခွင့်မပြုကြောင်း တရားစီရင်ရေးကျင့်ဝတ်က ရှင်းရှင်းလင်းလင်း ဖော်ပြထားပြီး၊ ၎င်းကျင့်ဝတ်တွင် တရားသူကြီးများ၏ ဂုဏ်သိက္ခာနှင့် လျော်ညီသည့် အပြုအမူဆိုင်ရာ စည်းမျဉ်းစည်းကမ်းများနှင့် သက်ဆိုင်သည့် အသေးစိတ်လိုအပ်ချက်များကို ပြုစုဖော်ပြထားပါသည်။¹¹⁴

နောက်ဆုံးအားဖြင့် တရားသူကြီးသည် တရားရုံးများ၏ “အရပ်ရပ် စီမံအုပ်ချုပ်ခြင်းနှင့်

¹⁰⁸ တရားစီရင်ရေးကျင့်ဝတ် အထက်အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၇၀၊ အခန်း ၄၊ အပိုဒ် ၁နှင့် ၄။
¹⁰⁹ ယင်း၊ အခန်း ၅၊ အပိုဒ် ၂။
¹¹⁰ ၂၀၁၃ခုနှစ်၊ အဂတိလိုက်စားမှုတိုက်ဖျက်ရေးဥပဒေ၊ ပြည်ထောင်စုလွှတ်တော်ဥပဒေ အမှတ် ၂၃၊ ၂၀၁၃ခုနှစ်။
¹¹¹ ယင်း၊ အခန်း ၁၀။
¹¹² ACC ကိုယ်စားလှယ်များက ခိုင်လုံသော အထောက်အထားမရှိဘဲ တိုင်ကြားသူများကို ဥပဒေအရ အရေးယူမည်ဟု သတိပေးခဲ့သည်ဟု အစီရင်ခံမှုများရှိသည်။ ထို့အပြင် တရားရေးအာဏာပိုင်များနှင့် စပ်လျဉ်းသည့် ခိုင်လုံသော တိုင်ကြားမှုအနည်းငယ်မျှကိုသာ ACC က လက်ခံခဲ့သည်ဟု ဆိုပါသည်။ Democratic Voice of Burma (DVB), “Anti-Corruption Commission tackles Regional Administrations” (12 April 2014) <http://www.dvb.no/news/anti-corruption-ommission-tackles-regional-administrations-burma-myanmar/39577> ။ ၂၀၁၇ခုနှစ် ဩဂုတ်လ ၆ရက်အထိ တိုင်ကြားစာပေါင်း ၃၂၀၀ကျော် လက်ခံရရှိခဲ့သည်။ ကော်မရှင်က ၎င်းအရာကိုသာ စုံစမ်းစစ်ဆေးခဲ့ပြီး၊ အများစုတို့မှာ ဝန်ထမ်းများ၏ စီမံဆောင်ရွက်ပုံအမှားများ၊ မြေယာပြဿနာများနှင့် တရားရေးကိစ္စရပ်များဖြစ်ကြပြီး၊ အမှုပေါင်း ၇၆၀ကျော်ကို တိုင်းဒေသကြီးနှင့် ပြည်နယ်အစိုးရများထံ လွှဲပြောင်းပေးခဲ့သည်။ See Eleven, “Corruption complaints top 3,200” (6 August 2017) < <http://www.elevenmyanmar.com/local/9903> >.
¹¹³ ရာဇသတ်ကြီး ပုဒ်မ ၁၆၁-၁၇၁။
¹¹⁴ တရားစီရင်ရေးကျင့်ဝတ် အထက်အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၇၀၊ အခန်း ၆၊ အပိုဒ် ၂။

ကြီးကြပ်အုပ်ချုပ်ခြင်း”တို့ အတွက် တာဝန်ရှိသည်။¹¹⁵ တရားရုံးလက်စွဲတွင် တရားသူကြီးများ၏ အခန်းကဏ္ဍအတွက် လမ်းညွှန်ချက်များ ပြဌာန်းထားပြီး တရားရုံးလုပ်ထုံးလုပ်နည်းများကို လိုက်နာခြင်းသည် လွန်စွာအရေးကြီးကြောင်း အလေးအနက် ပြုဖော်ပြထားသည်။¹¹⁶ “တရားစီရင်ရေးလုပ်ငန်းများကို ကောင်းမွန်စွာ ထမ်းဆောင်နိုင်ရန် လိုအပ်သည့် ဥပဒေအသိပညာ၊ လုပ်ငန်းကျွမ်းကျင်မှုနှင့် ကိုယ်ပိုင်အရည်အချင်းများကို ထိန်းသိမ်း၍ တိုးတက်မြင့်မားစေရန် ဆောင်ရွက်ရမည်”ဟု တရားသူကြီးများကို ညွှန်ကြားသည်။¹¹⁷

၃။ လေ့လာတွေ့ရှိချက်များနှင့် ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာမှု

(၁) စွမ်းရည်ပြည့်ဝသော တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင် ရရှိပိုင်ခွင့်

လေ့လာသူများ အနေဖြင့် တရားသူကြီးများ၏ မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ စံချိန်စံညွှန်းများနှင့် မညီညွတ်သော အပြုအမူဆိုင်ရာ ဖြစ်ရပ်များစွာကို ဖော်ထုတ်တင်ပြခဲ့သည်။

အမှုတစ်ခုတွင် တရားသူကြီး တစ်ယောက်သည် အမှုစစ်နေစဉ် တရားရုံးအတွင်းတွင် မသက်ဆိုင်သော တတိယ ပုဂ္ဂိုလ် သို့မဟုတ် အပြင်လူများနှင့် စကားပြောနေသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။ အမှုကြားနာနေစဉ်တွင် တရားသူကြီးသည် ငါးမိနစ်မှ ဆယ့်ငါးမိနစ်ကြာအောင် ဖုန်းပြောသည်ကို (အမူငါးမူတွင်) အစီရင်ခံတင်ပြခဲ့သည်။ (အမှုရှစ်မူတွင်) ကြားနာနေစဉ် တရားသူကြီးက အာရုံမစိုက်သည့် သဏ္ဍာန်ပေါ်နေခဲ့သည်။ ဥပမာ ကြားနာမှုတစ်ခုအတွင်း တရားသူကြီးတစ်ဦးက ၁၅ မိနစ်ခန့် အိပ်ပျော်နေသည့်ဟန် တွေ့မြင်ခဲ့ရသည်။ လေ့လာခဲ့သည့် အကြိမ် ၁၀ခုအပါအဝင် ဖြစ်ရပ်များစွာတွင် တရားသူကြီးများက ကြားနာမှုတစ်လျှောက်လုံး လုံးဝရှိမနေခဲ့ပါ။ တရားသူကြီး မရှိသည်ကို တွေ့ရသည့်အခါတွင် တရားရုံးစာရေးက ကြားနာမှုကို ဆက်လက် မှတ်တမ်းတင်နေပြီး ထိုသို့ ပြုလုပ်နိုင်သည့် စွမ်းရည်များ ကွာခြားကြသည်။ တရားရုံးခန်းတစ်ခုမှလွဲ၍ ဝေဝါပြီး စကားလုံးအတိအကျအတိုင်းမဟုတ်ဘဲ စာပြင်ရေးထားသည့် ထွက်ချက်မှတ်တမ်း လက်ရေးမူကို ဖြစ်စေမည့် လက်ဖြင့် မှတ်တမ်းတင်ခြင်းကို လေ့လာသူများတွေ့ရှိခဲ့ကြသည်။

ဤဖြစ်ရပ်များဖြစ်ပေါ်ခြင်းသည် တရားရုံး လုပ်ထုံးလုပ်နည်းများကို ချိုးဖောက်ရာရောက်ပြီး ဤသို့သော တရားသူကြီးများသည် ရုံးတင်ထားသည့် အမှုများကို သင့်လျော်စွာဆုံးဖြတ်နိုင်စွမ်းရှိမရှိ မေးခွန်းထုတ်စရာရှိပေသည်။ အာရုံဝင်စားမှု မရှိဟု မြင်ရခြင်းသည်ပင် တရားရုံး၏ ကောင်းမွန်မှုတစ်ခုတည်းတရားစီရင်ရေးအပေါ် ပြည်သူ၏ အမြင်ကို ထိခိုက်ပျက်စီးစေသည်။

အလွန်ဆိုးဝါးသော ဥပမာဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ ရုံးထိုင် တရားသူကြီးသည် တရားရုံးခန်း တစ်ခုတည်းတွင် သီးခြားဖြစ်သော ရာဇဝတ်မှုတစ်ခုနှင့် တရားမမှုနှစ်ခု စုစုပေါင်းသုံးခုကို တစ်ပြိုင်နက်တည်း

¹¹⁵ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုင်း ၂၊ ပုဒ်မ ၁၃။

¹¹⁶ ယင်း။

¹¹⁷ တရားစီရင်ရေးကျင့်ဝတ်၊ အခန်း(၃)၊ အပိုဒ် ၄။

ကြားနာနေသည်ကို စောင့်ကြည့်တွေ့ရှိရသည်။¹¹⁸ ခုခံချေပသူ ၎င်းကိုယ်တိုင်ထွက်ဆိုချက်ပေးနေစဉ်တွင်ပင် ရုံးထိုင်တရားသူကြီးသည် တရားမမှု ရှေ့နေများအား ၎င်းတို့၏ အမှုကိုဆက်လက် လုပ်ဆောင်ခွင့် ပေးခဲ့သည်။ တရားရုံးသည် သေးငယ်ပြီး မိမိအနေဖြင့် ခုခံချေပသူ၏ ထွက်ဆိုချက်ကို ကြားရန်အခက်အခဲရှိသည်ဟု လေ့လာသူက တင်ပြသည်။ ထို့အပြင် တရားမမှုရှေ့နေများသည် တိုးတိတ်စွာပြောဆိုနေကြသည်မှန်သော်လည်း ရာဇဝတ်မှုမှ ခုခံချေပသူ၏ ထွက်ဆိုချက်ပေးချိန်ဖြစ်နေသဖြင့် စောင့်ကြည့်သူအနေဖြင့်ပင် ထိုထွက်ဆိုချက် ကို ကြားရန် အခက်အခဲရှိပါသည်။ တရားသူကြီးအနေဖြင့် မည်သည့်အမှုတွင်မှ အဆုံးအဖြတ်ပေးခြင်း ကြားဖြတ်ပြောဆိုခြင်းများ မပြုလုပ်ခဲ့ပါ။

စောင့်ကြည့်ခဲ့သည့်အမှုအားလုံးတွင် ကြားနာမှုကို စတင်ပြီးသည်နှင့် ရုံးထိုင်တရားသူကြီး တရားရုံးထဲတွင် မရှိသော်လည်း ကြားနာမှုကို ရွှေ့ဆိုင်းခြင်း၊ ရပ်နားခြင်း မပြုလုပ်ခဲ့ပါ။ ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် တိုင်တန်းသူတစ်ဦးက တရားသူကြီး မရှိစဉ်အတွင်း စွဲချက်အမိန့်ချမှတ်ခြင်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍ လျှောက်လဲချက် ပေးနေခဲ့သည်။ တရားသူကြီးက အစည်းအဝေးတစ်ခုသွားရန် ထွက်သွားခဲ့ပြီး မည်သည့်ဘက်ကမျှ ကန့်ကွက်မှုမရှိဘဲ ဆက်လက်လျှောက်လဲခဲ့သည်။ အခြားဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် တရားသူကြီးက ခုခံချေပသူ ထွက်ဆိုနေချိန်အတွင်း သူ၏ အခန်းအတွင်းသို့ မိနစ် ၂၀ခန့် သွားရောက်ရန်အတွက် ကြားနာမှုမှ ထွက်ခွာသွားခဲ့သည်။ တရားသူကြီး မရှိမှုအပေါ် ခုခံချေပသူရှေ့နေနှင့် ဥပဒေအရာရှိ နှစ်ဦးစလုံးမှ မကန့်ကွက်ခဲ့ကြပါ။

အမှန်တွင် တရားသူကြီးနောက်ကျမှ ရောက်လာသော ကြားနာမှုများတွင် ဥပဒေအရာရှိသော်လည်းကောင်း တရားရုံးစာရေးမှသော်လည်းကောင်း၊ ကြားနာမှု လုပ်ငန်းစဉ်ကို တရားသူကြီးမရှိဘဲ စတင်လုပ်ဆောင်ခဲ့ကြပါသည်။ အမှုတစ်ခုတွင် ရုံးထိုင်တရားသူကြီးမရှိသော်လည်း ဥပဒေအရာရှိသည် နဂိုစီစဉ်ထားသည့် အချိန်အတိုင်းပင် ၎င်း၏ သက်သေကိုစစ်ဆေးခဲ့သည်။ ကြားနာမှုစတင်ပြီး ၁၅ မိနစ် ခန့် အကြာမှာသာ တရားသူကြီးရောက်ရှိလာပါသည်။ တရားသူကြီးမှ ဘာမှမပြောဆိုသော်လည်း နောက်တစ်ကြိမ် ပြန်မထွက်သွားခင်အထိ ထွက်ဆိုချက်များကို ငါးမိနစ်ကြာ အာရုံစိုက်နေသည့် ပုံပေါ်ပါသည်။ ကြားနာမှုပြီးသည့်တိုင်အောင် တရားသူကြီး ပြန်လည်ရောက်ရှိလာခြင်း မရှိပါ။ ၎င်းတို့မှာ ပုံမှန်မဟုတ်သည့် အပြုအမူများ မဟုတ်ကြပါ။

ရုံးထိုင်တရားသူကြီး မရှိချိန်တွင် ဥပဒေအရာရှိကိုသော်လည်းကောင်း စာရေးကိုသော်လည်းကောင်း ကြားနာမှုဖြစ်စဉ်ကို စတင်ခွင့်မပေးသင့်ပါ သို့မဟုတ် ဆက်လက် စစ်ဆေးခွင့် မပြုသင့်ပါ။ တရားသူကြီးများသည် ကြားနာစစ်ဆေးမှုတိုင်းတွင် ရှိနေရမည်ဖြစ်ပြီး၊ ၎င်းတို့ မတက်ရောက်နိုင်ပါက အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းရမည်ဖြစ်သည်။

ရုံးထိုင်တရားသူကြီးကဲ့သို့ပင် အခြားတရားရုံး၏ သက်ဆိုင်ရာ အရေးပါသူများသည်လည်း ကြားနာမှုတိုင်းတွင် ရှိနေရမည်ဖြစ်သည်။ ကြားနာမှုတိုင်းတွင် ခုခံချေပသူအပြင် ဥပဒေအရာရှိနှင့်

¹¹⁸ တရားရုံးသို့ လာခဲ့သည့် ရဲသက်သေ သက်သေခံထွက်ဆိုနိုင်ချိန်တွင် တစ်ပြိုင်နက်တည်း ကြားနာမှု တစ်ခုထက်ပို လုပ်ရန် ခုခံချေပသူကိုယ်တိုင်ကလည်း တောင်းဆိုနိုင်သည်ဟု မိတ်ဖက်ရှေ့နေများက ဖော်ပြကြသည်။

တရားရုံးစာရေးတို့ကို ရှိနေစေရန်မှာ တရားသူကြီး၏ တာဝန်သာ ဖြစ်သည်။ တရားသူကြီးတစ်ဦး မရှိခြင်းကဲ့သို့ပင် ဥပဒေအရာရှိနှင့် စာရေး နောက်ကျမှရောက်ခြင်း သို့မဟုတ် ပျက်ကွက်ခြင်းကလည်း တရားရုံး၏ ဂုဏ်သိက္ခာကို ချညှိနဲ့စေသည်။ လေ့လာခဲ့သော အမှုသုံးခုတွင် ဥပဒေအရာရှိများက ကြားနာစီရင်နေမှုများသို့ နောက်ကျမှ ရောက်လာခဲ့ခြင်း သို့မဟုတ် လုံးဝမတက်ရောက်ခဲ့ခြင်းများ ရှိခဲ့သည်။ ဥပဒေအရာရှိ နောက်ကျမှရောက်လာသည့် အမှုတစ်ခုတွင် ဥပဒေအရာရှိ၏ သက်သေသည် သင့်တင့်လျောက်ပတ်သည့် စစ်ဆေးမေးမြန်းသည့် ပုံစံမဟုတ်ဘဲ ဇာတ်ကြောင်းပြောသည့် အသွင်ဖြင့် ထွက်ဆိုချက်ပေးသည်ကို တွေ့ရှိခဲ့သည်။ ကြားနာမှုတစ်လျှောက်လုံးတွင် စာရေးလုံးဝရှိမနေသည့် အမှုအချို့ကိုလည်း တွေ့ရပါသည်။ ရုံးထိုင်တရားသူကြီး၏ ပျက်ကွက်မှု နည်းတူပင် ဥပဒေအရာရှိနှင့် စာရေးတို့၏ နှေးကွေးနောက်ကျမှုနှင့် ပျက်ကွက်မှုတို့သည် တရားရုံး၏ ဂုဏ်သိက္ခာကို ထိခိုက်စေပါသည်။ သိသာလွန်းသည့် ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် ရုံးထိုင်တရားသူကြီးနှင့် ဥပဒေအရာရှိတို့သည် ခုခံချေပသူ သက်သေ၏ ထွက်ဆိုချက်ပါဝင်သည့် ကြားနာမှုတစ်ခုသို့ နောက်ကျရောက်ရှိခဲ့ကြသည်။

တရားသူကြီးတစ်ဦး၏ မိမိရုံးခန်းကို စီမံခန့်ခွဲရန်တာဝန်နှင့် အစွပ်စွဲခံရသူသည် မျှတသော တရားခွင့်စစ်ဆေးစီရင်မှုတစ်ခု ရရှိကြောင်း သေချာစေရန် တာဝန်တို့တွင် တရားရေးဆိုင်ရာ ပုဂ္ဂိုလ်အားလုံး၏ အပြုအမူနှင့် စပ်လျဉ်းသော ဆုံးဖြတ်ချက်များ ချမှတ်ခြင်းလည်း ပါဝင်သည်။ လေ့လာမှုတစ်ခုအတွင်း၊ ဥပဒေအရာရှိတစ်ဦးသည် ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေက သက်သေတစ်ဦးကို စစ်မေးနေမှုကို "ဒီလိုမေးခွန်းမျိုးတွေ မမေးသင့်ဘူး"ဟု ပြောဆိုခြင်းအားဖြင့် စဉ်ဆက်မပြတ် ပိတ်ပင်ထားခြင်းဖြစ်ခဲ့ပါသည်။ ထိုသို့ စွက်ဖက်နှောင့်ယှက်မှုအပေါ် တရားသူကြီးက အဆုံးအဖြတ် သို့မဟုတ် မှတ်ချက် တစ်စုံတစ်ရာ ချမှတ်ပြုလုပ်ရန် ပျက်ကွက်ခဲ့သည်။ သီးခြားဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ တိုင်တန်းသူက တရားရုံးအတွင်း တရားသူကြီး ရှေ့မှောက်တွင် ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေကို "ကလိန်" "မကောင်းတဲ့ ရှေ့နေ"ဟု ပြောဆိုခဲ့သည်။ တရားသူကြီးအနေဖြင့် ထိုတိုင်တန်းသူကို ပဲ့ပြင်ထိန်းသိမ်းခြင်း မပြုခဲ့ပါ သို့မဟုတ် ၎င်း၏ အပြုအမူကို တစ်နည်းနည်းဖြင့် မတုံ့ပြန်ခဲ့ပါ။

စောင့်ကြည့်လေ့လာသူများ သိရှိသမျှတွင် တရားရုံးကြားနာမှုစစ်ဆေးမှုအတွင်း မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ စံချိန်စံညွှန်းများနှင့် မညီညွတ်သော အပြုအမူနှင့် ပတ်သက်၍ တိုင်ကြားရန် သင့်လျော်သည့် နည်းလမ်းများအသုံးပြု၍သော်လည်းကောင်း၊ ကြီးကြပ်ကွပ်ကဲသော တရားသူကြီး သိရှိစေရန်သော်လည်းကောင်း လျှောက်ထားပြောဆိုမှု တစ်စုံတစ်ရာပြုလုပ်ခဲ့ခြင်းမရှိခဲ့ပါ။

(၂) တရားစီရင်ရေးဆိုင်ရာ သမာသမတ်ကျမှုနှင့် အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်မှုကို ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး

က။ တရားသူကြီးများက အမှု၏ ရလဒ်ကို ကြိုတင်ဆုံးဖြတ်ခဲ့ကြသည်။

သီးခြား အမှုဖြစ်ရပ် အနည်းဆုံး ၃၅ခုတွင် တရားသူကြီးများက ဘက်လိုက်ခဲ့ကြကြောင်း လေ့လာသူများက တင်ပြခဲ့သည်။ ဥပမာ ကြားနာမှုပါ သက်သေအထောက်အထားများထက် စော၍ အမှုများ၏ ရလဒ်များကို ကြိုတင်ဆုံးဖြတ်ထားပြီးဖြစ်ကြောင်း တရားသူကြီးက တရားရုံးအတွင်း ပြောဆိုခဲ့မှုများကို အခြေခံ၍ လေ့လာသူများက ဖော်ပြခဲ့ကြသည်။ ဥပမာတစ်ခုတွင် "အထက်က ညွှန်ကြားချက်အသစ်"ကြောင့် အမှုကို ပလပ်မည်ဖြစ်ကြောင်း တရားသူကြီးက ပြောဆိုခဲ့သော်လည်း ထိုညွှန်ကြားချက်ကို မည်သူက ပြုလုပ်သည်၊

၎င်းက ဘာကိုညွှန်ကြားသည်တို့ကို ရှင်းလင်းပြောကြားခဲ့ခြင်းမရှိပါ။

မတူညီသော ဖြစ်ရပ်အမှုတစ်ခုတွင်၊ ခုခံချေပသူ၏ သက်သေက ထွက်ဆိုခြင်းပြုသော ကြားနာမှုပြီးနောက် ခုခံချေပသူက ရှာဖွေပုံစံကို လက်မှတ်ထိုးခဲ့ပြီးဖြစ်သဖြင့် သူ့ကို ပြစ်ဒဏ်ချမှတ်၍ပင် ရပြီဖြစ်ကြောင်း လေ့လာသူနှင့် ခုခံချေပသူ ရှေ့မှောက်တွင်ပင် တရားသူကြီးက ခုခံချေပသူ ရှေ့နေကို ရှင်းပြခဲ့သည်။

အခြား ဥပမာတစ်ခုတွင် ကြားနာစစ်ဆေးနေစဉ်ကာလအတွင်း အချုပ်ကျခံနေရသော ခုခံချေပသူကို ရုံးသို့ လက်ထိပ်ဖြင့် ခေါ်လာခဲ့သည်။¹¹⁹ ဖမ်းဆီးသည့် ရဲအရာရှိကို တိုက်ရိုက်စစ်ဆေးမေးမြန်းနေစဉ်အတွင်း၌ပင် တရားသူကြီးမှ ကြားဖြတ်ပြီး “ခင်ဗျားနဲ့ပတ်သက်ပြီး သက်သေတွေအများကြီးရှိပြီး ခင်ဗျားကို လမ်းပေါ်မှာ ဖမ်းခဲ့တယ်။ ဒီအမှုကြာသည်ဖြစ်စေ၊ မကြာသည်ဖြစ်စေ၊ ခင်ဗျားအနေနဲ့ ပြစ်ဒဏ်စီရင်ခံရမှာဖြစ်လို့ ခုနေဝန်ခံလိုက်တာ ပိုကောင်းမယ်”ဟု ရုံးတော်ရှေ့မှောက်တွင် ခုခံချေပသူအား တိုက်ရိုက် ပြောကြားခဲ့သည်။ ဤအချိန်တွင် ထွက်ဆိုချက်ပေးနေသည့် သက်သေ၊ ခုခံချေပသူနှင့် ခုခံချေပသူရှေ့နေတို့အပါအဝင် တရားရုံးအတွင်းရှိ လူတိုင်းက ဘာမျှ မပြောဆိုဘဲ တိတ်ဆိတ်နေခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူရှေ့နေမှ ခုခံချေပသူသို့ စကားလှမ်းပြောနေသည်ကို တွေ့ရှိရသော်လည်း တရားသူကြီး၏ ပြောဆိုချက်နှင့် ပတ်သက်၍ မည်သူမျှ တိုက်ရိုက်တုံ့ပြန်ပြောဆိုခြင်း မရှိကြောင်းတွေ့ရှိခဲ့ရသည်။

၎င်း အဖြစ်အပျက်သည် တရားစွဲဆိုသည့် တရားလိုဘက်မှ ၎င်း၏ သက်သေအထောက်အထားများကို တင်ပြမှု မပြီးသေးမှီ ဖြစ်ပွားသည့်အတွက် ပြစ်မှု၏ အင်္ဂါရပ်အားလုံးကို ပေါ်လွင်အောင်ပြုရမည့် တာဝန်ကို တရားလိုဘက်မှ ကျေပွန်ပြီးသည် ဖြစ်စေ မကျေပွန်သေးသည် ဖြစ်စေ တရားသူကြီးက စီရင်ဆုံးဖြတ်နိုင်သည်။ ထို့အပြင် ထိုဖြစ်ရပ်များသည် ခုခံချေပသူအနေဖြင့် တရားသူကြီးအား သက်သေအထောက်အထားများ တင်ပြခွင့် မရသေးမှီတွင် ဖြစ်ပွားခဲ့သည်။ တရားသူကြီး၏ ဤသို့ပြောဆိုချက်သည် ခုခံချေပသူ၏ “စီရင်ချက်မတိုင်မီ အပြစ်မရှိဟု ယူဆထားပေးခံရမှု ရပိုင်ခွင့်”နှင့် “သင့်လျော်သော ဥပဒေလုပ်ငန်းစဉ်များ ရရှိပိုင်ခွင့်” ကို မထိခွဲမြင်ပြုရာရောက်သည်။ ခုခံချေပသူရှေ့နေမှ ၎င်းအနေဖြင့် တရားသူကြီးပြုပြင်မှာစိုး၍ မကန့်ကွက်ခဲ့ကြောင်း လေ့လာသူအား ရှင်းပြခဲ့သည်။ သီးခြားဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ တရားသူကြီးက ခုခံချေပသူအား အပြစ်ဝန်ခံပါက၊ ထောင်ဒဏ် တစ်နှစ်သာ ကျခံရမည်ဖြစ်ပြီး၊ ဝန်မခံပါက သုံးနှစ် ကျမည်ဖြစ်ကြောင်း ပြောဆိုခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူက ဝန်ခံခဲ့ပြီး သူ့ကြောက်၍ ဝန်ခံခဲ့ခြင်းကြောင်း သူ့ရှေ့နေကို နောက်ပိုင်းတွင် ပြောပြခဲ့သည်။

¹¹⁹ ခုခံချေပသူကို လက်ထိပ်ဖြင့် တရားရုံးသို့ ခေါ်ဆောင်လာခြင်းသည် နိုင်ငံတကာစံချိန်စံညွှန်းအရရော ပြည်တွင်းစံချိန်စံညွှန်းများအရပါ အပြစ်မရှိကြောင်း မှတ်ယူခံရပိုင်ခွင့်ကို ချိုးဖောက်ခြင်း ဖြစ်စေနိုင်သည်။ တရားရုံးများလက်စွဲ အပိုင်း ၄၊ ပုဒ်မ ၄၇၇(၁) (အစွပ်စွဲခံရသူသည် ထွက်ပြေးလိမ့်မည် သို့မဟုတ် အကြမ်းဖက်လိမ့်မည်ဟု ခိုင်လုံစွာ ယူဆရန် အကြောင်းမရှိပါက တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးနေမှုအတွင်း လက်ထိပ်ကို ဖြုတ်ပေးထားသင့်ပါသည်။)။ လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ၏ အလိုအရ တရားခွင့်ကြားနာနေမှုအတွင်းတွင် သာမန်အားဖြင့် ခုခံချေပသူတစ်ဦးကို လက်ထိပ်ခြေကျဉ်းများ မခတ်ထားသင့်ပါ။ General Comment No. 32, အထက်အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၅၂ အပိုဒ် ၃၀ကို ကြည့်ပါ။ အချုပ်ဖြင့်ရှိနေသော ခုခံချေပသူအားလုံးကို တရားရုံးသို့ လက်ထိပ်ဖြင့် ခေါ်ဆောင်လာခဲ့သည်ဟု လေ့လာသူများက တင်ပြခဲ့သည်ဟူသော အချက်က လက်ထိပ်ခတ်ခြင်းသည် လုပ်နေကျ ဖြစ်သည်ဟု ဆိုလိုပါသည်။

(၃) တရားဝင်မဟုတ်သော အခကြေးငွေများပေးခြင်း

တရားဝင်မဟုတ်သော အခကြေးငွေများ ပေးခြင်းက တရားရုံး၏ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်မှုနှင့် သမာသမတ်ကျမှုကို ချဉ်းနဲ့အားနည်းစေပါသည်။ ထိုသို့ပေးခြင်းများ၏ လျှို့ဝှက်သော သဘောသဘာဝအရ တရားရုံး ကြားနာစီရင်မှုများအပေါ်တွင် ရှိသော ထိုပေးရမှု၏ အခန်းကဏ္ဍအတိုင်းအတာကို ဤစီမံကိန်းကာလအတွင်း ဖော်ထုတ်ပြသရန် ခက်ခဲလှပါသည်။¹²⁰ လေ့လာသူများကို အသိပေး ပြောကြားခဲ့သည့်အတိုင်း ရှေ့နေများစွာတို့အတွက် အာမခံဖြင့်လွှတ်ပေးရန်နှင့် အမှုတွဲဖိုင် ရလိုမှုတို့အတွက် တရားရေးဆိုင်ရာအရာရှိကို လာဘ်ငွေ ပေးခြင်းသည် ပုံမှန်လုပ်ရိုးလုပ်စဉ် ဖြစ်နေနိုင်သော်လည်း ၎င်းတို့သည် လွတ်လပ်ပွင့်လင်းစွာပြောဆို ဆွေးနွေးရမည့် အရာမဟုတ်ပါ။ တရားဝင်မဟုတ်သော အခကြေးငွေများအကြောင်းကို လေ့လာသူများက ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများ၊ ခုခံချေပသူများ သို့မဟုတ် ပတ်သက်ဆက်နွယ်နေသော မိသားစုဝင်များမှတစ်ဆင့် အများအားဖြင့် ကြားသိခဲ့ခြင်းဖြစ်ပြီး၊ ထိုသို့သော ပေးရမှုများကို Justice Base ထံသို့ မေးခွန်းလွှာများပေါ်တွင် တင်ပြအသိပေးခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူရှေ့နေများအနေဖြင့် သူတို့ကိုယ်တိုင်ပေးခြင်းကိုသော်လည်းကောင်း၊ ထိုသို့ပေးရန် အားပေးခြင်းကိုသော်လည်းကောင်း ဖွင့်ပြောရန် မက်လုံးသိပ်မရှိလှသဖြင့်၊ အချို့သော ရှေ့နေများသည် ထိုကိစ္စကို လေ့လာသူများနှင့် ဆွေးနွေးပြောဆိုရန် တွန့်ဆုတ်ကြပါသည်။ သို့ရာတွင် ရရှိနိုင်သော အချက်အလက်များက တရားသူကြီးများ၊ ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများ၊ စာရေးများနှင့် ရဲအရာရှိများအပါအဝင် တရားရေးဆိုင်ရာ ပုဂ္ဂိုလ်တိုင်း ပါဝင်ပတ်သက်နေကြောင်း ပြဆိုနေသည်။

လေ့လာခဲ့သော အမှုများမှ တင်ပြမှုများအပေါ် အခြေခံ၍ ဆိုရပါက ပုံမှန်အားဖြင့် စာရေးများနှင့် ဥပဒေအရာရှိများကို တရားဝင်မဟုတ်သော အခကြေးငွေများ ပေးကြခြင်း ဖြစ်ပြီး၊ တရားသူကြီးများကို တိုက်ရိုက်ပေးခြင်းက အနည်းငယ် နည်းပါးသည်။ ရှေ့နေများအနေဖြင့် တရားသူကြီးများကို လာဘ်ပေးရန် ၎င်းတို့၏ အမှုသည်အား အကြံပေးကောင်း ပေးနိုင်သော်လည်း လက်တွေ့ငွေပေးငွေယူများတွင်မူ ပါဝင်ပတ်သက်လေ့ မရှိကြပါ။ စွပ်စွဲခံရသူကိုယ်စား မိသားစုဝင်များနှင့် သူငယ်ချင်းများမှာ ငွေပေးသူများ ဖြစ်ကြသည်။

၁။ တရားသူကြီးများနှင့် ဥပဒေအရာရှိများသို့ ပေးရသော တရားဝင်မဟုတ်သော အခကြေးငွေများ

ခုခံချေပသူကို အာမခံဖြင့် လွှတ်ပေးရန် တရားသူကြီး သို့မဟုတ် ဥပဒေအရာရှိတို့ကို ငွေ ပေးခဲ့ကြသည်ကို အမူငါးမူတွင် တွေ့ရှိခဲ့သည်။¹²¹ အာမခံပေးရန်ကြားနာစီရင်မှုကို တောင်းဆိုသည့်အခါမှသာ ပြုလုပ် ပေးကြသည်။ စောင့်ကြည့်လေ့လာသူများ၏ အဆိုအရ စွပ်စွဲခံရသူသည် အာမခံပေး၍ မရသည့်ပြစ်မှုဖြင့် တရားစွဲဆိုခြင်း ခံထားရပါက အကန့်အသတ်အချို့အတွင်းမှ အလိုအလျောက် အာမခံရရှိနိုင်စေရန်အတွက်

¹²⁰ Corruption in Myanmar’s judiciary can be understood in terms of public and hidden transcripts, a theoretic framework attributed to James C. Scott. See Nick Cheesman, “Myanmar’s Courts and the Sounds Money Makes,” in Nick Cheesman, Monique Skidmore and Trevor Wilson (ed.), *Myanmar’s Transition Openings, Obstacles and Opportunities*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS) (2002) at pp 231-248.

¹²¹ ၃၀၀၀၀ကျပ်မှ ကျပ် ၃၀၀၀၀၀အတွင်း ပမာဏ။

အာမခံမရနိုင်သည့်အမှုမှ အာမခံရနိုင်သည့်အမှုအဖြစ် လျှော့ချပြောင်းလဲပေးရန် တရားသူကြီးနှင့် ဥပဒေအရာရှိကို ငွေပေးကြသည်မှာ လုပ်ရိုးလုပ်စဉ်ဖြစ်သည်။ အာမခံကြားနာမှု အများအပြားကို လေ့လာသူများ မစောင့်ကြည့်ခဲ့သော်လည်း၊ ၎င်းအလေ့အထကို အမှုသုံးခုတွင် တွေ့ရှိခဲ့သည်ဟု တင်ပြအစီရင်ခံခဲ့သည်။ အမှုနှစ်ခုတွင် အာမခံနှင့်လွတ်နိုင်ရန် အကြောင်းပြချက်အဖြစ် ခုခံချေပသူက ဆေးမှတ်တမ်း တင်ပြရန် လိုအပ်သည်။ လေ့လာခဲ့သော အနည်းဆုံး ဆယ်ခုတွင် ပြစ်ဒဏ်လျှော့ပေါ့ပေးရန် ခုခံချေပသူများက ငွေပေးခဲ့ပါသည်။

ပုံမှန်အားဖြင့် စောင့်ကြည့်သူများသည် ခုခံချေပသူ သို့မဟုတ် ခုခံချေပသူရှေ့နေမှတစ်ဆင့် လာဘ်ပေးလာဘ်ယူမှုများကို သိရှိ လေ့လာခွင့်ရခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူအများအပြားနှင့် ၎င်းတို့၏ တွဲဖက်ရှေ့နေများသည် လာဘ်ငွေပေးသည့် ကိစ္စများနှင့် ပတ်သက်၍ စောင့်ကြည့်သူများနှင့် စိတ်ပါလက်ပါ ဆွေးနွေးကြသော်လည်း အချို့ရှေ့နေများမှာမူ အမှုတွဲဆိုင်ရာ စာရွက်စာတမ်းများ ပေးရန်သော်လည်းကောင်း၊ လာဘ်ပေးသည့် ကိစ္စများ ဆွေးနွေး၍သော်လည်းကောင်း တွန့်ဆုတ်နေကြသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။ ထို့ကြောင့် အကျင့်ပျက်ခြစားမှုများ ဤအစီရင်ခံစာတွင် တင်ပြထားသည်ထက် များစွာကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် ဖြစ်ပေါ်နေနိုင်ပါသည်။

၂။ တရားရုံးစာရေးများကို ပေးရသော လက်ဖက်ရည်ဖိုး

တရားရုံးစာရေးများသည် တရားသူကြီး၏ ကြီးကြပ်မှုအောက်တွင် ကြားနာစစ်ဆေးမှု ဖြစ်စဉ်များကို စီမံခန့်ခွဲရသည့် တာဝန်ရှိသည့်အလျောက် ၎င်းတို့သည် တရားခွင်ထဲတွင် အဓိကဇာတ်ဆောင်များ ဖြစ်ကြသည်။¹²² တရားရုံးစာရေး၏ တာဝန်များတွင် အမှုများအား ရက်ချိန်းစာရင်းသွင်းခြင်း၊ အမှုတွဲဖိုင်များအား စီမံခန့်ခွဲခြင်းနှင့် တရားရုံးစာရွက်စာတမ်းများ ထုတ်ဝေပေးခြင်းတို့ ပါဝင်သည်။ စောင့်ကြည့်လေ့လာသူတစ်ဦး၏ အလိုအရ “တရားခွင်စာရေးသည် တရားရုံးခန်းတစ်ခုအတွင်း အရေးကြီးဆုံး ပုဂ္ဂိုလ်ဖြစ်နိုင်ပါသည်။”

စီမံကိန်း ပထမကာလအတွင်း ဖြစ်ရပ် ရှစ်ခုတွင် တရားရုံးစာရေးများသည် တိကျသည့် မှတ်တမ်းရေးသားခြင်းတို့အတွက်သော်လည်းကောင်း၊ တောင်းဆိုသည့်အပေါ် အမှုကို ရက်ချိန်းထပ်ပေးခြင်းကိုသော်လည်းကောင်း “တရားမဝင်အခကြေးငွေ”ကို တိုင်တန်းသူထံမှလည်းကောင်း၊ ခုခံချေပသူထံမှ လည်းကောင်း အတင်း တောင်းယူခဲ့ကြောင်း လေ့လာသူများမှ အစီရင်ခံခဲ့သည်။ ဖြစ်ရပ်လေးခုတွင် ငွေပေးသည့်အတွက် စာရေးများမှ အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းပေးခဲ့သည်ကို လေ့လာသူများ တွေ့မြင်ခဲ့သည်။ ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင်၊ နောက်ဆုံးစီရင်ချက်မချမီ သုံးနှစ်ကျော်က စွဲဆိုခဲ့သည့် အမှုတွင် အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်း ၁၆ကြိမ် ပေးခဲ့ကြောင်း လေ့လာသူက အစီရင်ခံခဲ့သည်။ အခြားတစ်ခုတွင်၊ ခုခံချေပသူသည် ပြစ်မှုထင်ရှားစီရင်ခံရမည်ကို ယုံကြည်နေပြီး ထောင်ဒဏ်ကျခံရန် အဆင်သင့်မဖြစ်သေးသည့်အတွက် ရုံးချိန်းများ ရရန်အတွက် ထပ်ခါထပ်ခါ ငွေပေးခဲ့သည်။

စီမံကိန်း၏ ဒုတိယကာလ (၂၀၁၅ - ၂၀၁၆)အတွင်း ရုံးချိန်းအတွက် တရားဝင်မဟုတ်သော ငွေတောင်းခံခြင်း

¹²² ဤအစီရင်ခံစာပါ ခုခံချေပမှုတစ်ခုကို ပြင်ဆင်ရန်အတွက် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် ပံ့ပိုးပေးမှုများ ရပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေး နှင့် မလျောက်ပတ်သော ကြန့်ကြာမှု မရှိဘဲ ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေး ကို ကြည့်ပါ။

နှင့်/သို့မဟုတ် ငွေပေးရခြင်းများအကြောင်း လေ့လာသူများက မတင်ပြခဲ့ပါ။ ထိုအချက်က ထိုသို့ ပေးရမှုများ ဆက်မဖြစ်တော့ သို့မဟုတ် ထိုသို့သော ပေးရမှုများ ဖြစ်ခဲ့သည့် ကြားနာမှုများသို့ မတက်ရောက်ခဲ့ သို့မဟုတ် ငွေပေးငွေယူမှု ဖြစ်ခဲ့သည်တိုင်အောင် ရုံးချိန်းခြင်းနှင့်ဆိုင်သည့် ငွေပေးငွေယူမှုများကို သတိမမူမိခဲ့ဟု ဆိုလိုနိုင်ပါသည်။

အယူခံတင်ရန် ကြားနာမှုဆိုင်ရာ မှတ်တမ်း၏ မိတ္တူ ရရှိလို၍ တရားရုံးစာရေးများအား ငွေပေးခဲ့ကြောင်းကို ရှေ့နေများကလည်း ပြောပြခဲ့ကြသည်။ ပြောစာပေါ်တွင် တရားဝင်တန်ဖိုး မြန်မာငွေ ၅၀၀ သို့မဟုတ် ၆၀၀ကျပ် (ခန့်မှန်းခြေ အမေရိကန်ဒေါ်လာ ၀.၃၇ဒေါ်လာ)ဟု ဖော်ပြထားသော်လည်း စာရေးက တောင်းဆိုသည့်အပေါ်နှင့် ဖိုင်တွဲအရွယ်အစားပေါ် မူတည်၍ (တရားရုံးစာရေးပေါ်တွင်လည်းမူတည်၍) အကြမ်းဖျင်း ၅၀၀၀ကျပ် (ခန့်မှန်းခြေ အမေရိကန်ဒေါ်လာ ၃.၇ဒေါ်လာ)ခန့် ကုန်ကျနိုင်ပါသည်။ (အယူခံဝင်ရန်အတွက် လိုအပ်သော) မိတ္တူမှန်များအတွက် အပို တရားမဝင် အခကြေးငွေ ပေးရပါသည်။ လေ့လာခဲ့သော အမှုသုံးမှုတွင် ရှေ့နေများသည် အမှုတွဲဖိုင်များ ရရှိရန် ထိုသို့သောငွေများ ပေးခဲ့ရသည်။

လေ့လာခဲ့သော အမှုရှစ်မှုတွင် စာရေးအနေဖြင့် “အမှုကို သေသေချာချာလုပ်ဆောင်ပေးရန်” တနည်းအားဖြင့် ကြားနာမှုတစ်ခုလုံးကို ပြည့်ပြည့်စုံစုံ တိတိကျကျ မှတ်တမ်းရေးမှတ်ပေးရန်အတွက် ခုခံချေပသူက စာရေးများကို ငွေပေးခဲ့ကြသည်။ စောင့်ကြည့်ခဲ့သည့် ကြားနာမှုများအပေါ် အခြေခံ၍သော်လည်းကောင်း၊ စောင့်ကြည့်လေ့လာသူ နှစ်ဦး၏ ခန့်မှန်းချက်အပေါ် အခြေခံ၍သော်လည်းကောင်း၊ ဤသို့အမှုကို သေသေချာချာ လုပ်ပေးရန်အတွက် အခကြေးငွေမှာ ကြားနာမှုတစ်ခုအတွက် မြန်မာငွေ ၃၀၀၀ကျပ်မှ ၅၀၀၀ကျပ်အထိ ကျသင့်ပါသည်။ ၎င်းပမာဏသည် အချို့သော သူများ၏ တစ်နေ့လုပ်ခနှင့် ညီမျှပါသည်။ အချို့ရှေ့နေများ၏ အဆိုအရ လက်တွေ့တွင် တရားမဝင် အခကြေးငွေကို ပေးဆောင်နိုင်ရန် ငွေကြေးအဆင်ပြေမှသာ အမှုသည်များသည် အမှုတွဲဖိုင်များကို ရရှိနိုင်ပေသည်။

တွေ့ဆုံမေးမြန်းခဲ့သည့် မိတ်ဖက်ရှေ့နေအနည်းငယ်တို့က တရားမဝင်အခကြေးငွေ ပေးရခြင်းသည် ပြင်းထန်သည့် စီရင်ချက်ပြစ်ဒဏ်များကို ရှောင်ရှားနိုင်ရန် နည်းလမ်းတစ်ခုဖြစ်သည်ဟု ပြောဆိုခဲ့သည်။ ၎င်းတို့၏ အမြင်တွင် တရားသူကြီးများ ဥပဒေအတိုင်း အတိအကျလုပ်ဆောင်ပါက ပြစ်ဒဏ်များမှ များစွာပို၍ ပြင်းထန်သွားပေလိမ့်မည်။ သို့ရာတွင် ပြစ်မှုအများစုအတွက် အနိမ့်ဆုံးပြစ်ဒဏ် မရှိပါ။ ထိုသို့မပေးပါက ပိုမိုပြင်းထန်သော ပြစ်ဒဏ်ချမှတ် ခံရနိုင်မှုက မှန်သည်ဖြစ်စေ၊ မှားသည်ဖြစ်စေ၊ ထိုသို့သော တရားဝင်မဟုတ်သည့် ငွေကြေးများ ပေးရမှုက ရှေ့နောက်မညီညွတ်သော ပြစ်ဒဏ်ချမှတ်မှုများနှင့် တန်းတူဆက်ဆံမှု မရှိခြင်းတို့ကို ဖြစ်စေပါသည်။ အမှန်အားဖြင့် ခုခံချေပသူများသည် တူညီသော ရလဒ်အတွက် အမြဲတမ်း တူညီသော နှုန်းထားတန်ဖိုး မပေးရကြောင်း လေ့လာသူများက တင်ပြခဲ့သည်။ တတ်နိုင်သလောက်၊ သို့မဟုတ် ချေးငွားနိုင်သည့် ပမာဏပေါ်မူတည်၍ ပေးရန် ခုခံချေပသူများက ပေးရလေ့ရှိသည်။

ထိုတရားမဝင်အခကြေးငွေများ ပေးရမှုတို့က စီမံကိန်း၏ ဒုတိယကာလတွင် ဆက်ရှိနေဆဲဖြစ်သော်လည်း၊ လျော့နည်းသွားနိုင်ပါသည်။ လေ့လာသူများက လေ့လာမှု ၃၄ခုအနက် ၄၄ခုတွင် ထိုငွေပေးမှုများရှိကြောင်း အစီရင်ခံခဲ့ပါသည်။ သို့သော်လည်း ငွေပေးမှုက အမှု၏ ရလဒ်ကို အာမခံနိုင်ပါ။ လေ့လာတွေ့ရှိခဲ့သော

ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် တရားသူကြီးတစ်ဦးက မြန်မာကျပ်ငွေ ၅၀၀၀၀၀ (ငါးသိန်း)ကျပ် (အမေရိကန်ဒေါ်လာ ၄၂၃ဒေါ်လာခန့်) ခုခံချေပသူထံမှ လက်ခံရယူခဲ့သည်။ ခုခံချေပသူနှင့် ၎င်းရှေ့နေတို့ နှစ်ဦးစလုံးက တရားသူကြီးကို လာဘ်ပေးခြင်းက ကောင်းလိမ့်မည်ဖြစ်ကြောင်း လေ့လာသူကို ပြောခဲ့သည်။ ကြားနာစီရင်မှုအပြီးတွင် ခုခံချေပသူကို ပြစ်မှုထင်ရှားစီရင်ခဲ့သည်။ တရားသူကြီးက ခုခံချေပသူထံ ယင်းပိုက်ဆံကို ပြန်ပေးခဲ့ကြောင်း နောက်ပိုင်းတွင် လေ့လာသူကို ပြောပြခဲ့သည်။

င။ အများပြည်သူရှေ့မှောက်ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး

၁။ နိုင်ငံတကာ စံချိန်စံညွှန်းများ

မိမိအပေါ် စွဲဆိုမှုကို ပြဌာန်းသတ်မှတ်ရာတွင် လူတိုင်းသည် မျှတပြီး အများပြည်သူတို့ တက်ရောက်လေ့လာနိုင်သော ကြားနာစီရင်မှု ရပိုင်ခွင့်ရှိသည်။¹²³ နိုင်ငံတော်လုံခြုံရေး အကြောင်းပြချက် သို့မဟုတ် အသက်အရွယ်မပြည့်သေးသော ကလေးသူငယ်အမျိုးကဲ့သို့သော အမှုတွင်ပါဝင်သူများ၏ တစ်သီးပုဂ္ဂလဘဝဆိုင်ရာ အကျိုးစီးပွားက တောင်းဆိုသည့်အခါ ကဲ့သို့သော တိတိကျကျ လိုအပ်သည့် အတိုင်းအတာအထိ ခြွင်းချက်အခြေအနေမျိုးတွင် တရားရုံးတစ်ရုံးက မီဒီယာနှင့် အများပြည်သူတို့ကို တရားခွင့်မှ ဖယ်ရှားနိုင်သည်။¹²⁴ အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာစီရင်မှု ရပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေးကို တရားတစ်ရုံးက ကန့်သတ်လိုပါက၊ တရားသူကြီးအနေဖြင့် အများပြည်သူရှေ့မှောက် တရားရုံးတွင် လူသိကြေညာသော တိကျသည့် တွေ့ရှိချက်များအပေါ် အခြေခံပြီး ထိုသို့ ကန့်သတ်ရန် လိုအပ်သည်ဟု တရားဥပဒေနှင့်အညီ ဆုံးဖြတ်ရမည်ဖြစ်သည်။¹²⁵ ယေဘုယျအားဖြင့် အများပြည်သူတို့ တရားရုံးသို့ တက်ရောက်လေ့လာနိုင်မှုကို မတားဆီးမပိတ်ပင်ပါက သို့မဟုတ်/နှင့် မစိုးရွံ့စေပါက ကြောင်းကျိုးဆီလျော်သော (လက်နက်များကို ရှာဖွေခြင်းကဲ့သို့သော) လုံခြုံရေးအရ ရှာဖွေစစ်ဆေးမှုများကို ခွင့်ပြုနိုင်သည်။ လူအမျိုးအစားတစ်ရပ်ကိုသာ ကန့်သတ်ဖယ်ရှားပစ်ခြင်းမျိုး မပြုလုပ်နိုင်ဘဲ၊ ထိုသို့ ဖယ်ရှားမှုကို ဖြစ်ရပ်တစ်ခုချင်း အခြေခံပေါ်မှာသာ ဆန်းစစ်ရမည်ဖြစ်သည်။¹²⁶

ဤအများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေးအရ တရားရုံးများက ကြားနာမှုများကို စိတ်ပါဝင်စားသူများက ကောင်းမွန်လျောက်ပတ်စွာ လေ့လာနိုင်ရန်အတွက် လုံလောက်သော အထောက်အပံ့ပေးမှုကို ပံ့ပိုးပေးရမည်ဖြစ်ပြီး၊ ကြားနာမှု၏ အချိန်နှင့် နေရာတို့ကို အများပြည်သူတို့ မြင်သာသော နေရာတွင် ကပ်ထားရမည်ဖြစ်သည်။¹²⁷

¹²³ ICCPR အပိုဒ် ၁၄(၁)၊ UDHR အပိုဒ် ၁၀ (အပိုဒ် ၁၀က ကန့်သတ်ချက်အတွက် အကြောင်းပြချက်များ မပေးထားပါ)၊ UDHR အပိုဒ် ၁၁က ပြစ်မှုဆိုင်ရာ ကြားနာစီရင်မှုနှင့် သက်ဆိုင်ပြီး၊ "အများပြည်သူရှေ့မှောက်ပြုလုပ်သည့် တရားခွင့်"အတွင်း ဥပဒေနှင့်အညီ အပြစ်ရှိသည်ဟု သက်သေမပြနိုင်မချင်း လူတိုင်း၌ အပြစ်မရှိဟု မှတ်ယူခံရပိုင်ခွင့်အကြောင်း ပြောဆိုသည်။ ၎င်းကို ကြားနာမှုမတိုင်မီ လုပ်ထုံးများနှင့် အယူခံစီရင်မှုများတွင် အသုံးမပြုနိုင်ပါ။ သို့သော် ၎င်းတွင် အများပြည်သူရှေ့မှောက်တွင် အပြီးသတ်အမိန့် စီရင်မှု ခံရပိုင်ခွင့် ပါဝင်သည်။ လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ၊ General Comment No. 32, အထက်က အောက်ခြေမှတ်စု အမှတ် ၅၂ အပိုဒ် ၂၈။

¹²⁴ ICCPR အပိုဒ် ၁၄(၁)၊ အသက်မပြည့်သေးသူများအတွက် အများပြည်သူမတက်ရောက်နိုင်သော ကြားနာမှုကို အသားပေးသည့် မှတ်ယူထားမှု ရှိသည်။ See also U.N. Commission on Human Rights, "The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights," E/CN.4/1985/4, (28 September 1984), para. 38(a).

¹²⁵ ယင်း။

¹²⁶ Human Rights Committee, above n. 52, at para. 29. For guidance regarding the scope of restrictions on the right to a public hearing, see The Siracusa Principles, above n. 104.

¹²⁷ အများပြည်သူတို့အတွက် နေရာထိုင်ခင်း ပံ့ပိုးပေးရန် တရားရုံး၏ တာဝန်သည် ကြောင်းကျိုးဆီလျော်သည့် အတိုင်းအတာအတွင်း ဖြစ်သည်။ ဥပမာ တရားရုံးအနေဖြင့် တရားရုံး ကြားနာစစ်ဆေးမှုကို တက်ရောက်ရန်

၂။ ပြည်တွင်းစံချိန်စံညွှန်းများ

၂၀၀၈ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၉(ခ)နှင့် ပြည်ထောင်စုတရားစီရင်ရေးဥပဒေ (၂၀၁၀) ပုဒ်မ ၃(ခ)တို့အရ က “ဥပဒေအရ ကန့်သတ်ချက်မှအပ အများပြည်သူရှေ့မှောက်တွင်” တရားစီရင်ရမည်ဟု ဖော်ပြထားသည်။ အခြားသော ပြည်တွင်းဥပဒေတစ်ရပ်တွင် တရားရုံး ကြားနာစီရင်နေမှု လုပ်ငန်းစဉ်များမှ အများပြည်သူတို့ကို ဖယ်ထုတ်ရန်နှင့် တစ်ချို့သော အမှုအမျိုးအစားများကို ကိုင်တွယ်ရာတွင် သီးသန့် ကန့်သတ်မှုများ ပြုလုပ်နိုင်သည့် ကိုယ်ပိုင် ဆင်ခြင်ဉာဏ်ဖြင့် ဆုံးဖြတ်နိုင်သည့် အာဏာကို ထည့်သွင်းထားသည်။¹²⁸

ပြစ်မှုဆိုင်ရာ ကျင့်ထုံးဥပဒေပုဒ်မ ၃၅၂က

ပြစ်မှုတစ်စုံတစ်ရာကို စုံစမ်းစစ်ဆေးရန် သို့မဟုတ် စစ်ဆေးစီရင်ရန် ကိစ္စများအလို့ငှာ မည်သည့် ရာဇဝတ်တရားရုံးမဆို ရုံးထိုင်သည့်နေရာကို နေရာဆန့်သလောက် လူအများ သွားလာဝင်ထွက်နိုင်သော လူသိရှင်ကြား တရားခွင်ဖြစ်ကြောင်း မှတ်ယူရမည်။ သို့ရာတွင် အကြီးအကဲတရားသူကြီး သို့မဟုတ် ရာဇဝတ်တရားသူကြီးက မိမိသင့်သည် ထင်မြင်လျင် ထူးခြားသည့် အမှုတစ်စုံတစ်ရာကို စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်း သို့မဟုတ် စစ်ဆေးစီရင်ခြင်းပြုနေဆဲ မည်သည့် အဆင့်၌မဆို တရားရုံးက အသုံးပြုနေသော အခန်း သို့မဟုတ် အဆောက်အအုံအတွင်းသို့ ဝင်ထွက်သွားလာခြင်း သို့မဟုတ် ရှိနေခြင်း မပြုလုပ်ရဟု အမိန့် ချမှတ်နိုင်သည်

ဟု ပြဌာန်းထားသည်။

တရားရုံးများလက်စွဲက တရားရုံးများ၏ လုံခြုံမှုကို သေချာစေရန် ဆင်ခြင် အကြောင်းပြချက်ဖြင့် တရားရုံးများသို့ အများပြည်သူ ဝင်ထွက်သွားလာမှုကို ပိတ်ပင်နိုင်သည့် အာဏာကို တရားသူကြီးများထံ အပ်နှင်းထားသည်။ အပိုဒ် ၄၈(၁)က ပြစ်မှုဆိုင်ရာ ကျင့်ထုံးဥပဒေအရ နှင်းအပ်ထားသော မိမိသဘောအတိုင်း ကျင့်သုံးနိုင်သည့် အာဏာဖြစ်သော “အမှုတစ်ခုကို စုံစမ်းစစ်ဆေးနေသည့်အတွင်း၊

စိတ်ဝင်စားသော လူအရေအတွက်ကို ထည့်သွင်းစဉ်းစားလိမ့်မည်ဟု မျှော်လင့်နိုင်သည်။ လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ၊ General Comment No. 32 အထက် အောက်ခြေမှတ်စုအမှတ် ၅၂ အပိုဒ် ၂၈။

¹²⁸အများပြည်သူရှေ့မှောက်ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေးနှင့် မြန်မာ့တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်၏ လက်တွေ့အမှုအကျင့်များနှင့် ပတ်သက်၍ ပိုမိုသိရှိလိုပါက Justice Base၏ ၂၀၁၇ခုနှစ်တွင် ထုတ်ပြန်သော “ပိတ်ထားသောတံခါးများနောက်ကွယ် - မြန်မာနိုင်ငံတရားရုံးများသို့ အများပြည်သူ ဝင်ရောက်လေ့လာနိုင်မှုအပေါ် အခက်အခဲအတားအဆီးများနှင့် အခွင့်အလမ်းများ” ခေါင်းစဉ်ဖြင့် အစီရင်ခံစာကို ကြည့်ပါ။ ၎င်းအစီရင်ခံစာတွင် ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီးအတွင်းရှိ တရားရုံးများရှိ တရားရုံး ကြားနာစီရင်နေမှုများသို့ အများပြည်သူတို့ ဝင်ထွက်လေ့လာနိုင်သည့် အတိုင်းအတာကို အသေးစိတ်ဖော်ပြထားသည်။ Justice Base, “Behind Closed Doors: Opportunities and Obstacles for Public Access to Myanmar’s Courts,” (2017), available at: <http://user41342.vs.easily.co.uk/wp-content/uploads/2017/06/Justice-Base-Behind-Closed-Doors.compressed.pdf>

သို့မဟုတ် စစ်ဆေးစီရင်နေသည့်အတွင်း၊ ပြည်သူတစ်ရပ်လုံးကို ဖြစ်စေ၊ လူတစ်ဦးတစ်ယောက်ကိုဖြစ်စေ မိမိတရားရုံးအဖြစ် အသုံးပြုသော အခန်းအတွင်းမှ သော်၎င်း၊ အဆောက်အဦအတွင်းမှသော်၎င်း မိမိသဘောအတိုင်း ထုတ်ပယ်နိုင်သည့်” အာဏာကို ထပ်မံအတည်ပြုပေးထားသည်။ ထို့ပြင် တရားရုံးအတွင်း ငြိမ်ဝပ်မှု ထိန်းသိမ်းရန်နှင့် နှောင့်ယှက်မှုများကို တားဆီးရန်လိုမည့် စီမံမှုများကို ဆောင်ရွက်နိုင်သည့် အာဏာကိုလည်း တရားသူကြီးများကို အပ်နှင်းထားသည်။ တရားသူကြီးများကို တရားရုံးခန်းများအတွင်းသို့ လက်နက်များ ယူသွင်းလာခြင်းကို တားမြစ်ပိုင်ခွင့်နှင့် ဝင်ရောက်မည့် သူများကို ရှာဖွေခွင့်လည်း ပေးအပ်ထားသည်။ အပိုဒ် ၄၈(၂)က “တရားမမှုများတွင် တရားသူကြီးတစ်ဦးသည် မလိုလားအပ်သူများကို တရားရုံးအခန်းအတွင်းမှ သို့တည်းမဟုတ် တရားရုံးအဆောင်အဦအတွင်းမှ ပယ်ထုတ်ခြင်းအားဖြင့်...ကြိုတင်စီမံမှုများကို ပြုလုပ်နိုင်သည်”ဟု ဖော်ပြထားသည့်အပြင်၊ လက်နက်များကို ရှာဖွေရန်နှင့် တားမြစ်ပိတ်ပင်ရန်အတွက်လည်း အမိန့်ထုတ်ဆင့်နိုင်သည်ဟု ဖော်ပြထားသည်။

အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာမှုရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေးအပေါ် အကန့်အသတ်ရှိသည့် တားမြစ်ကန့်သတ်ချက်များကိုလည်း ဥပဒေက ပြဌာန်းပေးထားသည်။ ၁၉၉၃ခုနှစ် ကလေးသူငယ်ဥပဒေ ပုဒ်မ ၄၂(ခ)က အသက် ၁၆နှစ်နှင့်အောက် ကလေးသူငယ်များကို စစ်ဆေးစီရင်သည့် အမှုများမှ အထူးခွင့်ပြုချက်ဖြင့်မှ တစ်ပါး၊ အများပြည်သူတို့ကို ဖယ်ထုတ်ထားသည်။¹²⁹ ၁၉၂၃ခုနှစ် မြန်မာနိုင်ငံအစိုးရ လျှို့ဝှက်အက်ဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၄က တရားလိုဘက်မှ တောင်းဆိုသည့်အခါ ဤဥပဒေအရ စစ်ဆေးကြားနာသည့် ကြားနာမှုများမှ အများပြည်သူတို့ကို ဖယ်ရှားနိုင်ရန် တရားရုံးကို ခွင့်ပြုသည့် အခြား ခြွင်းချက်အခြေအနေတစ်ခုကို ပြဌာန်းထားသည်။¹³⁰

သို့ရာတွင် သက်သေအထောက်အထားအားလုံးကို အများပြည်သူရှေ့မှောက် တရားရုံးတွင် မှတ်တမ်းတင်ထားရမည်။¹³¹ ခြွင်းချက် အကြောင်းပြချက်များမှ လွဲ၍ ဖြောင့်ချက်ပေးမှုသည် အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာမှုအတွင်းနှင့် တရားရုံး၏ ရုံးချိန်အတွင်း ဖြစ်ရမည် ဖြစ်သည်။¹³² အပြီးသတ် စီရင်ချက်များကိုလည်း တရားသူကြီးများက အများပြည်သူသိ ကြေညာချမှတ်ရမည်။¹³³

ကြားနာမှုတစ်ခုချင်းစီ၏ အချိန်ကို ဖော်ပြထားသည့် အမှုခေါ်စာရင်းကို အများပြည်သူသိ နေရာတွင် ကပ်ထားရပေမည်။¹³⁴

¹²⁹ ကလေးသူငယ်အက်ဥပဒေ၊ နိုင်ငံတော်ငြိမ်ဝပ်ပိပြားမှုတည်ဆောက်ရေးအဖွဲ့ ဥပဒေ အမှတ် ၉၃(၁၉၉၃)။
¹³⁰ ပုဒ်မ ၁၄က ဤဥပဒေအရ ပြစ်မှုမြောက်သော မည်သည့် ပြစ်မှုနှင့်မဆို သက်ဆိုင်သည်။ ဤဥပဒေက စစ်တပ်၏ လက်နက်တစ်ခုခုနှင့်ဆိုင်သော မည်သည့်အလုပ်တစ်ခုခုကိုမဆိုဟုတားမြစ်ထားသော နေရာများနှင့် စပ်လျဉ်း၍ လုပ်ရပ်အများအပြားကို ပြစ်မှုအဖြစ် သတ်မှတ်ထားသည်။ The Official Secrets Act [India Act XIX, 1923], Sections 2(8), 14.
¹³¹ တရားရုံးများလက်စွဲ အတွဲ ၁၊ အပိုဒ် ၄၊ ပုဒ်မ ၆၁၆။
¹³² ယင်း၊ ပုဒ်မ ၆၀၂ (၁)။
¹³³ ယင်း၊ ပုဒ်မ ၆၅၃။
¹³⁴ ယင်း၊ အပိုဒ် ၂၊ ပုဒ်မ ၄၁။

၃။ လေ့လာတွေ့ရှိချက်များနှင့် ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာမှု

က။ တရားရုံးခန်း သို့မဟုတ် တရားရုံးအတွင်း ဝင်ရောက်ရန် အခက်အခဲအတားအဆီးများနှင့် ဝင်ရောက်ခွင့်ရပြီးပါက ဆက်လက် နေထိုင်နိုင်ခြင်းအတွက် စိန်ခေါ်မှုများ

လေ့လာသူများသည် တရားရုံးများ၏ ဝင်ပေါက်များ၌နှင့် တရားရုံးခန်းများအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်ရာတွင် (နှင့် ဆက်လက် နေခွင့်ရခြင်းတို့အတွက်) အခက်အခဲအတားအဆီးများ ကြုံတွေ့ခဲ့ရပါသည်။

ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် လေ့လာသူတစ်ဦးကို တရားရုံး၏ အဝင်တွင် ရဲတစ်ဦးက တားဆီးခဲ့ပြီး၊ မှတ်ပုံတင်ပြရန်နှင့် ဘာကြောင့် လာရသည်ကို ရှင်းပြရန်မေးမြန်းခဲ့သည်။ ၎င်းက မှတ်ပုံတင်ကို ပေးအပ်ခဲ့ပြီး၊ ရှေ့နေတစ်ဦးဖြစ်ကြောင်း သိစေခဲ့ပါသည်။ ရဲ၏ ထို့ထက်ပိုသော စစ်မေးခြင်းများကို တုံ့ပြန်ရာတွင် မိမိသည် အမှုတစ်ခုနှင့် သီးသန့် သက်ဆိုင်မှု မရှိကြောင်းနှင့် ကြားနာမှုကို လေ့လာရန်သာ လာခဲ့ခြင်းဖြစ်ကြောင်း ရှင်းပြခဲ့သည်။ ထိုရဲဝန်ထမ်းမှ တရားရုံးပရဝုဏ်အတွင်း ၎င်းဝင်ရောက်မှုကို ငြင်းဆန်ခဲ့ပါသည်။ ထိုလေ့လာသူက ၎င်း တရားရုံးအတွင်း ဝင်ရောက်ရန် ကြိုးစားနေချိန်တစ်ဝိုက်တွင် ကြားနာမှု ပြုမည့် ထင်ရှားသော နိုင်ငံရေးအကျဉ်းသားနှင့် သက်ဆိုင်သည့် အမှုကို ဆန္ဒပြနေကြသော လူများကို ဂရုပြုမိခဲ့ပါသည်။ ၎င်းတက်ရောက်မည့် ချိန်းဆိုထားသော ကြားနာမှုကို နောက်ပိုင်းတွင် အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းပေးခဲ့ပါသည်။ ထိုသို့ ရုံးချိန်းပေးခြင်းအတွက် မည်သည့် အကြောင်းပြချက်မှ မပေးခဲ့ပါ။

ကြားနာနေစဉ်အတွင်း လူများကို တရားရုံးခန်းမှ ထွက်ခွာသွားရန် ပြောဆိုခဲ့သည့် ဖြစ်ရပ် သုံးကြိမ်ကို လေ့လာသူများက အစီရင်ခံခဲ့ပါသည်။ ဖြစ်ရပ်တစ်ခုတွင် ကြားနာစီရင်နေသော တရားသူကြီးက တရားရုံးခန်းအတွင်းမှ အစိုးရဝန်ထမ်းမဟုတ်သူများအားလုံးအနေဖြင့် ချိန်းဆိုထားသော ကြားနာမှုနှင့် ပတ်သက်မှု ရှိမရှိ သက်သေပြရန်အတွက် ရှေ့နေကိုယ်စားလှယ်လွှဲစာ တင်ပြရန် ပြောဆိုခဲ့သည်။¹³⁵ လေ့လာသူများက ကိုယ်စားလှယ်လွှဲစာတွင် လက်မှတ်ထိုးခြင်းအားဖြင့် လိုက်နာမှု မပြုနိုင်သောကြောင့် တရားသူကြီးက ထိုလေ့လာသူကို တရားရုံးခန်းမှ ထွက်ခွာရန် ပြောဆိုခဲ့သည်။

လေ့လာတွေ့ရှိခဲ့သော ဖယ်ထုတ်မှုများအတွက် အကြောင်းပြချက်များမှာ ဥပဒေနည်းလမ်းအရ ထင်ရှားခြင်းမရှိသကဲ့သို့ ၎င်းတို့ကို တရားရုံးနေ့စဉ်မှတ်တမ်းတွင်လည်း မှတ်တမ်းတင်ခဲ့ခြင်းမရှိပါ။ အချို့သော တရားရုံးခန်းများသည် အများပြည်သူတို့ကို ဖယ်ထုတ်ခြင်းနှင့် စပ်လျဉ်းပြီး ပိုမိုဆိုးဝါးသော ဂုဏ်သတင်းကျော်ဇောခြင်းများ ရှိသည်ဟု အစီရင်ခံကြပါသည်။ ဥပမာအားဖြင့် အမှုနှင့် တိုက်ရိုက် သက်ဆိုင်သူများသာ တရားရုံးခန်းအတွင်း ရှိနေကြောင်း သေချာစေရန်အတွက် တရားခွင့်စာရေး တစ်ဦးသည် ရုံးခန်းအတွင်း ရှိနေသူများထံမှ မှတ်ပုံတင်တောင်းကြည့်ခြင်းလုပ်ရန် အလွန်ဝီရိယ ကြီးသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ ကြားနာစီရင်နေမှု လုပ်ငန်းစဉ်များကို စင်္ကြန်လမ်းမှ မြင်ခြင်း သို့မဟုတ် ကြားခြင်းကို ကာကွယ်ရန်အတွက် ထိုတရားရုံးခန်း၏ တံခါးကို အချိန်အများစုတွင် ပိတ်ထားပါသည်။

ဒုတိယကာလအတွင်း လေ့လာခဲ့သော ကြားနာမှု ၆၇၈အနက်၊ ရရှိနိုင်သော အချက်အလက်များက

¹³⁵ ရှေ့နေကိုယ်စားလှယ်လွှဲစာကို လက်မှတ်ထိုးရန် ငြင်းဆိုခဲ့သောကြောင့် လေ့လာသူက ထိုကြားနာမှုမှ ထွက်ခွာခဲ့ရသည့်အတွက်၊ တရားရုံး ကြားနာမှုတစ်ခုခုကို တက်ရောက်ရန် အခက်အခဲအတားအဆီးတစ်ခု၏ ဥပမာအဖြစ်မှ လွဲ၍ ထိုအမှုသည် အထက်တွင် ဖော်ပြထားသော မည်သည့်အချက်အလက်တွင်မှ ထင်ဟပ်ခြင်းမရှိပါ။

လေ့လာသူများအနေဖြင့် တရားရုံးအတွင်း ဝင်ခွင့်မရမီ သက်သေခံဆိုင်ရာ စာရွက်စာတမ်းများ ပြသရန် လိုအပ်ခဲ့သည် ဖြစ်ရပ်ပေါင်း ၄၀ကို ဖော်ပြနေပါသည်။ ဖြစ်ရပ် ၂၈ခုတွင်မူ၊ လေ့လာသူများက ၎င်းတို့၏ အမည်များကို လက်မှတ်ထိုးရပြီး တရားရုံးက ထိန်းသိမ်းထားသော တရားဝင် မှတ်တမ်းတွင် အသေးစိတ်မှတ်တမ်း ထည့်သွင်းရပါသည်။ ထိုသို့သော ပြုလုပ်ရန် လိုအပ်ချက်များ သက်သက်က ဝင်ရောက်မှုမှ ဖယ်ထုတ်မှု မဟုတ်သော်လည်း၊ တရားရုံးများသို့ အများပြည်သူတို့ လွတ်လပ်စွာ ဝင်ရောက်နိုင်ခြင်း မရှိဟူသော အထင်အမြင်ကို ဖန်တီးနိုင်ပြီး၊ လူပုဂ္ဂိုလ်များကို တရားရုံး ကြားနာမှု လုပ်ငန်းစဉ်များသို့ တက်ရောက်ရန် ကြိုးပမ်းမှုများမှ ဟန့်တားနိုင်ပါသည်။

ခ။ တရားရုံးခန်းအတွင်း ဝင်ရောက်နိုင်မှုအတွက် နေရာထိုင်ခင်းအပြင်အဆင်ဆိုင်ရာ စိန်ခေါ်မှုများ

တိုက်ရိုက် ကန့်သတ်ထားခြင်းနှင့် ဖယ်ထုတ်ခြင်းများအပြင်၊ နေရာထိုင်ခင်းအပြင်အဆင်ဆိုင်ရာ အခက်အခဲများစွာက အများပြည်သူတို့ ကြားနာမှုစီရင်မှုသို့ တက်ရောက်နိုင်မှုကို ပိတ်ပင်ထားသည်။

အမှုခေါ်စာရင်း မကပ်ခြင်းကို အလေ့အထတစ်ခုလို ပြုလုပ်နေသော ခြွင်းချက်တရားရုံးတစ်ခုမှလွဲ၍၊ ကျန်တရားရုံးများတွင် အမှုခေါ်စာရင်းများကို အမြဲတမ်းလိုလို အများပြည်သူသိ ကပ်ထားပါသည်။ သို့သော်လည်း လေ့လာခဲ့သည့် မည်သည့် အမှုခေါ်စာရင်းတွင်မူ ကြားနာမှု ပြုလုပ်မည့်အချိန်ကို ဖော်ပြထားခြင်း မရှိပါ။ ကြားနာမှုတစ်ခု အဆုံးသတ်ချိန်တွင် နောက်ကြားနာမှုအတွက် အချိန်ကို နည်းလမ်းပုံစံတကျမဟုတ်သည့် အလွတ်သဘောပုံစံဖြင့် ကြေညာလေ့ရှိသည်။ ပုံမှန်အားဖြင့် ခုခံချေပသူဘက် ရှေ့နေများက တရားရုံးတွင် မနက် ၁၀နာရီ သို့မဟုတ် ၁၀နာရီ ၃၀မိနစ်ခန့်တွင် ရောက်ရှိလေ့ရှိကြပြီး၊ မိမိတို့ လိုက်ပါဆောင်ရွက်မည့် အမှုကို မခေါ်မချင်း စောင့်ဆိုင်းကြရပါသည်။ မကြာခဏဆိုသလိုပင် ရှေ့နေများသည် အခြားသော တရားရုံးရှိ ရှေ့နေများနှင့် ဆဲလ်ဖုန်းကို အသုံးပြု၍ ညှိနှိုင်းဆောင်ရွက်ကြသည်။ ကြိုတင် အသိပေးခြင်းမရှိသည့်အပြင်၊ ခဏခဏ ရုံးချိန်းပေးမှုများ (ချိန်းဆိုထားသော ကြားနာမှု အားလုံး၏ ထက်ဝက်နီးပါးခန့်)ကလည်း အများပြည်သူတို့ တက်ရောက်လေ့လာမှုအတွက် ကြီးမားသော အခက်အခဲဖြစ်စေပါသည်။

တရားရုံးခန်းများ ကျဉ်းမြောင်းလွန်းခြင်းကဲ့သို့သော အချို့သော ရုပ်ပိုင်းဆိုင်ရာ ကိစ္စများက အများပြည်သူတို့ တက်ရောက်လေ့လာမှုကို ခက်ခဲမှု ဖြစ်စေနိုင်ပါသည်။

ပုံ-၁။ တရားရုံးခန်းများ¹³⁶

အကျယ်အဝန်း	တရားရုံးခန်း တည်ရှိရာနေရာ
၆ပေ ၁၀ပေ	ကမာရွတ်၊ ကျောက်တန်းနှင့် မင်္ဂလာတောင်ညွန့်
၁၀ပေ ပတ်လည်	ဗဟန်း၊ ဒလ၊ လှိုင်၊ ကမာရွတ်၊ ကျောက်တံတား၊ မရမ်းကုန်း၊ မြောက်ဥက္ကလာနှင့် သန်လျင်
၁၀ပေ ၁၅ပေ	အလုံ၊ တောင်ဒဂုံနှင့် တွံတေး
၁၃ပေ ၁၅ပေ	ပန်းဘဲတန်း
၁၅ပေ ပတ်လည်	ဒဂုံ၊ အင်းစိန်၊ လသာ၊ မြောက်ဒဂုံ၊ ပုဇွန်တောင်၊ တာမွေ၊ သာကေတနှင့် သန်လျင်
ပေ ၂၀ ပတ်လည်	ကျောက်တံတား

တရားရုံးခန်းများ၏ အရွယ်အစား ကွဲပြားမှုရှိသော်လည်း၊ ကြားနာမှုများကို လေ့လာမှုပြုခဲ့ရာ တရားရုံးခန်းအားလုံး၏ ထက်ဝက်နီးပါးခန့်မှာ စတုရန်းပေ ၁၀၀ (အလျား ၁၀ပေ အနံ ၁၀ပေ) သို့မဟုတ် ထိုထက်ပိုကျဉ်း ကြပါသည်။ တရားရုံးခန်းတစ်ခုတွင် ယေဘုယျအားဖြင့် စာရေးတစ်ဦးသာ ရှိပါသည်။ ထိုစာရေးက သက်သေထိုင်သည့် နေရာ၏ တစ်ဘက်ဘက်တွင် ထိုင်လေ့ရှိပြီး၊ တရားသူကြီး ဘေးတွင် ထိုင်ခြင်းကို တွေ့ရခဲပါသည်။ စာရေးက တရားသူကြီးကို မျက်နှာမူသည့် ထောင့်အနေအထားတွင် ထိုင်လေ့ရှိပြီး၊ သက်သေကို စစ်ဆေးသည့် ရှေ့နေက သက်သေ၏ မျက်နှာကို မြင်နိုင်ရန် မတ်တပ်ရပ်လေ့ရှိသည်။ စားပွဲ၏ တစ်ဘက်တစ်ချက်စီတွင် ထိုင်ခုံ ၃လုံးစီရှိသော်လည်း၊ ပြင်ပမှ လေ့လာသူများအတွက် ထိုင်စရာရှိခဲ့ပါသည်။

ကြားနာမှုအများစုတွင်၊ Justice Baseမှ လေ့လာသူတစ်ဦးအပြင်၊ တရားသူကြီး၊ စာရေး၊ ဥပဒေအရာရှိ၊ ခုခံချေပသူ၊ ခုခံသူဘက်ရှေ့နေ တစ်ယောက် သို့မဟုတ် နှစ်ယောက်နှင့် သက်သေလာထွက်ဆိုသော မျက်မြင်သက်သေ (သို့မဟုတ် မျက်မြင်သက်သေများ) ရှိတတ်ကြပါသည်။ ခုခံချေပသူက အချုပ်ထဲတွင်ပင် ရှိနေမှသာ သို့မဟုတ် အရာရှိက တရားရုံးတွင် သက်သေအဖြစ် အစစ်ဆေးခံရန် တရားရုံးအတွင်းရှိမှသာ ရဲများက ယေဘုယျအားဖြင့် ရှိနေကြသည်။

ခြွင်းချက်အနည်းငယ်မှလွဲ၍၊ လေ့လာသူများအနေဖြင့် အမှုနှင့် မသက်ဆိုင်သူ လူပုဂ္ဂိုလ်များ တရားရုံးခန်းတစ်ခုအတွင်း ကြားနာမှုပြုနေစဉ်အတွင်း နေရာထိုင်ခင်းရရှိ ထိုင်နေကြသည်ကို အစီရင်ခံ တင်ပြခဲ့ခြင်းမရှိပါ။¹³⁷ တရားရုံးတစ်ခုတွင်၊ ထိုင်ခုံအပို ၄ခုမှ ၆ခုအထိ ရှိနေတတ်သော်လည်း၊ အမှုနှင့်

¹³⁶ တရားရုံးခန်းများ၏ အကျယ်အဝန်းကို ကြားနာမှုတက်ရောက်သည့်အခါ လေ့လာသူများက ခန့်မှန်းခဲ့ကြသည်။ ဤခန့်မှန်းဖော်ပြချက်များသည် အမှန်တကယ် အတိုင်းအထွာကို မထင်ဟပ်ပါ။

¹³⁷ ဤခြွင်းချက်များတွင် လက်ရှိကြားနာမှုနှင့် မသက်ဆိုင်သော နောက်ပြုလုပ်မည့် ကြားနာမှုအတွက် ရောက်ရှိလာသော ရှေ့နေများ သို့မဟုတ် လက်ရှိ ကြားနာမှုနှင့် မသက်ဆိုင်သော အကြောင်းများဖြင့်

ပုဂ္ဂိုလ်ရေးအရ ဆက်နွယ်နေသည့် လူပုဂ္ဂိုလ်များသာ ထိုနေရာများတွင် ထိုင်နေကြောင်း လေ့လာတွေ့ရှိခဲ့သည်။

အမှုများတွင် အခြား နှစ်ဖက်အမှုသည်များ ရှိနေသည့် အတိုင်းအတာအလိုက်၊ လေ့လာသူများသည် တရားရုံးအဝင်ပေါက်ဝ သို့မဟုတ် ရုံးခန်းအဝင်ပေါက်နားရှိ စင်္ကြံပေါ်တို့တွင် မတ်တပ်ရပ်လျက် ရှိနေခဲ့ကြပါသည်။ အချိန်တော်တော်များများတွင် ကြားနာမှုများသည် တိုးတိတ်လွန်းသဖြင့် တရားရုံးပြင်ပမှ ကြားနိုင်ရန် ခဲယဉ်းလှပါသည်။ ထို့နည်းတူပင်၊ ကြားနာမှုမြင်ကွင်းများမှာလည်း မှန်တိမှုန်ဝါးဖြစ်တတ်ပါသည်။ အချို့သော ကြားနာမှုများတွင် ပြင်ပမှ ကြားနိုင်စွမ်းက နည်းပါးလွန်းသည့်တိုင်အောင် ဖွင့်ထားသော ပြတင်းပေါက်မှ တဆင့် လေ့လာကြည့်ရှုနေသူများလည်း ရှိနေခဲ့ပါသည်။

တရားရုံးခန်းပြင်ပရှိ လူပုဂ္ဂိုလ်များ၏ အမှုနှင့် ပတ်သက်မှုကို သိရှိဆုံးဖြတ်နိုင်ရန်အတွက် ၎င်းတို့ကို ဖြစ်နိုင်ခြေရှိသော အတိုင်းအတာအထိ လေ့လာသူများက စကားပြောဆိုမှုများ ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ လေ့လာသူများ တွေ့ဆုံမေးမြန်းခဲ့သော လူပုဂ္ဂိုလ်များက မသေချာမရေရာမှုများနှင့် တရားဝင် ခွင့်ပြုချက်မရှိဘဲ တရားရုံးခန်းများအတွင်း ဝင်ရောက်ရန် ကြောက်ရွံ့မှုများကို ဖော်ပြခဲ့ကြသည်။ တရားရုံးခန်းများအတွင်းသို့ မဝင်ရောက်ခြင်းအတွက် လူပုဂ္ဂိုလ်များက ထုတ်ပြောခဲ့ကြသော အဓိက ဆင်ခြေများမှာ မောင်းထုတ်ခံရမှာ ကြောက်ခြင်း သို့မဟုတ် တရားရေးအရ လက်တုံ့ပြန် အရေးယူမှုတို့ဖြစ်ကြပါသည်။

စီမံကိန်း၏ ဒုတိယကာလတွင် လေ့လာခဲ့မှုပေါင်း ၆၇၈ကြိမ်အနက်တွင် မိသားစုဝင်များ၊ မိတ်ဆွေ သူငယ်ချင်းများနှင့် ကြားနာစီရင်နေမှုနှင့် ပတ်သက်ဆက်နွယ်မှုမရှိသော လူပုဂ္ဂိုလ်များ (မီဒီယာသမားများအပါအဝင်) တရားရုံးခန်းများအတွင်း ရှိနေခြင်းကို ၁၂၆ကြိမ်သာ တွေ့ရှိခဲ့ပါသည်။ ဒုတိယကာလအတွင်း ကောက်ယူရရှိခဲ့သော အချက်အလက်များက တရားရုံး ကြားနာစီရင်နေမှုကို လေ့လာကြည့်ရှုနိုင်ရန်အတွက် အကြီးမားဆုံးသော အခက်အခဲအတားအဆီးမှာ တရားရုံးခန်းများအတွင်း နေရာမရှိခြင်းဖြစ်ကြောင်း ပြဆိုနေပါသည်။ လေ့လာခဲ့သော ကြားနာမှုပေါင်း ၅၉၀ခုအနက် အကြိမ်ပေါင်း ၂၈၅ကြိမ်တွင် မည်သည့် အခက်အခဲမျှ မှတ်တမ်းတင်ခဲ့ခြင်း မရှိဘဲ၊ နေရာအခက်အခဲကို ၃၀၅ကြိမ် မှတ်တမ်းတင်ခဲ့ပါသည်။

တရားသူကြီးနှင့် စကားပြောဆိုနေကြသော လူပုဂ္ဂိုလ်များပါဝင်သည်။ လေ့လာသူများသည် အမှုတွင်ပါဝင်သော ရှေ့နေများဖြင့် ကြားနာမှုများကို တက်ရောက်ခဲ့ကြခြင်းဖြစ်ပြီး၊ ၎င်းတို့၏ ရုံးတွင်းရှိနေမှုကို လေ့လာသူများအဖြစ် တရားရုံးကို အသိမပေးခဲ့ခြင်းကြောင့်၊ ဤအစီရင်ခံစာက ၎င်းလေ့လာသူများကို လက်ရှိခြေခံစိတ်ဖြာမှု၏ ရည်ရွယ်ချက်များအတွက် အများပြည်သူတို့အဖြစ် မှတ်ယူစဉ်းစားခြင်း မရှိပါ။

နိဂုံးနှင့် အကြံပြုတိုက်တွန်းချက်များ

ဤအစီရင်ခံစာတွင် အရေးတယူပြု ထုတ်ဖော်ထားသော မျှတသော တရားခွင့်စစ်ဆေးစီရင်မှုဆိုင်ရာ အခွင့်အရေး ငါးခုဖြစ်သော ခုခံချေပမှု ရရှိပိုင်ခွင့်၊ ခုခံချေပမှုအတွက် ပြင်ဆင်ရန် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် အထောက်အပံ့ ရရှိနိုင်ခွင့်၊ စွမ်းရည်ပြည့်ဝပြီး၊ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်ကာ သမာသမတ်ကျသော တရားရုံးများရှေ့မှောက် ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့်၊ မလျော်ကန်သော ကြန့်ကြာမှုများ မရှိဘဲ ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့်နှင့် အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့်တို့သည်သာ ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီးရှိ မြို့နယ်တရားရုံးများအတွက် ဂရုမူပုန်စရာ နယ်ပယ်များ မဟုတ်သေးပါ။ မည်သို့ပင်ဆိုစေကာမူ အဆိုပါ အခွင့်အရေးတစ်ခုစီနှင့် သက်ဆိုင်နေသော အချက်အလက်များက ပြစ်မှုများအတွက် တရားစီရင်မှုအပေါ် စီမံခန့်ခွဲ ဆောင်ရွက်နေမှုများတွင် အရေးပါသော မအောင်မြင် ကျရှုံးမှုများကိုလည်း ဖော်ပြနေပါသည်။

ခုခံချေပသူရှေ့နေများသည် စုံစမ်းစစ်ဆေးမှု အဆင့်ပြီးနောက် အလွန်အရေးကြီးသော တရားရုံး လုပ်ငန်းစဉ်များ လုပ်ဆောင် ပြီးမြောက်ပြီးမှ ကိုယ်စားပြုမှု စတင်လေ့ရှိပါသည်။ ခုခံချေပသူက ရှေ့နေတစ်ဦး ငှားရမ်းရရှိပြီးသည့်တိုင်အောင်၊ ပညာသည်ပီသသော စွမ်းဆောင်ရည် ကင်းမဲ့မှုအပါအဝင် စနစ်နှင့် ဆိုင်သည့် အတားအဆီး အခက်အခဲများစွာက အကျိုးထိရောက်မှု ရှိသော ခုခံမှုကို နှောင့်ယှက်နေပါသည်။ ခုခံချေပသူ ရှေ့နေများစွာက အကျိုးဆက်ကို ကြောက်သည့်အတွက် ရုံးထိုင်တရားသူကြီးကို ဥပဒေကြောင်းအရ စိန်ခေါ်မှုပြုရန် တွန့်ဆုတ်လျက်ပင် ရှိပါသေးသည်။

ကြားနာစီရင်နေသော တရားသူကြီးများကလည်း ကြားနာစီရင်နေမှု လုပ်ငန်းများ လုပ်ဆောင်နေသည့် ကာလအပိုင်းအခြား အပြည့်အဝ မတက်ရောက်ခြင်း၊ ကြားနာနေစဉ်အတွင်း ဖုန်းခေါ်ဆို/ဖြေဆိုမှုများ ပြုခြင်း၊ သို့မဟုတ် တစ်နည်းနည်းဖြင့် ကြားနာနေစဉ်ကာလအတွင်း အာရုံစူးစိုက်မှု မရှိခြင်းတို့ဖြင့် ထင်ရှားနေသည့်အတိုင်း ၎င်းတို့၏ အပြုအမူများသည် မျှတသော တရားခွင့်ကြားနာမှုဆိုင်ရာ စံချိန်စံညွှန်းများနှင့် မညီညွတ်ခဲ့ကြပါ။ ထို့ပြင် တရားသူကြီးများ အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းပေးခြင်းကို ရှောင်ရှားနိုင်သော အကြောင်းပြချက်များဖြင့် ပြုလုပ်လေ့ ရှိပါသည်။

အများပြည်သူတို့ တက်ရောက်လေ့လာနိုင်မှု မရှိခြင်းအပြင်၊ တရားဝင်မဟုတ်သော အခကြေးငွေပေးပေးမှုက ဤပြဿနာများကို ပိုမိုဆိုးဝါးစေပါသည်။ အာမခံရရှိအောင် ပြုခြင်း၊ စာရွက်စာတမ်းများ ရရှိအောင် ပြုခြင်း ရုံးချိန်းပေးရန် ကြိုးစားခြင်း၊ လျော့ပေါ့သော ပြစ်ဒဏ်ရရှိအောင် ကြိုးစားခြင်းနှင့် အယူခံဝင်ရန် လိုအပ်သော ကြားနာမှုမှတ်တမ်း မူရင်းမိတ္တူမှန် ရရှိအောင် ပြုခြင်းတို့ အပါအဝင် ပုံမှန် တရားစီရင်ရေး လုပ်ငန်းစဉ် အဆင့်တိုင်းတွင် တရားဝင်မဟုတ်သော အခများပေးပေးမှုများ ရှိသည်ဟု စွပ်စွဲချက်များရှိနေကြောင်း တင်ပြမှုများ ရှိပါသည်။

ပညာသည်ကျင့်ဝတ်နှင့်ညီသော အပြုအမူဆိုင်ရာ အမြင့်ဆုံး စံချိန်စံညွှန်းများကို ကိုင်စွဲထားခြင်းသည် တရားဥပဒေစိုးမိုးမှုနှင့် တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်အပေါ် အများပြည်သူတို့ ယုံကြည်မှုတို့ တိုးတက်ကောင်းမွန်စေခြင်းအတွက် အလွန်တာသွားပါလိမ့်မည်။ မြို့နယ်တရားရုံးများသည် ခုခံချေပသူများနှင့် ၎င်းတို့၏ မိတ်ဆွေများ၊ မိသားစုများနှင့် အခြားသော ပါဝင်ပတ်သက်သူများ (ဥပမာ သက်သေထွက်ဆိုမှု ပြုလုပ်သော မျက်မြင်သက်သေများ)အနေဖြင့် ပုံမှန်တရားရုံးစနစ်အတွင်း ပထမဆုံး ထိတွေ့ရသည့် နေရာဖြစ်ပါသည်။ ခုခံချေပသူများနှင့် အခြားသူများက တရားရုံးစနစ်အား

ဘက်လိုက်သည်ဟု ရှုမြင်ပါက ၎င်းတို့ကိုယ်တိုင်ကလည်း မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ စံချိန်စံညွှန်းများကို လိုက်နာမှု နည်းပါးလာနိုင်ပြီး၊ တရားစီရင်ရေးမဏ္ဍိုင်ကို ချညှိနဲ့စေနိုင်ပါသည်။

သတင်းမီဒီယာများ ရှိနေခြင်းအားဖြင့် အများပြည်သူသိရှိမှုနှင့် အထူးသဖြင့် သက်ဆိုင်ရာ မျှတသော တရားခွင့် စံချိန်စံညွှန်းများအကြောင်း အသိအမြင်ကြွယ်သော လေ့ကျင့်ပေးထားသည့် လေ့လာစောင့်ကြည့်သူများ ရှိနေခြင်းတို့က တရားစီရင်ရေးစနစ်အပေါ် အများပြည်သူတို့၏ ယုံကြည်ကိုးစားမှု တည်ဆောက်ပေးနိုင်သော နည်းလမ်းအဖြစ် ရွက်ဆောင်ပေးနိုင်ပါသည်။¹³⁸

အထက်တွင် ဆွေးနွေးခဲ့သော ဂရုပြု ပုပန်စရာများကို အလေးမူကိုင်တွယ်နိုင်ရန်အတွက်၊ ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံး၊ ပြည်ထောင်စု ဥပဒေချုပ်ရုံးနှင့် ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဌာနတို့ အပါအဝင် မြန်မာနိုင်ငံအစိုးရအား အောက်ပါ လုပ်ဆောင်ချက်များနှင့် ဦးဆောင်ဦးရွက်ပြုမှုများပါဝင်သည့် အလုံးစုံခြုံငုံသော ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု အစီအစဉ်တစ်ရပ်ကို အကောင်အထည်ဖော် ဆောင်ရွက်ရန် Justice Baseက အကြံပြုတိုက်တွန်းတောင်းဆိုပါသည်။

ယေဘုယျ အကြံပြုတိုက်တွန်းချက်များ

အစိုးရ နိုင်ငံသားနှင့် နိုင်ငံရေးအခွင့်အရေးဆိုင်ရာ နိုင်ငံတကာ သဘောတူစာချုပ် (ICCPR)နှင့် ၎င်း၏ Optional Protocols နှစ်စောင်အပြင် ညှဉ်းပန်းနှိပ်စက်မှု ဆန့်ကျင်တိုက်ဖျက်ရေးစာချုပ်တို့ကို သဘောတူ လက်မှတ်ရေးထိုး၍ အကောင်အထည်ဖော်ဆောင်ရွက်သင့်ပါသည်။

ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံး၊ ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံးနှင့် မြန်မာနိုင်ငံရဲတပ်ဖွဲ့၊ ပညာရေးဝန်ကြီးဌာနနှင့် အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းတို့က မြန်မာနိုင်ငံတစ်ဝှမ်းမှ ရှေ့နေများ၊ တရားသူကြီးများ၊ တရားစီရင်ရေးနှင့် မသက်ဆိုင်သော တရားရုံးဝန်ထမ်းများ၊ ရဲဝန်ထမ်းများနှင့် အခြားဝန်ထမ်းများအတွက် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးဆိုင်ရာ အထူးသဖြင့် တရားခွင့်ကြားနာမှုမတိုင်မီ အခွင့်အရေးများအကြောင်း သင်တန်းပေးသင့်ပါသည်။ အထက်ပါ ပုဂ္ဂိုလ်အားလုံးမှ နှစ်စဉ် ပြီးမြောက်အောင် တက်ရောက်ရမည့် မတက်မနေရ သင်တန်းအစီအစဉ်များ စီစဉ်ဖန်တီးနိုင်ရန်အတွက် ဘဏ္ဍာငွေများ လျာထားသတ်မှတ် ခွဲဝေပေးသင့်သည်။ ထိုစီမံကိန်းများကို အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်း၊ ရှေ့နေများနှင့် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေး ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များနှင့် တိုင်ပင်ဆွေးနွေး၍ ပြုစုသင့်ပြီး၊ ဘဏ္ဍာငွေ လွှင့်လင့်တကူ မရနိုင်ပါက ထိုအဖွဲ့အစည်း ပုဂ္ဂိုလ်များ၏ အကူအညီဖြင့် အကောင်အထည်ဖော်သင့်ပါသည်။ အထူးသဖြင့် ပညာရေးဝန်ကြီးဌာနက လိုအပ်သော ဥပဒေသင်ရိုးညွှန်းများအတွင်းသို့ မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို ထည့်သွင်းပေါင်းစပ်ပေးသင့်ပါသည်။ မြန်မာနိုင်ငံ လွတ်လပ်သော ရှေ့နေများအသင်းနှင့် ပြည်နယ်နှင့် တိုင်းဒေသကြီး အခြေစိုက် အခြား ရှေ့နေအသင်းများအနေဖြင့်လည်း လုပ်ဆောင်နေဆဲ

¹³⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*, para.12, 29 June 1990. Available at: <http://www.osce.org/odihr/elections/14304>.

၎င်းတို့၏ ဥပဒေပညာဖြန့်ဖြူးခြင်း စီမံကိန်းများတွင် မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ သင်ရိုးညွှန်းတမ်းများ ထည့်သွင်းပေါင်းစပ်သင့်ပါသည်။

မျှတသောတရားခွင့်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးများနှင့် သက်ဆိုင်သည့် အများပြည်သူတို့ သိရှိနားလည်မှုကို မြှင့်တင်ပေးသော လုပ်ဆောင်ချက်များ ပြုလုပ်ရန်အတွက် ပြည်သူ့ဆက်ဆံရေးဌာန၏ လုပ်ငန်းတာဝန်များတွင် ရပ်ရွာအခြေပြုအဖွဲ့အစည်းများနှင့် ပူးပေါင်းလုပ်ဆောင်ရန် လိုအပ်မှုကို ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက ထည့်သွင်းပေးသင့်ပြီး မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများဆိုင်ရာ သတင်းအချက်အလက်များကို အများပြည်သူအတွက် အမှုလက်ခံဌာနများနှင့် ချုပ်နှောင်ရာ နေရာများတွင် အများပြည်သူသိရှိစေရန် ပြုလုပ်ပေးသင့်ပါသည်။

လွှတ်တော်နှင့် ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံးတို့မှ အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းမှ ကိုယ်စားလှယ်များ၊ ရှေ့နေများနှင့် ပြည်တွင်းနှင့် နိုင်ငံတကာစံချိန်စံညွှန်းများဆိုင်ရာ ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များနှင့် ဆွေးနွေးညှိနှိုင်း၍ ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေနှင့် တရားရုံးလက်စွဲတို့သည် ICCPRနှင့် ညီညွတ်မှုရှိမရှိ၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် ကိုက်ညီမှုရှိမရှိနှင့် ခေတ်သစ် မြန်မာ့လူ့ဘောင်နှင့် အဆင်ပြေထင်ဟပ်မှုရှိမရှိတို့နှင့် စပ်လျဉ်းပြီး၊ ပြန်လှန်သုံးသပ်မှု ပြုသင့်ပါသည်။

ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးသည် ဤအစီရင်ခံစာတွင် တင်ပြဆွေးနွေးထားသော ဥပဒေများနှင့် ပြည်တွင်းနှင့် နိုင်ငံတကာစံချိန်စံညွှန်းများနှင့် ညီညွတ်စေရန် လက်တွေ့တွင် မည်သို့ လုပ်ဆောင်သင့်ကြောင်းကို ရှင်းပြ၍ တရားရုံးများအားလုံးသို့ လမ်းညွှန်ချက်များ ထုတ်ပြန်သင့်ပါသည်။

ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံး၊ ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံးနှင့် ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဌာနတို့အနေဖြင့် ဥပဒေကို လိုက်နာရန် ပျက်ကွက်သူများကို အရေးယူခြင်းဖြင့်လည်းကောင်း၊ ၎င်းတို့၏ နှစ်စဉ် လုပ်ငန်းစီမံချက်များတွင် အပ်စပ်သော မဟာဗျူဟာများ ချမှတ်ခြင်းအားဖြင့်တို့ အပါအဝင် ဤအကြံပြုတိုက်တွန်းချက်များကို ထောက်ခံသင့်ပါသည်။

ခုခံချေပမှုရရှိပိုင်ခွင့်

ရှေ့နေရရှိပိုင်ခွင့်အကြောင်းကို ဖမ်းဆီးသည့် အချိန်တွင်ပင် ချုပ်နှောင်ထိန်းသိမ်းခံထားရသူ အားလုံးကို ဖမ်းဆီးသည်နှင့် တပြိုင်နက် သို့မဟုတ် ချုပ်နှောင်သည်နှင့် တပြိုင်နက် အသိပေးကြောင်း သေချာစေရန်။ အစွပ်စွဲခံရသူများကို ထိုအခွင့်အရေးကို အသိပေးခဲ့ခြင်း ရှိမရှိ သေချာအောင် အတည်ပြုခြင်းသည် ဥပဒေအရာရှိများ၊ ရဲအရာရှိများ၊ တရားသူကြီးများနှင့် ခုခံချေပသူရှေ့နေများ၏ တာဝန်ဖြစ်သည်။ အစွပ်စွဲခံရသူတစ်ဦးရှိ ရှေ့နေရရှိပိုင်ခွင့်ကို အသေးစိတ်ဖော်ပြထားသည့် ပိုစတာများနှင့် လမ်းကမ်းစာစောင်များကို ပြုစုထားရှိပြီး၊ ၎င်းတို့ကို ရဲစခန်းများ၊ ချုပ်မိန့်မယူရသေးမီ ချုပ်နှောင်ထားသော နေရာများ၊ အချုပ်ထောင်များနှင့် တရားရုံးများတွင် မြင်သာအောင် ပြသထားရန်။

ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဌာနက တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးမှုမတိုင်မီ ချုပ်နှောင်ထားမှုဆိုင်ရာ စံပြုမှတ်တမ်းတစ်ခု

ရေးဆွဲသင့်ပြီး၊ ခုခံချေပသူတစ်ဦးချင်းစီအတွက် ယင်းမှတ်တမ်းကို ဖြည့်စွက်ရန် ရဲစခန်းတိုင်းကို ညွှန်ကြား၍ တရားရုံးဝန်ထမ်းများ၊ ရှေ့နေများနှင့် ခုခံချေပသူတို့ထံ ဖြန့်ဝေပေးထားသင့်ပါသည်။ ၎င်းစာရွက်စာတမ်းက ဖမ်းဆီးသည့် အချိန်နှင့် နေရာ၊ ဖမ်းဆီးမှု ပြုလုပ်သည့် ရဲ(အရာရှိ)များ၏ အမည်များနှင့် ဆက်သွယ်ရမည့် လိပ်စာအချက်အလက်များ၊ ချုပ်နှောင်ထားသည့် နေရာ၊ အာမခံ နှင့်/သို့မဟုတ် ဆက်လက်ချုပ်နှောင်ထားရန် ချုပ်မိန့်အတွက် (ရီမန်)ကြားနာမှု ဆိုင်ရာ ရက်စွဲများနှင့် ခုခံသူအား ချုပ်မိန့်ပေးခြင်းအတွက် အသေးစိတ် အကြောင်းပြချက်များနှင့် အထူးသဖြင့် ရဲ နှင့် တရားရေး အာဏာပိုင်များက မေးမြန်းစစ်ဆေးသည့် ကာလအတွင်း ရှေ့နေတစ်ဦး ရရှိပိုင်ခွင့် အပါအဝင် ခုခံချေပသူတစ်ဦး ရရှိရမည့် အခွင့်အရေးများကို ခုခံချေပသူအား အသိပေးပြီးဖြစ်ကြောင်း အတည်ပြုချက်တို့ကို ဖော်ပြထားသင့်သည်။ ဥပဒေအရာရှိအားလုံးနှင့် တရားသူကြီးများအားလုံးတို့သည် အမှုတစ်ခုချင်းစီတိုင်းအတွက် အဆိုပါ မှတ်တမ်းကို ဖြည့်စွက်ထားကြောင်း သေချာအောင် ပြသသင့်သည်။ ပြည်ထောင်စုတရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံး၊ ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံး၊ တရားသူကြီးများ၊ စာရေးများနှင့် ဥပဒေအရာရှိများက လွတ်လပ်မှုရရှိပိုင်ခွင့်နှင့် နှိပ်စက်ညှဉ်းပန်းခံရခြင်းမှ ကင်းလွတ်ခွင့်တို့ကဲ့သို့သော ပြည်တွင်းနှင့် နိုင်ငံတကာ အခွင့်အရေးများနှင့်အညီ တရားခွင့်ကြားနာစစ်ဆေးမှုမတိုင်မီ ချုပ်နှောင်ထားခြင်းကို လိုအပ်မှသာ ဖြစ်ပေါ်သည်ဟု အာမခံသင့်ပါသည်။

လွှတ်တော်နှင့် ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံးတို့က ပြစ်မှုဆိုင်ရာကျင့်ထုံးဥပဒေနှင့် တရားရုံးများလက်စွဲတို့တွင် အပြစ်မရှိမှု ယူဆထားခြင်း မူစည်းမျဉ်းကို သေချာခိုင်မာစေသော သီးသန့် ပြဌာန်းချက်များ ပါဝင်စေရန်အတွက် ယင်းတို့ကို ပြင်ဆင်ရန် စဉ်းစားသင့်ပါသည်။ သက်သေပြရန်နှင့် သက်သေအထောက်အထားများ တင်ပြရန် တရားလို၏ တာဝန်ဆိုင်ရာ စံချိန်စံညွှန်းနှင့် သက်ဆိုင်သည့် လမ်းညွှန်ချက်ကို အပြစ်မရှိကြောင်း မှတ်ယူခြင်း ခံရပိုင်ခွင့်ကို ကာကွယ်မှုအဖြစ်လည်း မှတ်ယူသင့်ပြီး၊ စီရင်ဆုံးဖြတ်ချက်များသည် ယုံကြည်လက်ခံထိုက်ပြီး တင်သွင်းခွင့်ရှိသည့် သက်သေအထောက်အထားပေါ်တွင်သာ မူတည်၍ ပြုခွဲခြင်းဖြစ်ကြောင်း သေချာစေရန် အထောက်အကူဖြစ်စေပါသည်။

အစွပ်စွဲခံရသူသည် အကြမ်းဖက်ခြင်းကို အသုံးပြုမည် သို့မဟုတ် ထွက်ပြေးလွတ်မြောက်ရန်အတွက် ကြိုးပမ်းမည်ဟူသော ကြောင်းကျိုးဆီလျော်ခိုင်လုံသည့် မျှော်လင့်ထားစရာမရှိပါက စွပ်စွဲခံရသူကို လက်ထိပ်ခတ်၍ တရားရုံးအတွင်း မည်သည့်အခါမျှ ခေါ်ဆောင်လာမှု မရှိစေခြင်းကို တရားသူကြီးများက သေချာအောင် ပြုပေးသင့်ပါသည်။

အစိုးရက ဥပဒေအထောက်အကူပြုဥပဒေက မှန်းမျှော်ထားသည့်အတိုင်း ဥပဒေအထောက်အကူပြု စနစ်တစ်ရပ်ကို မြန်နိုင်သမျှ အမြန်ဆုံး စတင်အကောင်အထည်ဖော်သင့်ပြီး၊ ၎င်းကို ဘဏ္ဍာရေးအရ သင့်တင့်လျောက်ပတ်စွာ ပံ့ပိုးပေးကြောင်း သေချာစေသင့်ပါသည်။

ခုခံချေပမှုတစ်ခုကို ပြင်ဆင်ရန်အတွက် လုံလောက်သော အချိန်နှင့် ပံ့ပိုးပေးမှု ရရှိပိုင်ခွင့်

ရဲဝန်ထမ်းများအားလုံးနှင့် အကျဉ်းထောင်ဝန်ထမ်းအားလုံးတို့သည် အချုပ်အနှောင်ခံထားရသည့် လူတိုင်းတွင် ဖုန်းခေါ်ဆိုနိုင်မှုရှိပြီး၊ ရှေ့နေများ၊ မိသားစုဝင်များနှင့် အခြားသူများကို ဖုန်းခေါ်ဆိုနိုင်ကြောင်း သေချာစေအောင် ပြုပေးသင့်သည်။

ရဲဝန်ထမ်းများအားလုံးနှင့် အကျဉ်းထောင်ဝန်ထမ်းအားလုံးတို့သည် ခုခံချေပသူများက မိမိတို့၏ ဥပဒေကြောင်းအရ ကိုယ်စားပြုသူများနှင့် အခြားသူများထံ မပေါက်မကြား ပြောဆိုဆက်သွယ်နိုင်မှုကို အာမခံနိုင်ရန်အတွက် သီးခြား အခန်းတစ်ခုနှင့် လုံလောက်သော အခွင့်အလမ်း စီမံပံ့ပိုးပေးသင့်သည်။ ထိုလိုအပ်ချက်များကို ရဲဝန်ထမ်းများနှင့် အကျဉ်းထောင်ဝန်ထမ်းများအတွက် လုပ်ငန်းအကောင်အထည်ဖော် ဆောင်ရွက်မှုဆိုင်ရာ လမ်းညွှန်ချက်များတွင် ထည့်သွင်းထားသင့်ပြီး၊ ခုခံချေပသူများနှင့် ၎င်းတို့၏ ဥပဒေအကြံပေးတို့အကြား သီးသန့် မပေါက်မကြား ဆက်သွယ်မှု၏ အရေးပါမှုကို ထင်ရှားစေရန်အတွက် သင်တန်းများအတွင်း ပြန်လှန်သုံးသပ်သင့်ပါသည်။ ခုခံချေပသူများကို ၎င်းတို့၏ ကိုယ်စားလှယ်အကျိုးဆောင်နှင့် သီးသန့် တွေ့ဆုံမှု ရရှိပိုင်ခွင့်ကို အသိပေးပြီးဖြစ်ကြောင်းနှင့် ယင်းအခွင့်အရေးကို ပေးအပ်ကြောင်း တရားသူကြီးများနှင့် ခုခံချေပသူ၏ ရှေ့နေများက အတည်ပြုရမည်။

မိမိ၏ ဥပဒေအကြံပေးနှင့် လျှို့ဝှက်သိုသိပ်စွာ တွေ့ဆုံနိုင်သည့် ခုခံချေပသူ၏ အခွင့်အရေးနှင့် စပ်လျဉ်းပြီး ရဲများကို မြန်မာနိုင်ငံရဲတပ်ဖွဲ့က သင်တန်းပေးရန်။

တရားခွင်ကြားနာစစ်ဆေးမည့် ရက်စွဲများ ကြိုတင်သတ်မှတ်ရန်နှင့် သက်သေတက်ရောက်နိုင်မှုတို့ကို ကြိုတင်ဆုံးဖြတ်ရန်အတွက် ကြားနာစစ်ဆေးမှုမတိုင်မီ ကွန်ဗရင့်စ်များ၊ အမှုဆိုင်ရာ စံပြုပုံစံဇယားများနှင့် အမှုများကို ဆုံးဖြတ် ဖြေရှင်းမှုများကို ကြီးကြပ်နိုင်ရန်အတွက် အမှုခြေရာခံစနစ်များ အသုံးပြုမှုများ အပါအဝင် မြန်မာ ရှေ့ပြေးတရားရုံးများ(Myanmar Pilot Courts)တွင် USAID၏ Promoting the Rule of Law Projectက မိတ်ဆက် အသုံးပြုနေစေသော အမှုများ စီမံခန့်ခွဲမှုဆိုင်ရာ တစ်ပြေးညီဖြစ်သော စနစ်များကို တရားရုံးများအားလုံးတွင် ပြည်ထောင်စု တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက စတင် အသုံးပြုသင့်ပါသည်။

တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးနှင့် ၎င်း၏ စီမံကွပ်ကဲမှုအောက်တွင် ရှိသော တရားရုံးများအားလုံးက အမှုတွဲဖိုင်နှင့် သက်သေခံစာရင်းကဲ့သို့သော ဥပဒေအရာရှိက တရားရုံးသို့ တင်သွင်းသော စာရွက်စာတမ်းများ အပါအဝင် တရားရုံး မှတ်တမ်းများ အားလုံးကို လက်ခံရရှိရုံချင်း ဖြစ်နိုင်သည့် အတိုင်းအတာအတွင်း ကွန်ပျူတာစနစ်သို့ ပြောင်းလဲသင့်ပါသည်။

တရားခွင်စာရေးများအနေဖြင့် ကြားနာမှုအတွင်း ပြောသမျှ အရာအားလုံးကို ကွန်ပျူတာသို့ဖြစ်စေ၊ အနည်းဆုံးအားဖြင့် လက်နှိပ်စက်ဖြင့်ဖြစ်စေ ဖြစ်နိုင်သမျှ အတိုင်းအတာအထိ စာရိုက်မှတ်တမ်းတင်ပြီး၊

၎င်းတရားခွင့်မှတ်တမ်းများကို အမှုသည်အားလုံးကို အဆင့်သင့် ပေးဝေကြောင်း တရားသူကြီးအားလုံးက သေချာအောင်ပြုပေးသင့်သည်။

တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက တရားရုံးအတွက် အမှန်တကယ် ကျသင့်သည့် စားရိတ်ကို ကာမိသည့် တရားရုံးအခကြေးငွေများအတွက် ကြောင်းကျိုးဆီလျော်သော စံကြေးနှုန်း သတ်မှတ်ပြဌာန်းပေးသင့်ပါသည်။ ၎င်းနှုန်းထားများကို တရားရုံးများတွင် ကြေညာထားပြီး၊ အများပြည်သူ ရယူသိရှိနိုင်သည်ကို သေချာစေရန်၊ ထို့အပြင် တရားဝင် နှုန်းထားထက် ကျော်လွန်တောင်းခံသော တရားရုံးဝန်ထမ်းများကို စည်းကမ်းထိန်းသိမ်းမှု ပြုလုပ်သည်ဟု သေချာစေသင့်ပါသည်။

တရားရုံးအားလုံးက တရားဝင် တရားရုံးအခများကို အများပြည်သူသိ ကပ်ထားပေးရန်နှင့် ပြင်ဆင်ပြောင်းလဲမှုများကို ပုံမှန် ပြင်ဆင်ဖော်ပြပေးသင့်သည်။ တရားဝင်စာရွက်စာတမ်း တစ်ခုချင်းစီတွင် ငွေလက်ခံဖြတ်ပိုင်းအစား အသုံးပြုသည့် အခကြေးငွေပမာဏပါသည့် တံဆိပ်ခေါင်း ပါရှိသင့်ပါသည်။

တရားသူကြီးများ၊ စာရေးများနှင့် ဥပဒေအရာရှိများက သက်ဆိုင်ရာ တရားရုံး စာရွက်စာတမ်းများကို ခုခံချေပသူထံ ကြန့်ကြာမှု မရှိစေဘဲ မည်သည့်အခြေအနေတွင်မဆို ယင်းစာရွက်စာတမ်း ရရှိနိုင်သည့် အချိန်နှင့်/သို့မဟုတ် ယင်းတို့ကို မိတ္တူကူးယူရန် လျှောက်ထားမှု ပြုလုပ်သည့် အချိန်ထက် နှစ်ဆယ့်လေးနာရီကျော် မကြာစေဘဲ ပေးအပ်သင့်သည်။

ခုခံချေပသူက အမှုတွဲဖိုင်ကို မရရှိသေးသောအခါ တောင်းဆိုလာပါက ကြားနားမှုကို တရားသူကြီးက အမှုမစစ်ဘဲ ရုံးချိန်းပေးသင့်သည်။ မလိုလားအပ်သော ကြန့်ကြာမှုများကို ရှောင်ရှားနိုင်ရန်အတွက် ခုခံသူ၏ ဥပဒေအကျိုးဆောင်ထံသို့ အမှုတွဲဖိုင် ပေးအပ်မှုကို ဦးစားပေးကိစ္စအဖြစ် စဉ်းစားပေးသင့်ပါသည်။ ကနဦးကြားနားမှုများတွင် ရဲဝန်ထမ်းများနှင့် ဥပဒေအရာရှိများတို့မှ သက်သေအထောက်အထားများ တင်သွင်းမှုအတွက် ရှင်းလင်းတိကျသော နောက်ဆုံးသတ်မှတ်ရက်ကို သတ်မှတ်ပေးသင့်ပါသည်။

မလျောက်ပတ်သော ကြန့်ကြာမှုများ မရှိဘဲ ကြားနားမှု ရရှိပိုင်ခွင့်အခွင့်အရေး

ကြားနားမှုများသည် အချိန်မှန်ဖြစ်ပြီး၊ တရားရုံး အချိန်ဇယားများသည် ယုံကြည်ကိုးစားရနိုင်ကြောင်း သေချာစေရန်အတွက် တစ်ပြေးညီဖြစ်သော အမှုနှင့် တရားရုံး စီမံခန့်ခွဲမှု နည်းစနစ်များကို တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက စတင် မိတ်ဆက်အသုံးပြုသင့်သည်။

ရုံးချိန်းမှတ်တမ်းများကို အများပြည်သူသိ ကြေညာထားပြီး၊ တောင်းဆိုလာပါက တောင်းယူရရှိနိုင်ကြောင်း တရားသူကြီးများအားလုံးနှင့် စာရေးများအားလုံးက သေချာအောင် ပြုပေးသင့်ပါသည်။ မှတ်တမ်းများတွင် အမှုအမှတ်၊ ရုံးချိန်းပေး ရက်စွဲ၊ နောက်တစ်ကြိမ် ကြားနားမှု ရက်စွဲ၊ ရုံးချိန်းပေးရသည့် အကြောင်းပြချက်များ ပါဝင်သင့်ပါသည်။

သမ္မာန်ဆင့်ဆိုမှုများကို အာဏာသက်ဝင်အောင်ပြုရန်နှင့် တရားမျှတမှု အကျိုးစီးပွားအတွက် လိုအပ်သည့်အခါမှလွဲ၍ နှစ်ကြိမ်ထက်ပို၍ ပျက်ကွက်သော သက်သေများကို ပယ်ရန် တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက မြို့နယ်တရားသူကြီးများနှင့် ခရိုင်တရားသူကြီးများကို ညွှန်ကြားသင့်သည်။

အမှုတစ်ခုတွင် လုံလောက်သော အကြောင်းပြချက်မရှိဘဲ သုံးကြိမ်ထက်ပို၍ ဆက်တိုက် ရုံးချိန်းပေးရသည့်အခါ ကွပ်ကဲကြီးကြပ်သော တရားသူကြီးထံသို့ အစီရင်ခံတင်ပြရမည်ဟု တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက တရားသူကြီးများအားလုံးကို ညွှန်ကြားသင့်ပါသည်။ တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက ကြားနာမှုများကို ရုံးချိန်းပေးသင့်သည့် အခြေအနေများနှင့် ရုံးချိန်းတစ်ခုနှင့် တစ်ခုအကြား သင့်တင့်လျောက်ပတ်သည့် ကြာမြင့်သင့်ချိန်တို့နှင့် စပ်လျဉ်း၍ ရှင်းလင်းသော ညွှန်ကြားချက်များ ပြုစုထုတ်ပြန်သင့်ပါသည်။

စွမ်းရည်ပြည့်ဝ၊ အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်ပြီး သမာသမတ်ကျသော တရားရုံးတွင် ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး

တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးနှင့် ပြည်ထောင်စုရှေ့နေချုပ်ရုံးတို့က တရားသူကြီးများနှင့် ဥပဒေအရာရှိများအတွက် ကျင့်ဝတ်စည်းကမ်းအသစ်နှင့် စပ်လျဉ်းသည့် ပြည့်စုံသည့် သင်တန်းအစီအစဉ်တစ်ခု အကောင်အထည်ဖော်သင့်ပါသည်။ ထိုကျင့်ဝတ်စည်းကမ်းများကို လိုက်နာရန် ပျက်ကွက်မှုအတွက် သင့်လျော်သည့် အရေးယူမှု ယန္တရားတစ်ခု ဖြစ်ထွန်းစေသင့်ပါသည်။

တရားရေးဝန်ထမ်းများ အားလုံးနှင့် ဆိုင်သည့် တိုင်တန်းမှုများကို လက်ခံ စစ်ဆေးပေးနိုင်သော အခွင့်အာဏာ အပ်နှင်းထားသည့် သီးခြား အမှီခိုကင်းလွတ်လပ်သော ကော်မရှင်တစ်ရပ်ကို လွှတ်တော် နှင့်/သို့မဟုတ် တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက ဖွဲ့စည်းတည်ထောင်ပေးသင့်သည်။ ၎င်းကော်မရှင်သည် စည်းကမ်းထိန်းသိမ်းသည့် အရေးယူမှုဖြစ်စေ၊ ရာဇဝတ်ကြောင်း တရားစွဲဆိုမှု ပြုရန်ဖြစ်စေ အကြံပြုနိုင်သော လုပ်ပိုင်ခွင့် ရှိသင့်သည်။

တရားသူကြီးများ အပါအဝင် တရားရုံးခန်းများအတွင်း ဆဲလ်ဖုန်း အသုံးပြုမှုကို တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက တားမြစ်သင့်ပြီး၊ ၎င်းစည်းကမ်းကို ပုံမှန် ကျင့်သုံး အာဏာသက်ဝင်စေသင့်ပါသည်။

တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးနှင့် ၎င်း၏ စီမံကွပ်ကဲမှုအောက်ရှိ တရားရုံးအားလုံးတို့က တရားခွင် ဆင်ခြင်သုံးသပ်နေစဉ်အတွင်း တရားသူကြီးများသည် အမှုနှင့် မသက်သည် မည်သည့် ပြင်ပပုဂ္ဂိုလ်နှင့်မျှ တိုင်ပင်ဆွေးနွေးနိုင်ခြင်းမရှိကြောင်းနှင့် မည်သည့် အကြောင်းကြောင့်ဖြစ်စေ၊ ကြားနာမှုပြုနေသည့် တရားသူကြီးက တရားရုံးခန်းမှ ထွက်ခွာသွားသည့်အခါတိုင်း ကြားနာမှုကို ရပ်ဆိုင်းထားသည်ကို သေချာစေသင့်ပါသည်။

တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးနှင့် ၎င်း၏ စီမံကွပ်ကဲမှုအောက်ရှိ တရားရုံးအားလုံးတို့က တရားရုံးခန်းအတွင်း တရားသူကြီး မရှိသည့် အချိန်တိုင်းကို တရားခွင်စာရေးကို မှတ်တမ်းတင်စေပြီး၊ ၎င်းမှတ်တမ်းကို လမ်းညွှန် ကြီးကြပ်သော တရားသူကြီး နှင့်/သို့မဟုတ် ကြီးကြပ်သော အဖွဲ့တစ်ခုခုသို့ တင်ပြစေသင့်ပါသည်။

အများပြည်သူရှေ့မှောက်ကြားနာမှု ရရှိပိုင်ခွင့် အခွင့်အရေး

တရားလွှတ်တော်ချုပ်ရုံးက Justice Base က ၂၀၁၇ခုနှစ် ဇွန်လတွင် ထုတ်ပြန်သော “ပိတ်ထားသော တံခါးများနောက်ကွယ် - မြန်မာနိုင်ငံတရားရုံးများသို့ အများပြည်သူ ဝင်ရောက်လေ့လာနိုင်မှုအပေါ် အခက်အခဲ အတားအဆီးများနှင့် အခွင့်အလမ်းများ” အစီရင်ခံစာပါ ကြားနာစီရင်မှုတစ်ခုနှင့် ပုဂ္ဂိုလ်ရေး ပတ်သက်မှု ရှိမှသာ ကြားနာမှုကို အများပြည်သူတို့ လေ့လာနိုင် (သို့မဟုတ် လေ့လာသင့်)သကဲ့သို့ ပြုမူနေခြင်းနှင့် တရားရုံးခန်းအတွင်း ဝင်ရောက်နိုင်ရန် တရားသူကြီးထံမှ ခွင့်ပြုချက် လိုအပ်ခြင်းတို့ကဲ့သို့သော အမှုအကျင့်များကို ရပ်ဆိုင်းသင့်ပါသည်ဟူသော အချက်အပါအဝင် ထိုအစီရင်ခံစာပါ အကြံပြုတိုက်တွန်းချက်များကို အကောင်အထည်ဖော် ဆောင်ရွက်ပေးသင့်ပါသည်။

တရားသူကြီးများသည် ၂၀၀၈ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၁၉(ခ)နှင့် ပြည်ထောင်စုတရားစီရင်ရေးဥပဒေ (၂၀၁၀) ပုဒ်မ ၃(ခ)တို့နှင့်အညီ တရားရုံးခန်းများ၊ တရားရုံးအဆောက်အဦများနှင့် တရားရုံးပရဝုဏ်တို့သို့ အများပြည်သူတို့ လွတ်လွတ်လပ်လပ် ဝင်ထွက်သွားလာနိုင်သည်ဟူသော အခြေခံဖြင့် တရားရုံးများကို စီမံခန့်ခွဲသင့်သည်။ အများပြည်သူရှေ့မှောက် ကြားနာစီရင်မှု ရရှိပိုင်ခွင့်နှင့် တရားရုံးခန်းနှင့် တရားရုံးအဆောက်အဦများသို့ အများပြည်သူတို့ ဝင်ထွက်သွားလာနိုင်ခွင့်တို့ကို တရားမျှတမှု အကျိုးစီးပွားကို ကာကွယ်ရန်အတွက် တင်းတင်းကျပ်ကျပ်လိုအပ်သောအခါ သို့မဟုတ် လုံခြုံရေးခြိမ်းခြောက်မှုများ ရှိနေသည့်အခါ စသည့် ခြွင်းချက် အခြေအနေများတွင်သာ ကန့်သတ်သင့်ပါသည်။

မျှတသော တရားခွင့်ဆိုင်ရာ ပြည်တွင်းနှင့် နိုင်ငံတကာ စံချိန်စံညွှန်းများအကြောင်း သင်တန်းပေး လေ့ကျင့်ပေးထားသော လူပုဂ္ဂိုလ်များနှင့် အဖွဲ့အစည်းများက တရားခွင့် ကြားနာစစ်ဆေးမှု လုပ်ငန်းစဉ်များအပေါ် ပုံမှန်ပြုလုပ်သော ပွင့်လင်းမြင်သာပြီး အမှီအခိုကင်းလွတ်လပ်သော စောင့်ကြည့်လေ့လာမှုများကို ခွင့်ပြုပေးသင့်ပြီး၊ ၎င်းတို့နှင့် ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်သင့်ပါသည်။

နောက်ဆက်တွဲများ

က။ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်များ

<p>တရားလွှတ်တော်ရှေ့နေ</p>	<p>တရားလွှတ်တော်ရှေ့နေသည် ပြည်ထောင်စု အတွင်း မည်သည့် တရားရုံးနှင့် ခုံရုံးသို့မဆို အမှုလိုက်ပါ ဆောင်ရွက်ခွင့် ရှိသည်။ အထက်တန်း ရှေ့နေအဖြစ် ဥပဒေ လိုက်ပါ ဆောင်ရွက်ပြီးပါက ရှေ့နေ တစ်ယောက်သည် တရားလွှတ်တော် ရှေ့နေ ဖြစ်ခွင့်ရှိသည်။ အထက်တန်းရှေ့နေကို ကြည့်ပါ။</p>
<p>အာမခံ ပေးနိုင်သော ပြစ်မှု</p>	<p>ခုခံချေပသူတစ်ဦးက အာမခံရရှိနိုင်သော အမှု အမျိုးအစား။ အာမခံမရနိုင်သော ပြစ်မှု ကို ကြည့်ပါ။</p>
<p>လာဘ်ပေးလာဘ်ယူပြုမှု</p>	<p>အကျင့်ပျက်ခြစားမှုတိုက်ဖျက်ရေးဆိုင်ရာ ကုလသမဂ္ဂ သဘောတူစာချုပ် (UNCAC) အပိုဒ် ၁၅(က)အရ လာဘ်ပေးလာဘ်ယူခြင်းကို အများပြည်သူဆိုင်ရာ ဝန်ထမ်းတစ်ဦးကို သူ၏ တရားဝင် တာဝန်များကို လုပ်ဆောင်ရာတွင် အမှုအရာတစ်ခုဖြင့် ပြုလုပ်ခြင်း သို့မဟုတ် ပြုလုပ်ခြင်းမှ ရှောင်ကြဉ်ခြင်းအတွက် ထိုဝန်ထမ်းထံသို့ မလျော်ကန်သော အကျိုးရှိမှုတစ်ခုကို တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေ သွယ်ဝိုက်၍ ဖြစ်စေ ရည်ရွယ်ချက်ရှိရှိ လွှဲပြောင်းပေးခြင်း၊ ကမ်းလှမ်းခြင်း သို့မဟုတ် ကတိကဝတ်ပြုခြင်းဟူ၍ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုပါသည်။ လာဘ်ကို လက်ခံရုံသက်သက်ကိုလည်း UNCAC သို့ ထည့်သွင်း ထားပါသည်။ United Nations Convention against Corruption (UNCAC) Article 15 (b)</p>
<p>ရဲအရေးပိုင်သော ပြစ်မှု</p>	<p>ရဲတစ်ဦးက လူတစ်ဦးကို ဝရမ်းမပါဘဲ ဖမ်းဆီးနိုင်သော ပြစ်မှု။ ရဲအရေးမပိုင်သော ပြစ်မှု ကို ကြည့်ပါ။</p>
<p>တိုင်တန်းသူ</p>	<p>တိုင်တန်းသူဆိုသည်မှာ ရာဇသတ်ကြီးအရ ရဲထံတွင်ဖြစ်စေ၊ သတ်မှတ်ချက်ပြည့်မီပါက တရားသူကြီးထံ တိုက်ရိုက်ဖြစ်စေ မကျေနပ်နစ်နာချက် တစ်ခုကို အမှုဖွင့်သော နိုင်ငံသားတစ်ဦးဖြစ်သည်။</p>
<p>တိုင်တန်းသူရှေ့နေ</p>	<p>အမှုတစ်ခုအတွက် သတ်မှတ်ခံရသော</p>

	ဥပဒေအရာရှိ၏ သဘောတူညီမှုနှင့် တရားရုံး၏ ခွင့်ပြုမှုအားဖြင့် ရှေ့နေတစ်ဦးကို ပြစ်မှုတစ်ခုတွင် တိုင်တန်းသူတစ်ဦးအတွက် လိုက်ပါ ဆောင်ရွက်ရန် ငြိမ်းနှိမ်နိုင်သည်။
တရားရုံးနေ့စဉ်မှတ်တမ်း	တရားရုံးနေ့စဉ်မှတ်တမ်းဆိုသည်မှာ၊ အမှုတစ်ခု၏ လုပ်ထုံးလုပ်နည်း သမိုင်းဖြစ်သည် (ဥပမာ သက်သေ၏ အမည်နှင့် ထွက်ဆိုချက် ရက်စွဲ၊ ရုံးချိန်းပေးရသော အကြောင်းပြချက်တို့ ပါဝင်သည်။)
ခရိုင်တရားရုံး	ထောင်ဒဏ် ဂုဏ်အထက် ချမှတ်ခံရနိုင်သော စွဲချက်များအတွက် မူလစီရင်မှု ပြုနိုင်သော တရားရုံးများသည် ခရိုင်တရားရုံးများဖြစ်သည်။ ခရိုင်တရားရုံးများသည် မြို့နယ်တရားရုံး အမှုများအပေါ် အယူခံမှု စစ်ဆေးနိုင်သော အခွင့်လည်း ရှိသည်။
ပထမသတင်းပေးတိုင်ချက်	အစွပ်စွဲခံရသူကို စွဲဆိုသော စွဲဆိုချက်များအတွက် အခြေခံဖြစ်လာမည့် အချက်အလက်များပါဝင်သော ရဲဝန်ထမ်းက ပြုလုပ်သော အစီရင်ခံစာ။ ရဲအရေးပိုင်သော ပြစ်မှုများ၌သာ အသုံးပြုသည်။
အထက်တန်းရှေ့နေ	အထက်တန်းရှေ့နေသည် တရားလွှတ်တော်ချုပ်၏ အောက်တရားရုံးများတွင်သာ လိုက်ပါ ဆောင်ရွက်ခွင့် လိုင်စင်ရသည်။ ဥပဒေဘွဲ့ရပြီး၊ အခြားရှေ့နေ တစ်ဦး၏ ကြီးကြပ်မှုအောက်၌ အလုပ်သင် တစ်နှစ် (chamber reading) ပြီးသောအခါ အထက်တန်းရှေ့နေ ဖြစ်လာသည်။ တရားလွှတ်တော်ရှေ့နေကို ကြည့်ပါ။
ဥပဒေအရာရှိ	အစိုးရ အမှုလိုက် ရှေ့နေများသည် ရှေ့နေချုပ်ရုံးမှ ဖြစ်သည်။ ဥပဒေအရာရှိများသည် ဘွဲ့ရရှိပြီး၊ အလုပ်ခန့်အပ်အစဉ် ပြီးမြောက်ရသည်။
အာမခံမရနိုင်သော ပြစ်မှု	စွပ်စွဲခံထားရသော ပြစ်မှုကို ကျူးလွန်ခဲ့သည်ဟု ယုံလောက်စရာ ပေါ်ပေါက်ပါက၊ အာမခံမရနိုင်သော ပြစ်မှုဖြင့် စွဲဆိုခံရသူသည် အာမခံဖြင့် မလွတ်နိုင်ပါ။ အာမခံရနိုင်သော ပြစ်မှုကို ကြည့်။
ရဲအရေးပိုင်သော ပြစ်မှု	ဝမ်းမပါဘဲ ရဲက မဖမ်းနိုင်သော ပြစ်မှု၊ ရဲအရေးပိုင်သော ပြစ်မှုကို ကြည့်။
မိတ်ဖက်ရှေ့နေများ	လေ့လာခဲ့သော ကြားနာမှုများတွင် ခုခံချေပသူများကို ကိုယ်စားပြုသော ရှေ့နေများ။ မိတ်ဖက်ရှေ့နေများက CSA များ

	တရားရုံးတက်ရောက်မှုကို အကူအညီပေးသည်။
ရီမန်ကြားနာမှု	တရားသူကြီးအနေဖြင့် အစွပ်စွဲခံရသူကို ဆက်လက်ချုပ်နှောင်ထားရန် ချုပ်မိန့်ပေးရန် ဖြစ်စေ၊ လွှတ်မိန့်ပေးရန်ဖြစ်စေ၊ ဖမ်းဆီးခံရပြီး ၂၄နာရီအတွင်း အချုပ်နှောင်ခံထား ရသူ တိုင်းကို တရားသူကြီးရှေ့မှောက်သို့ ရဲက ခေါ်ဆောင်လာရန် လိုအပ်သော ကြားနာမှု။
အစီရင်ခံခြင်း ကာလ	၂၀၁၃ခုနှစ် ဇွန်လ ၁၂မှ ၂၀၁၄ခုနှစ် ဧပြီ ၃၀အထိ
ရှာဖွေပုံစံ	တိတိကျကျ နေရာတစ်ခု သို့မဟုတ် တိတိကျကျ လူတစ်ဦးထံတွင် တွေ့ရသော အရာပစ္စည်းများကို ဖော်ပြထားသော များသောအားဖြင့် ဖမ်းဆီးအရာရှိက ဖြည့်စွက်ရသည့်ပုံစံ။
သမ္မာန်မှု	ပြစ်ဒဏ် လေနှင့် လေအောက်သာ ချမှတ်နိုင်သော ပြစ်မှုများနှင့် သက်ဆိုင်သည်။ ဝရမ်းမှုကို ကြည့်ပါ။
မြို့နယ်တရားရုံးများ	ထောင်ဒဏ် ဂုနစ်အထိ ချမှတ်ခံရနိုင်သော စွဲချက်များအတွက် မူလစီရင်မှု ပြုနိုင်သော တရားရုံးများသည် မြို့နယ်တရားရုံးများ ဖြစ်သည်။ ခရိုင်တရားရုံးကိုကြည့်။
ဝရမ်းမှု	သေဒဏ်အပါအဝင် ပြစ်ဒဏ် လေနှင့်အထက် အပြစ်ခံရနိုင်သော ပြစ်မှုများနှင့် ဆိုင်သော အမှု။ သမ္မာန်မှုကို ကြည့်။

ခ။ CSA (လေ့လာသူ)၏ အပြုအမူဆိုင်ရာ ကျင့်ဝတ်စည်းကမ်း

၁။ ပညာသည်ပီသမှု

တရားရုံးအထောက်အကူပြု ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာသူ (CSA သို့မဟုတ် လေ့လာသူ)များသည် -

- စီမံကိန်းလမ်းညွှန်ချက်များနှင့် ရင်းနှီးကျွမ်းဝင်ရမည်။ မိမိတို့၏ တာဝန်များအတွက် လုံ့လ ဝီရိယရှိရမည်။
- အပတ်စဉ် ဝန်ထမ်းအစည်းအဝေးများအပါအဝင် သင်တန်းအားလုံးတက်ရောက်ရမည်။
- လေ့လာရမည့် ကြားနာမှု၏ နေ့ရက်နှင့် အချိန်၊ တရားရုံး တည်နေရာနှင့် ရှေ့နေရှေ့ရပ်များ၏ အမှတ်အသားလက္ခဏာများအပါအဝင် တရားခွင်ကြားနာမှုတက်ရောက်ရန် လုပ်ဖော်ကိုင်ဖက် ရှေ့နေများနှင့် ညှိနှိုင်းဆောင်ရွက်ရမည်။
- တရားရုံး ရှေ့နေက ချိန်းဆိုသော နေရာသို့ မဆိုင်းမတွဲ ရောက်ရှိရမည်။
- ကြားနာမှုကို အာရုံအပြည့်အဝစိုက်ပြီး၊ ဝီရိယဖြင့်မှတ်သားရမည်။
- တရားရုံးစည်းမျဉ်း စည်းကမ်းများကို တိကျစွာ လိုက်နာရမည်။
- ဂုဏ်သိက္ခာနှင့်အညီ ပြုမူနေထိုင်ရမည်။

၂။ မစွက်ဖက်၊ မနှောင့်ယှက်ရေး

CSAများသည် -

- ကြားနာမှုကို မည်သည့်နည်းနှင့်မျှ မလွှမ်းမိုးရ။
- ရှေ့နေများနှင့် အခြားတရားရုံးဝန်ထမ်းများ၏ အမှုနှင့်စပ်လျဉ်းသည့်အမြင်ကို မည်သည့်အခါမျှ မမေးမြန်းရ။ သို့မဟုတ် ဆောင်ရွက်သင့်သည့် ဥပဒေဆိုင်ရာ အရေးယူဆောင်ရွက်မှုနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ၎င်းတို့ကို အကြံဉာဏ် မပေးရ။

၃။ ဓမ္မဓိဋ္ဌာန်ကျမှုနှင့် သမာသမတ်ကျမှု

CSAများသည် -

- လေ့လာခြင်းနှင့် အစီရင်ခံစာရေးခြင်း မည်သည့်အချိန်တွင်မျှ သမာသမတ်ကျရ။
- တရားရုံးဝန်ထမ်းများ၊ နှစ်ဖက်အမှုသည်များနှင့် မီဒီယာအပါအဝင် အခြားမည်သည့် တတိယ ပုဂ္ဂိုလ်ကိုမျှ ကြားနာမှုနှင့် စပ်လျဉ်း၍ မည်သည့်ကိစ္စမျှ ထုတ်ဖော်မပြောဆိုရ။

၄။ လျှို့ဝှက်သိုသိပ်မှု

CSAများသည် -

- တရားရုံးဝန်ထမ်းများ၊ နှစ်ဖက်အမှုသည်များနှင့် အခြားမည်သည့် တတိယ ပုဂ္ဂိုလ်ကိုမျှ မိမိတို့၏ တွေ့ရှိချက်များ၊ လေ့လာမှုများကို မဖွင့်ဟရ။

- အထူးသဖြင့် ၎င်းတို့တွင် ပုဂ္ဂိုလ်ရေးအချက်အလက်များ သို့မဟုတ် လျှို့ဝှက်ရင်းမြစ်များပါဝင်သောအခါ လက်ရေးမှတ်စုများ၊ အီလက်ထရောနစ် အချက်အလက်များနှင့် အခြားစုဆောင်းထားသော သတင်းအချက်အလက်များ၏ လုံခြုံမှုနှင့် လျှို့ဝှက်စွာရှိမှုကို အာမခံရမည်။

၅။ လုံခြုံရေး

CSAများသည် -

- လုံခြုံရေးနှင့် သက်ဆိုင်သော ဖြစ်ရပ်များ သို့မဟုတ် အထူးစိုးရိမ်ဖွယ် ကိစ္စများကို အသင်း ခေါင်းဆောင်ထံ ချက်ချင်းသတင်းပို့ရမည်။ မည်သည့်အကြောင်းနှင့်မဆို မလုံမခြုံ ခံစားရပါက လေ့လာစောင့်ကြည့်မှုကို ချက်ချင်း ရပ်ဆိုင်းရမည်။